

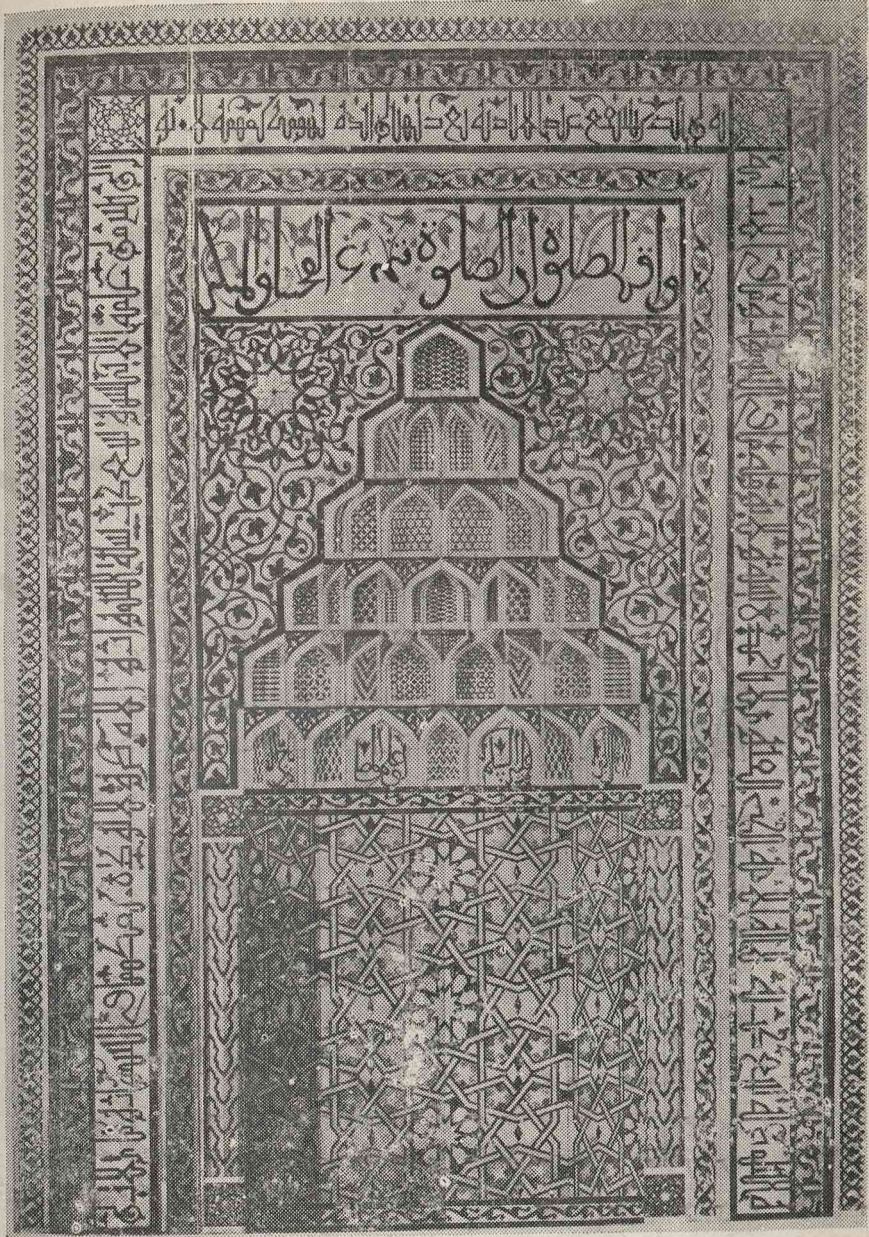
KONYA

İÇİNDEKİLER

Konya vilâyetindeki Hitit abideleri	Naci Fikret Baştak
İbni Bibi ve eseri	Konya
Anadolu Selçukları [İbni Bibi'den tercüme]	H. Fehmi Turgal
Şikarî tarihi	
Konyada, Anadolu Selçukîleri devrinde	
İlim ve felsefe	Hilmi Ziya Ülken
Karamanda kale ve sur bakiyesi	Dr. Azmi Avçoğlu
Kanunî Süleyman'ın vakfiyesi ve	
Kazasker Hâmid Efendi	Abdülkadir Erdoğan
Karaman vilâyetindeki Atçekenlere	
ait kanunlar	M. Ferit Uğur
Tarihte kelle haznesi	Konya
Selçuklardaki beş nöbet mes'elesi	"

Halkı tarafından aydabir çıkarılır

Konyada Beğ Hekim Mescidi mihrabı (Selçuk eserlerinde
KONYA REVÜSÜ : 8

KONYA

Halkevi Tarafından Aydabir Çıkarılır.

K O N Y A

[Preistorik devri de Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Friky medeniyeti ve Konya .— Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya .— Selçuklular zamanında Konya]

NACI FİKRET BAŞTAK

II.

HİTİT MEDENİYETİ VE KONYA

III.

Konya vilâyetindeki Hitit abideleri ve Hititlerin dinleri

— 2 —

1 — Tyanitide' de bulunan abideler : İvriz ve Bor abideleri .— Din itibarile Hititler, derin bir surette tabiatperest = Naturiste idiler; menazır ve kuvai tabiiyeye perestiş itmişler ve bu meyanda bilhassa dağlara ve membalara büyük bir ehemmiyet vermişler, bunlara karşı şükran ve minnettarlıklarını izhar ve isbat için, pek çok asırlardanberi pâyıdar olan, metin ve muhteşem abideler rekzetmişlerdir. İştin «dinlerin Tarihi» noktai nazarından cebelperestî = Oroîâtrie ve abperestî = Hydrolâtrie'nin bu tezahürleri Karadağ, Kızıldağ ve Karacadağ

ile Toroslar üzerindeki İvriz ve Bulgar Madenile daha şimaldeki Bor Hitit abidelerinde vazıh surette görülür. Burada İvriz abidesinin tavsifine girişmeden evvel onun üzerinde bulunduğu Toros silsilei azîmesine bir atfı nazar eylemeği faidesiz bulmadık :

(Toros), daha doğru bir talaffuzla Tavros kelimesi Yunancadır, boğa demektir. Niçin böyle tesmiye edilmiş olduğuna gelince, bazıları tarafından, silsilenin «Bulgar Dağı» denilen kısmında «Bulgar Madeni» köyünün karşısında boğa şeklinde siyah bir kayanın mevcudiyeti ve üzerinde kesretli

yabanî öküz, boğa ve manda bulundu-
ğu için işbu tepeye Boğa Tepesi de-
nilmiş, ve ondan galat olarak Bulgar
Dağı tabiri umumleşmiş ve bu dağa
âlem olmuş olduğu söyleniyorsa da
herhalde silsilenin Ulukışla'dan bed'ile
şarka doğru imtidat eden en kesif ve
toplu kısmının manzarai umumiye iti-
barile iri bir boğaya benzetilmiş olma-
sı da hatıra gelebilir. Diğer taraftan
(Tôr) «rast ve hemvar ve muhazi olan
şeye» ve «iki nesne arasında olan had
ve fasıl» ve «dağa» denir. Bu hal-
de bu isim Fenikeliler ve Kilikya'nın
sami akvamı kadimesi tarafından bu
silsileye verilmiş ve bilâhare Yunanlılar
tarafından (os) lâhikası ilâvesile (To-
ros) haline getirilmiş demektir. Diğer
bir nokta daha vardır: Arapçada öküz,
boğa demek olan «sevr = Thevr» ke-
limesi ile Yunancadaki «Tavros» ke-
limesi arasındaki lafzî ve manevî müşa-
behât şayanı dikkattir ve Araplar Ce-
ziretülarap'ta bir çok dağlara «sevr»
tesmiye etmişlerdir. Her ne ise...

Konyadan Adanaya doğru gitmek-
te olan bir tirene binmiş olan bir sey-
yah, Karamandan biraz sonra bu cüm
yığına gittikçe yaklaşarak daha yakın-
dan temaşaya başlar. Semaya ser
çekmiş mehip bir kal'a duvarı hissini
veren bu azîm silsilenin tepeleri soğuk
ve ratıp mevsimlerde hemen daimî
bir surette duman ve sislerle, kesif
bulutlarla mestur olduğu gibi kış me-
vsiminin açık havalı günlerinde de be-
yaz bir çarşaf gibi her tarafını kapla-
mış olan kar sütresinin şuai şems al-
tında parladığı görülür. Maamafih 3500
metreyi bulan irtifai neticesi olarak
yazın kuvvetli sıcaklarına kadar kar
tabakası, hiç olmazsa yüksek zirveleri
üzerinden ve kuytu yarınları arasın-

dan asla eksik olmaz. Ulukışlanın şar-
kındaki «Çifte Han» istasyonuna kadar
çıplak ve kupkuru bir manzara göste-
rirken bu noktadan sonra yavaş yavaş
ormanlarla örtülmeğe başlar ve hele
«Bozantı» ve «Karapınar» istasyola-
rından «Hacıkirı» na kadar bütün bir
orman kütleleri halini alır. Konya ovası
cihetinden pek o kadar yüksek görün-
miyen silsile Adananın Çukurova tara-
fından pek muazzam ve muhteşem bir
halde arzı endam eder. Pek yüksek bir
irtifaa malik olması hasebile mebzul
yağmurlar ve karlar ile azîm bir su
deposu halinde bulunan Toroslardan
her iki cihete doğru bir çok dereler
teşekkül etmiş ve bu derelerden gerek
tabîî ve daimî ve gerek sel halinde
akan suların aşındırıcı tesirâtı bu va-
dileri hem derinleştirmiş ve hem de
tevsî eylemiştir. Bu hal ise binnetice
her iki hıttâ arasındaki münakalâtı bir
dereceye kadar teshil edebilen geçitler
ve boğazların husule gelmesini mu-
cip olmuştur; Ezcümle «Çakıtcay»nın
yukarı kısmı olan Bozantı deresi To-
rosların şarkında nısıf daire şeklinde
gayet derin bir vadi açarak silsileyi
iki kısma ayırmıştır. Bu iki kısım «Bo-
ğa = Bulgar Dağı»nın şimalinde ve
Ulukışla civarında «Kardaşbeli»nde
birleşir. Kütlei merkeziyesinde (50)
kilometre arza malik olan Toroslar et-
rafa saldıkları şubeler ile (100) kilo-
metrelik bir saha işgal iderler. Bu sil-
silenin en dar mahalli «Bozantı Vadisi»
olduğu için burası merkezî Anadolu-
dan Adana havalisine ve oradan
Suriyeye gidecek yegâne güzergâhı
teşkil eder.

Silsilenin en yüksek kısmı: Ulu-
kışlanın cenubu şarkisinde ve Bulgar
Madeni köyünün üstündeki «Öküz Ge-

diği» sırtlarıdır, bu sırtın vasatî irtifai
(2800) metredir. Bu sırt üzerindeki
yüksek tepeler: Şarktan garba doğru:
Kara Yayla, Bulgar Mağara (2650),
Koşanbel (2970), Rüzgâr (2200), Kı-
zıltepe (2700), Koşandağı (3100),
Teke Köprü (3000), Arpalık, Çoban
Kuyu (3400), Cevisin (3100), Höyük
Alan, Batman (3100), Üçtepe (3100)
ve Toros silsilesinin en yüksek noktası
olan (Mededsiz 3500), Karataş (2000),
Karakapı (2600), Karga (2800), Ge-
yiktepe (3160), Kesiktaş (2500), Ay-
dos (3560), Karapınar (3200) ve da-
ha garpta İvriz yahut divle Dağı
(2310) ve Karaman silsilesi üzerinde
Alibeytepesi (1700), Busuladağı
(1715), Sarıkaya (1710) namlarında
müteaddit tepeler vardır.

Bu dağların şimal sathı maili
merkez yaylasının 1000 - 1200 metre
irtifaidaki cenup mıntakasından baş-
ladığı için ovoidan itibaren bu cep-
hesindeki irtifaları binnisbe az ise de
yine oldukça dik ve sarptır; cenup
yamaçları ise bir çok derin vadiler
arasında yükselerek gayet arızalı bir
mıntaka vücudı getirirler.

Temiz, güzel ve sağlam havasıyla,
çam ormanları arasından çağlayarak,
köpürerek akan saf ve berrak sula-
rıyla temeyyüz eden bu dağların üze-
rindeki lâtif yaylalara yazın şimal-
den, Anadolu içlerinden ve cenup-
tan: Antalya, İçel ve Adana sahil-
lerinden pek çok yürük aşiretleri ge-
lerek, kış müddetince karlarla mestur
ve ıssız kalan bu yerleri şenlendirirler.

Torosların üzeri pek sık ve güzel
ormanlarla mesturdur. Fakat bu orman-
lar her iki cephede aynı kuvvet ve
sür'atte değildir. Cenup cephesi Ak-
denizin tebâhuratından mütevellit

bulutları celp ve üzerlerinde tevkif ve
teksif ile yağmura kalbettiklerinden
bu cihet, hemen temamlî azîm ve
vasi ormanlarla kaplanmış, adeta bir
ağaç denizi halini almıştır.

Aynı sebepten dolayı bu cihetten
akan ırmaklar ve çaylarda hem daha
çok ve hem de su itibarile zengin ve
kuvvetlidirler. Halbuki şimal cephesi
bu kadar zengin değildir. Silsilenin
hattı balasını aşabilmiş olan bulutların
sularıyla biraz besilenebilmiş olan ilk
hatlarda yine az çok ormanlara tesa-
düf edilirse de şimale ve şarka doğru
indikçe bunlar yavaş yavaş seyrekleş-
meğe başlar ve nihayet büsbütün tü-
kenir ve artık oralarda dağlar; çıplak,
yalçın, soğuk ve kasvet engiz bir
manzara iktisap ederler. Vaktile or-
manlar şimdikinden daha ziyade şarka
doğru inebiliyorken bir taraftan git-
tikçe kuraklığın artması, diğer taraf-
tan mahrukat için istihlâk olunmak
suretile tüketilmesi hasebile şimdi bu
ormanlar hattı pek çok garba ve ce-
nuba doğru çekilmiştir. Bu ormanlar-
daki ağaçlar ak ve kara çamlar, lâdin,
katran, gürgen, mişe, ardıç vesairedir.

Toros Dağları üzerinde vasatî ha-
raret + 12 olup kışın - 16 ve - 20dere-
ceye tenezzül eder. Teşrinisaniden
itibaren başlıyan kış mart ve bazan
nisan sonlarına kadar devam eder.
Nisan, mayıs ve eylûlda yağmurlar
yağar. Yazı pek lâtif geçer: Güzel
kokulu, rengârenk çiçekler, yemyeşil
ve taravettardır. Otlar hafif hafif
esen ılık rüzgârlarla dalgalanır. Teş-
rinisanide kış alâimi kendini gösterir.
O vakit pek şiddetli esen dağ rüz-
gârları: Lodos ve Poyraz buralarda
adeta top gibi patlar. Fırtınalar bü-
tün kış müddetince devam eder. Ar-

tık dağların sırtları bir metre kalınlığında kar tabakasıyla setr olunmuştur. Ve bu kar tabakası pek çok zaman devam eder. İlkbaharın nisan ve mayıs aylarında bile sipsivri zirvesi ve yalçın ve sarp sırtıyla Konyanın 12 saat kadar cenubunda kendini gösteren (Busula Dağı) ile şehrin üç saat kadar garbında yüksek ve büyük bir terasaya benzeyen (Loras Dağı) üzerinde karların parıldadığı görülür.

Kış müddetince Torosların yegâne sakinleri bir takım hayvanatı vahşiyedir. Bunlar da bir cins kaplan ile kurt, domuz, ayı, yabanî boğa ve yabanî camuslar ile pek çok miktarda geyik, tavşan, tilki, çakal vesairedir. Bu dağlar üzerinde yol namına ancak bir takım izlerden, patikalardan başka bir şeye tesadüf olunmaz. En mühim yol, Karamandan Mersine giden ve Perçinbeli'nden geçen tariktir ki bu da ancak yazın mekkârilerin mururuna müsaade eder. Diğer keçi yolları: Ereğli ve Karamandan Mersine giden ve Dümbelek Bel'i'nden geçen yol ile Dikili Bel'den geçen Karaman - Silifke ve Meteris Bel'i'nden geçen Karaman - Ermenek yollarından ibarettir.

Etrafa saldırdığı şubelerile beraber takriben yüz kilometrelik bir saha işgal eden bu azîm dağ kütlesi Anadolunun hayatı nebatiye ve hayvaniyesinde olduğu gibi hayatı beşeriyesinde Anadolu insanların mizaç, ahlâk ve adatının teşekkülünde de büyük bir rol oynamış, ova ve dağ köyleri ahâlisinin yekdiğerinden epeyce farklı bir tabiat ve ruhiyete malik olmalarını intaç eylemiştir.

Büyük Asya için Himalaya'lar ne ise Küçük Asya içinde Toros'lar odur

ve Kilikya Hindistan'a benziyorsa Konya ovası da Tibet Yaylası'na müşâbehet arzeder.

İşte Likaonya Yaylası ile Kilikya Ovası'nı birbirine rabteden iki geçit Toroslardan geçer. Bunlardan birisi (Çakıt Vadisi), diğeri de (Külek Boğazı = Portes Ciliciennes) dir. Çakıt Vadisi, (Polemedi Kapısı) namıyla tamamen şakulî duvar halinde iki kayanın ortasından geçer; burası gayet sarp olmakla ancak münferit insanların ve mekkârilerin güçlükle geçebileceği bir yoldur. Toros tünelleri bu kapının hemen garbında yükselen dik ve sarp sırtların kenarından geçer. Kuşçular mevkiinden bu kaya yarıntısı pek şayanı dikkat bir şekilde görülür. Diğer geçit ise asıl caddenin geçtiği (Külek Boğazı) dır [*]

En eski zamanlardanberi Anadoludan Suriyeye giden caddenin en mühim ve meşhur bir kapısıdır. Mütakaddimin tarafından (Kilikya Kapıları = Pylae Ciliciae) namını alan bu boğazdan Dârâ, Serhas ve İskenderin orduları, Anadoluyu istilâya gelen Arap orduları, Kudüs'e hücum eden Ehlisalip orduları ve en nihayet Mısırlı İbrahim Paşanın orduları geçmişti. Boğaz (Bozantı = Podandus) nın 18 kilometre cenubundan ve Tarsus'un 45 kilometre şimalinden başlar.

Bozantı'dan 17 kilometre cenupta arazinin yüksekliği ve sarp bir hal almağa başladığı (Tekirhanı) ismindeki mevki civarında İbrahim Paşanın istihkâmâtı görülür. Bundan sonra (Kadirhanı) geçilerek 3 kilometre sonra Boğaza girilir: Şakulî, mehip ve

(*) - Bd (Külek) kelimesi herhalde (Kilikya) dan muhaffef ve muharref olacaktır.

adeta yarılmış gibi dar kayalar arasında devam ederek nihayet kayaların en sivri ve dik bir mahalline gelinir ki asıl kapı burasıdır. Bundan sonra (Sarışık Hanı), (Çamalan) mevkii, (Mezaroluk) ve (Yenihan) geçilerek Boğazın cenup cihetinde genişlediği mahalle varılır. Buralarda bir çok eski istihkâm harabeleri vardır. Buradan sonra (Damlama, Kirkor Hanı ve Kavaklı Han) geçilerek İskender'in takızaferi bulunan Bayramlı mevkiine ve daha sonra Bozantıdan 68 kilometre mesafede (Kürt Musa) ve 71 kilometrede (Külek) mevkiine gelinir ve Boğaz burada nihayet bulur. Bozantıdan Tarsus'a kadar mesafe 72 kilometre olup asıl Boğaz 17 kilometre imtidat eder. Boğazın manzarası gayet mehip ve haşyetengizdir. Buradan geçen yol, Romalılardan kalma olup İbrahim Paşa tarafından da pek çok tamirat icra edilmişti. Demiryolu yapılmadan evvel iç Anadolu ile Kilikya ve Suriye arasında yegâne güzergâh burası olduğu için mütemadiyen tamir edilmiş ve harbi umumîde otomobil mururuna müsait bir hale konulmuştur.

Bu geçidin ne kadar dar ve etrafının ne kadar sarp ve yalçın olduğunu ifade için Konyamızca meşhur ve müstamel bir darbı meseli zikretmeden geçemiyeceğim: «Din Muhammed dini, yol Külek Boğazı» denir ki, bu da islâmiyette hileye ve suiistimale müsait kaçamak yolları olmadığını ifade etmek için darbolunur. Bu geçit üzerinde bazı tarihî mevkiler vardır ki onları da şöyle muhtasaran zikredivereceğiz. Kibistra'dan hareket eden İskender ve genç Keyhusrev şimali şarkıye doğru yürümüş idiler. Bu yolda birinci konak Halala yahut Lulum (Ulu-

kışla), ikincisi: Caena (Çiftehan), ve üçüncüsü Podandus (Bozantı) dır. 174 senesinde Marcus Aurelius'e Suriye seyahatinde refakat eden İmparatoriçe Faustina burada vefat etmiş ve bunda pek müteessir olan İmparator bunun namına bir mabet inşasıyla Faustinopolis şehrini tesis etmiştir. Bu şehrin harabesi Ulukışla'nın 4,5 kilometre şarkında ve demiryolunun iki kilometre şimalindedir. Tarsus'un 20 kilometre şimalindeki (Mezarlık Hanı) mevkiinde dağın eteğinde bulunup Mopsus'un çeşmesi demek olan Mopsucrène mevkiinde 361 tarihinde ikinci Constante ölmüştür.

Tarihi Edyan ve halkıyat âlimlerinden olup bu sahada pek çok eserler vücuda getirmiş olan James George Frazer: (Adonis) isimli eserinde İvriz Abidesi hakkında şu satırları yazıyor:

«Cenubi Kapadokya'da: İbriz'de bir kaya üzerinde işlenmiş şayanı dikkat bir abide vardır... İbriz'e Tarsus'u terkettikten sonra yürüyerek beş günde varılır. Halbuki kuş uçuşu hesable mesafe ancak seksen mildir. Zira bu iki şehir arasında, bir duvar gibi büyük Toros silsilesi yükselir. Yol, eski-lerin Kilikya kapıları dedikleri Külek Boğazı'ndan geçer ve burada tek mil manzara, emsalsiz bir şaşaa ile Alp'lara mahsus evsafı arzeder. Her taraftan, muhteşem bir kar kefeni ile örtülmüş olan dağlar, gözler kamaştıran sivri tepelerile bulutlara doğru yükselirler. Halbuki sırtlarının aşağı tarafları, derin bir matem içinde imiş gibi, siyah çam ormanlarının karanlıkları içinde örtülür; şurada, burada geçilmesi mümkün olmıyan sel sıyrıntıları, bazan korkunç bir takım uçurumlara

tahavvül eden bu sathı mailleri, gözün alabildiği kadar bir saha dahilinde çerçiveleyen kır ve kızıl kayalarla şakederler. Bu ulvî nevahi taze hayat verici havası ile insanda öyle bir hayret ve meftuniyet, öyle bir meserret hasıl ederki bu hal manzaranın şaşaası ile bir kat daha artar ve Tarsus ovasını ve onun boğucu hararetini arkasına bırakmış olan seyyah, Boğazdan çıkup ta geniş Anadolu yaylasına vasil olduğunda iki cihetin manzarasındaki bu tezat hasebiyle, muzaaf bir neş'e ve meserret duyar. O vakit zanneder ki Asyaya veda etmiş va önünde doğrudan doğruya büyük Avrupa yolu açılmıştır. Kendilerine doğru sarfı nazar ettiği yüksek dağlar, asırlarca müddet Hiristiyan Garp ile Müslüman Şark arasında bir hattı hudut teşkil etmişlerdir. Cenup-ta Muhammed'in halefleri olan halifeler hüküm sürüyorlar, ve şimalde Bizans İmparatorları icrayı hükümet ediyorlardı. Asırlarca müddet bu Toroslar, Arap istilâsının yükselen meddine karşı bir sed vazifesini gördü ve her ne kadar, zaman zaman dalga Külek Boğazı'nı aşmağa muvaffak olarak geçtiği yerlerde âsarı hasar ve harabî bıraksa bile cezir zamanında Kilikya ovasına inerek daima eski seviyesini alırdı. Tarsus'tan İstanbul'a kadar uzanan bir sıra postalar, Müslüman müstevlilerin tekarrübünü, ateşler yakarak, Bizans Payitahtına haber verirdi. İbriz Köyü eskiden Kybistra = Cybistra denilen Ereğli kasabasının altı yedi mil cenubunda, Torosların şimal sathı maili üzerinde pek güzel bir mevki işgal etmektedir. Zamanı kadimde is-

mi Kybistra (*) olan Ereğli bu gün meyvalıkları ve ceviz, kavak, söğüt, tut ve pelit ağaçlarından müteşekkil mebzul eşcar ve nebatat ile mestur bahçeler arasında münferit kalmış düşkün ve zavallı bir kasabadan başka bir şey değildir. Fakat burası hakikî bir cennet, bir kuşlar cennetidir: Ardıç kuşu ve Bülbül orada boğazlarının bütün vüs'at ile terennüm ederler. İbibik bir demet tüyden müteşekkil sorgucunu oynatır, parlak tüylü ağaç kakanlar çalıdan çalıya uçuşurlar ve yüzlerce dağ kırlangıçları keskin sesler çıkararak havaya atılırlar. Bununla beraber, oradan çok uzaklaşmadan, kaynak ve çayların ihyakâr tesiri kendisini hissettirmez olur ve hüznü kasvet verici bir manzaradan başka bir şey kalmaz. Kışın su birikintileri ve vasi tuzlalar ile mütekattı kurak bir çöl, yazın, sıcakların tekarrübile kurduğu nisbette humma getirici tebahhurat neşreden geniş durgun su bataklıkları.

Garba doğru, gözün alabildiğine, gayri mümbit, ağaçsız ve kederengiz Likaonya Ovası namütenahi bir vüs'at ile imtidat eder. Bu ova, ya uzakta mavimtırak ufku altında nabedit olur veyahut hattı balâları girintili çıkıntılı

(*) - Strabon bu Kybistra'dan bahsediyor ve Kibistiranın Kapadokya'da ve Tyana'nın yakınında fakat dağa daha yakın bir şehir olduğunu ve Castabales'inkine merbut olan Kibistra kantonunun Archelaüs'ün ecdadı zamanında Kapadokya'ya ilhak edildiğini söylüyor. İhtimalki Ereğli ismi bu Archelaüs'tendir. Ciceron habletmilâd 50 - 51 de Kilikya Prokonsülü iken Kibistrada bir kaç gün ikamet etmiş ve Atticus'e iki mektup göndermiştir. Fakat Parthe'ların Suriyeyi istilâ ile Kilikyayı tehdide başladıklarını haber alınca bütün isticalile Külek Boğazını aşmış ve cebri yürüyüşle Tarsus'a varmıştır.

bir manzara arzeden volkanik dağlardan müteşekkil yalçın silsilelerle birdenbire inkıtaa uğrar. Güneş parlar, ken erguvanî renkte ve kadife gibi yumşak ve lâtif bulutların gölgeleri bu dağların üzerinde tevakkuf eder. Bu manzaralardan birinin mütebessim şaşa ve latafetile diğerinin hüznengiz akameti ve bu ikisi arasındaki o kadar şiddetli ve hayretengiz tezat, iptidaf insanın gözünde hakikî bir firdevs ilâhı gibi görünmüştür.

Ereğli kasabasının üç saat cenubu şarkisinde bulunan İbriz Köyüne giden yol, pek zengin bir buk'adan geçer. Burası buğday tarlaları ve üzüm bağlarıyla müzeyyen olup ötesinden berisinden Devonshire'inkilerinden daha lâtif yeşil patikalar geçer, iki tarafı sık çitlerle çevrilmiş ve söğüt, kavak, fındık, alıç ve âsârdide cesim ceviz ağaçlarıyla süslenmiştir ki bunların dalları üzerinde, yazın ilk günlerinde bülbüllerin terennümleri işitilir. Meyva bahçeleri, ceviz ağaçları ve üzüm bağları arasında sanki yeşilliklerden müteşekkil bir yuva içinde saklanmış olan İbriz, üzerine kızıl kayaların hâkim olduğu derin bir sel yarıntısının ağzında yükselir. Oraya bir çay dökülüyor ki buunun suyu dalga halinde billur gibi şeffaf iken rûkûdet halinde koyu mavi bir renk almaktadır. Bir çok membaların sularıyla büyüyen bu çay, çarçabuk mütehevvir ve geçilmez bir seylap halini alır ve suları yatağını teşkil eden kayalar üzerinde gürüldiyerek ve köpükler saçarak sıçrar. Membaından biraz uzakta, asıl çayın bir tabii, mururu zamanla aşınmış olan ve birdenbire suyun sathında meydana çıkan kızılmtırak bir kayanın altında uzun ve dar bir

mecradan akar... Burada kayaya hâk-kedilmiş bir kabartma vardır.

Avrupalı seyyahlar ve âlimler tarafından bir kerre tanındıktan sonra ilim âleminde büyük bir ehemmiyet iktisap etmiş olan bu kabartma vaktile Fischer isminde bir Alman zabiti tarafından görülerek pek adî bir krokisi çıkarılmış ve bu krokiyi Ritter coğrafyaya dair olan meşhur büyük eserine dercetmişti.

Bu kabartma on sekizinci asırda: 1737 de, şarka seyahat için Kont Maurepas'dan bir memuriyeti mahsus almış olan İsveçli Seyyah Otter tarafından görülmüştü. O vakit, yolunun üzerinde tesadüf edeceği âsarıatika hakkında bir seyyahın nasıl bir vaziyet alacağını görmek hoş bir şeydir. Otter diyor ki: «Kaynağın bulunduğu yerde kayaya kazılmış bir insan resmi olup Abris denilmektedir. Zannederim ki bu, o mahallin derebeyi olan Abrinos isminde birinin adının tahrif edilmiş olmasından hasıl olmuştur.»

Fakat kabartmanın ilk defa olarak mükemmel ve mufassal surette tavsifini yapan ve ilk defa sadikane resmini çıkaran İngilterenin İskenderiye konsolosluğu papazı (Chapelain) olup 1875 te seyahatle oraya gitmiş olan E. J. Davis olmuştur. Ondan sonra kabartma 1882 de Sir Vilyam Ramzey tarafından ziyaret edilmiştir. Mumailiyh, Davis'in yaptığı resmin, abidenin üzerindeki şekillerin hareket ve evsafını gayet iyi gösterdiğini itiraf etmiştir. Ramzey yalnız kostümün bazı hususiyetlerini daha tam ve sahih bir surette tersim ile meşgul olmuştur. Bu işi epeyce müşkil bir hale getiren şey kabartmanın vaziyetidir. Çünkü bun-

lar, oraya pek yakın bir noktadaki güzel kaynaklardan fışkıran şeffaf ve serin bir suyun vücuda getirdiği çayın üstüne hâkim bir kaya duvarının sathı üzerine icra edilmiştir. Bir kerre çayın genişliği sebeble ziyaretçi, kabartmalardan ayrılmış bulunuyor. Bundan maada her iki suretin en aşağıda bulunan ayakları sudan 2^m,50 yüksek bulunmaktadır. Şu halde ressam, modelinden oldukça uzak bir mesafede bulunmağa mecbur kalıyor, ona dokunamayacaktır. Gösterilen mesahaların kıymeti tahmini olacaktır. Bununla beraber en ufak teferruatın yakalanabilmesine müsaade eden şey, şekillerin çıkıntılarının kuvvetli olmasıdır. Her şeklin en başlıca çıkıntısı takriben 10 santimetredir. Yazılı-Kaya'da olduğu gibi burada da kayanın sathı ancak kabartmalara doğrudan doğruya civar bulunan kısımlarında tesviye olunmuştur; birliğini dibi teşkil eden bu sahanın etrafında cidar hali aslide kalmıştır.

Abide, divendamlar iki suretten te-rekküp etmektedir. Fakat bunların cesametleri pek gayri müsavidir. En büyüğünün irtifakı 6, ^m08 ve diğerinin ki ise 3, ^m60. İlk görüşte manzaranın manası anlaşılır. Mevzu, bir rahip, yahut bir kral ve ağlebi ihtimale göre aynı zamanda her iki sıfatı birden haiz olan bir şahıs tarafından mabuda karşı yapılan resmi tazim ve ubudiyettir. Her iki şahsiyet arasında bir boy farkı vardır ki, buradaki gibi sadedilâne bir san'atte, bu manalıdır. Bu, şan ve mevki farkını göstermektedir. Bu Mabut, bir feyz ve bereket Mabududur, buğday ve şarap veren bir top-rak mabududur. Kolunu yarı bükme

suretile baş hizasına kadar kaldırmış olduğu sol elile yüksek bir başak demeti tutmaktadır. Buğday başakları parmaklarının üstüne çıkmakta ve onun uzun sapları ayaklarına kadar inmektedir. Bu kılçıklı buğday halâ bu memlekette zeredilmekte olduğu cihetle buranın yabancıdır. Yerden çıkan bir üzüm çubuğu Mabudun iki bacağı arasından geçerek arkasından dolastığı zannolunmaktadır; Sağ elile önünde ve kemeri hizasında bu asmanın yaprakları ve salkımları ile beraber sarmakta olan dallarından birini tutmakta ve bunu Rahip-Krala uzatmaktadır. Bu salkımlar Yunanda ve İyonya'da görülenler gibi gayet ağır olup oralarda bazan her biri üç yüz dirhem gelmektedir. İhtimalki Yunan san'atine mahsus numuneler idhal edilmeden evvel Tarsus'ta da Baal bu suretle gösterilmişti. Tarsus şehrine ait olup lejandı Samice olan ve İraniler zamanına atfedilen bir sikke üzerinde Baal Yunan mabudu Zevs vaziyetinde görülmekte olup sol elinde asaya dayanmakta ve sağ elile bir buğday demeti ve bir salkım üzüm göstermektedir.

Davis, bu suretin şen ve hayırhah bir ifadesi olduğunu zannetmektedir. İhtimalki bu suretle fazla hüsnüniyet göstermiş oluyor. Yaptığı resim bu ifadeyi vermemiştir. Heykeltıraş çok haris ve tekellüfperest olmamıştır. Fakat fikrini gayet vazih bir surette izhar ve ifade etmiştir. Eğer o, âbidi mabuttan daha küçük göstermişse boyca olan bu aşağılığı, şahsiyetin yüksek mertebesini iş'ar eden kostüm zenginliği ile telâfi ve taviz etmiştir. Mabut pek sade bir surette geyinmiştir. Denilebilir ki ziraatın bu

hamisine çiftçinin elbisesi bırakılmıştır ve bu memlekette çiftçi, hemen pek az bir farkla, aynı elbiseyi geymektedir. Yalnız serpuş neticeyi istihdaf ediyor: Bu, bir mahrutî külâh = Tiare olup, daha az mütebariz olarak, Frikyâ külâhını hatırlatmakta ve fakat bu takdirde başın üzerine makûs bir surette konmuş bulunmaktadır. Bu serpuşu kuşatan iki tacın her tarafından bir takım muavveç küçük boynuzlar çıkmıştır. Malûmdur ki Asurîlerde olduğu gibi muahharan Yunanlılarda da boynuzlar kuvvet alâmeti addedilmiştir. (Boynuzların manasını daha aşağıda tafsîl edeceğiz). Mabut, sakallı bir adamdır ve bu sakal, Asurî kabartmalarında görülen tarzda muamele görmüştür: Yanaklar ve çene üzerinde bir kıvrıkcıklar mıntakası, bunu müteakip, tirbuşon şeklinde, iyice kıvrılmış bir uzun halkalar şelâlesi. Kıralkınki gibi Mabudun profili de kuvvetli bir surette tebarüz ettirilmiştir: Burun pek fazla kıvrıktır, burun kanatları etli, dudaklar kalındır. Arhaik Sumer tekniğinin bir mirası olmak üzere göz kapaklarının etrafı pek kuvvetli bir surette çevrilmiştir. Gözler iri ve bununla beraber badem şeklinde nihayet bulmakta ve tiş tarafta hafifçe kısılmaktadır.

Mabudun elbisesi kenarları pek mukaar bir tünik olup eteği dizlerde ve yenleri kolun üçte birinde kalmakta ve Yazılı-Kaya ve Gavur Kal'ası'ndaki mabutların ve Hitit rüesasının aynı bulunmaktadır, ve dizleri açık bırakılmaktadır. Tünik etekte kalın bir şerit ile tezyin edilmiştir. Bu şeride, Volute'larla nihayet bulmuş bir nevi accolade üslûbu verilmiştir. Bu

tarzı tezyinde kürk olduğu zannedilen Hitit mantosunun kalın kenarının şüphesiz bir hatırası vardır. Balık bellemiği tarzında işlemelerle müzeyyen geniş bir kemer beli sıkılmaktadır. Mabudun bileklerinde pek sade ve kaplanmış bilezikler vardır. Bacaklar çıplaktır. Adalât kalın ve çıkıntılıdır. Bunlar daha ziyade asurî heykellerini hatıra getirir, diz kapakları pek iridir. Ayaklarda yarım bot vardır, bunların burunları kıvrık, ön tarafları dıcikli ve şeritlerle topuktan bağlanmıştır. Her ne kadar mabudun başında saçın aşağıya sarktığı görülmekte ise de Hitit başlarının evsafı mümeyyizesinden olduğu üzere san'atkâr, saçın ucunu mabudun sol kolu altında göstermiştir. Mabudun şahsiyeti Kıralkınki ile hakikî bir tezat teşkil etmektedir. Kral, haşmetini geyindiği zengin kostümden istiare ettiği halde Mabut, kıyafetinde sâdedir, hatta o, kaba, sakil, haşin bir şekil ve surettedir, ve onun bu ağırlığı alâmatı mahsusasının verdiği evsaf ve seciyeye pek muvafık gelmektedir. Zira bu, bir Arazî Mabudu, bir Köylü Mabududur. Kabartmada şurası da dikkat edilecek bir noktadır ki o da Mabudun bir ayağının altından üzüm çubuğu, diğer ayağı altından da buğday sapları çıkmış bulunmakta ve bu suretle onun bastığı yerden feyzü bereket fışkırdığı gösterilmektedir.

Mabudun mehabet ve azameti kameti büiendinde ve alâmatı mahsusasındadır. Fakat ona arzı ubudiyet eden beşerî şahsiyetin kıymet ve itibarını yükseltmek için san'atkâr çok emek vermiştir. Onun kalemi burada tafsîlât ve teferruata, Ninvah heykeltıraştaki dikkat ve itinayı mü-

şıkâfâne ile, ehemmiyet verdiği görülür. Abidin başına bir çok sıra işlemelerle zenginleştirilmiş yuvarlak ve basık bir ikilil konmuştur, ki bunun ön tarafında ve alnın üst tarafında bir nevi demet çıkıntısı, bir nevi Joyau vardır. Bu şarkın Race ve Sultanlarının serpuşlarının üzerinde taşıdıkları kıymetli taşlardan müteşekkil tezyinatın aynısını iş'ar etmektedir. Tiare'ı dairenmadar kuşattan sargılar, kumaşın üzerine dikilmiş bir sıra madeni safihalarla müteşekkil olmalıdır.

Şahıs, bir tüniki labistir ki bunun saçaklarla müzeyyen olan kenarları topuklarına kadar inmektedir. Bunun üzerine Yunanların Kaunakes dedikleri bir nevi saçaklı şal atılmıştır. Manto ve tünik ortalarında birer nokta bulunan murabbalar, mainler, münhaniler = méandres ve swastika'larla tezyin edilmiştir. San'atkârın kalemi burada, iğnenin yün kumaş üzerinde resmettiği işlemeleri istinsah etmiştir. Bütün bu tezyiyat Phrygie'de Midas'ın makberinin cephesindeki tezyinatı tahattur ettirir ki bazıları tarafından bunlarda bir halının resimlerinin taklidi görülmek istenmiştir. Heykeltıraşı kendinden geçirtecek derecede meşgul eden elbise tasvir ve tesciminde manto, belin etrafında bir kemerle tesbit edilmiş olacaktır. Eğer kemer resmin yalnız ön tarafında görülüyorsa bu, yan tarafta onun, kol altında kalmış olmasındandır. Bu işte San'atkâra model vazifesini gören kemerin kıymetli taşlardan müteşekkil tezyinatla muhaddep bir surette kabardığı hiss olunmaktadır. Boyun geniş

bir gerdanlıkla muhattır. Bu gerdanlık, ortalarından üç kat kalın zincirin geçtiği halkalardan müteşekkildir. Asıl mücevherde bunların hepsi de ya altından veyahut daha ziyade gümüşten idi. Bulgar Madeni'nin gümüşle karışık kurşun madenleri İbriz'e pek az bir mesafede bulunmaktadır. Her iki şahsın da bileklerinde pek sade şekilde bilezikler vardır. Rahip-Kral'ın dirseğinin üst tarafında aynı neviden iri bir halka vardır. Davis'e göre her iki suretin hiçbirinde de küpe yoktur. Halbuki Ramzey bunu gördüğünü hatırladığını zannediyor. Eğer Ramzey'in küpe zannettiği şey rahibin göksünün alt tarafında görülen hilâi şeklindeki şey ise bir kopça = agrafe, bir nevi broş, zengin bir nevi toka olup şahsın sol tarafında mantoyu bağlamıştır. Tecrübesizlik, mabudun suretinden ziyade rahibin suretinde daha ziyade mahsustur.

Heykeltıraş göstermeğe niyet ettiği hareketin tesciminde müşkülâta düşmüştür. O, taabbüt vaziyetinde bulunan rahibin ellerini yekdigerine bitişik göstermek istemiştir; fakat her iki kol birden kalkmış ve yekdigerine muvazi bulunmuş olduğundan temaşager tarafında bulunan, öbürünü saklamıştır. Bu arkada kalmış olan ancak elin iki parmağı görünür; şahıs yalnız bir kollu gibi gözükmetedir. Asurî numunelerin tesiri, Kapadokya abidelerindekinden şüphesiz daha aşikâr bir surette mer'i olan böyle bir eserde tesadüf edilen bu kadar garip bir maharetsizlik hayreti mucip olmaktadır. Adalâtın tecessümü burada daha barizdir; profil, pek kuvvetli bir surette

kemerli olan burunla daha ziyade Samî denilen numuneye yaklaşmaktadır. Saçak ve saçlar Asurî tarzında kıvrıktır. Nihayet Khorsabad ve Koyuncuk nakkaşlarının usulünü en çok hatırlatan şey kostümün bütün hususiyetlerini, elbisenin ve tezyinatın bütün incelik ve güzelliklerini, işçinin taştaki taklide uğraşmasıdır. Bununla beraber, bu eserin bir an içinde bile Asurlere atfina imkân yoktur. Burada eşkâlin tenasübü daha ağır ve daha biçimsizdir. San'atkârın aleti burada, Ninva asarı heykeltıraşısındaki daha az serbest ve daha az cüretkârdır. Zaten burada millî kıyafetin garip hatları bulunuyor: Mahrutî serpuş, kısa tünik, burun kıvrık ayakkabı. Ne Keldaniye ve ne de Asuriyede, ne kabartmalarda, ne küçük heykellerde ne de üstüvanelerde bir mabuda böyle bir suret verilip bu suretle geydirildiği asla görülmemiştir. Şayet yine şüphe etmekte devam edilecek olursa onları da izaleye kifayet edecek şey, Mabudun başının ilerisine ve Rahibin arkasına hâkkedilmiş olan kitabelerdir. Bu lejandları terkip eden işaretler hep Hama = Hamath, Kargamış ve Maraş kâtiplerinin fihristlerine dahil ve aittir. Başlıca kitabenin birinci satırında her şeyden evvel nazarı dikkati celbeden beyzî bir ulbe = Capule şeklindeki işaretler ki bunun bütün mabut isimlerinin tersiminde bulunduğu görülmekte ve ihtimale göre Mabut kelimesini ifade ettiği zannedilmektedir. İşte abidenin tarz ve üslûbuna bakarak İsa'dan evvel X uncu asra idhal edilen bir eserde Şimalî Suriye ve Cezayir Anadolu Hayatı Nebatiye

Mabudunun sureti tersim ve irasi bu şekildedir ve bu eski Fenike Mabudu Adonis'in, Sumer mabudu Tammuz = Dumuzi'nin ve Orta Anadolu'da Hattusas'daki âsarı heykeltıraşide görünüp âsariyatika âlimlerince «Genç Mabut» denilenin ve üstüvaneler üzerinde gösterilen «pürsilâh şahsiyet» in muadilidir. Bu, alâmeti farika, bermutat Kapride (*) ve eğri baston olan mabuttur; biz bunu epeyce farklı bir manzarada görmekteyiz. Bu, bereketi tenasül mabudu olmaktan ziyade feyz ve bereketi nebatiye mabududur. Fakat bazı tadilâta uğramış olmakla beraber Anadolu mabutlarını diğerlerinden fark ve temyiz ettiren kostümü: kısa tüniki muhafaza etmiştir. Nasıki Babil mabutları da çok zaman, bir Sumer elbisesi olan Kaunakes'i muhafaza etmişlerdir. Bu san'at mekteplerinde hemen değişmeyen İkonografi kaideleri vardır. Bununla beraber, bu şahsiyette bazı hatların şimdiden taayyün ve tahassus ettiği görülmektedir ki bunlar, kendisinin sevk ve ilham ettiği mabutlarda onların evsafı mümeyyizesini teşkil edeceklerdir. Birisi Mabudun başının yanında, diğeri Kralın arkasında kabartma olarak iki Hi-yeroglifik kitabe olup bunlar, Borsteli üzerinde olduğu gibi, oyularak vücuda getirilmiştir. Gerek mevkii ve gerek eb'adi ile (Mabudun irtifai 5 ve kralinki 3 metreye yakındır) pek vakur ve mehip olan bu abide, Mezopotmya heykeltıraşlığının an'anelerini takip eder. Mabut ve Kralın baş ve

(*) - Capride keçi, karaca ve sair bu kâbilden hayvanların hey'eti umumiyesini ifade eden bir kelime olup «Bir Capride» dendiğinde bu zümreye mensup bir hayvan murat olunmaktadır.

bacakları yandan gösterildikleri halde gövdenin hemen dörtte üçü hemen cephedendir. Kralda, kolun hareketleri bir profil hareket olduğu halde gövde temaşagere karşı dönmüştür ve hakikati halde göğüs üzerinde ve iki kolun arasında bağlanan manto, burada, yanda ve sol kolun ortası hizasında bağlanmıştır. Kitabedeki kral isminin Bor stelinde ve Bulgar Madeni'nde bulunan diğer bir kitabede de tekerrür etmesi, İsa'dan evvel birinci binin başlangıcında bu krallığın nerelere kadar uzandığı hakkında faideli bir fikir vermektedir.

Bu abidenin mevkii coğrafisi, Cebelilübnan üzerinde bulunan Aphaca'ninkini hatırlatır. Filhakika, her iki mahalde de kayadn parlak bir çayın şiddet ve tehevvrle fışkırdığı ve aşağısında uzanan zengin vadiye feyzü bereket saçmak üzere indiği görülür. İhtimal ki hiç bir nahiye insana, arzın kuvvei inbatiyesini kendilerine attettiği ve onları canlı mahlûktın hayatı gibi ad ve telâkki eylediği lûtfu ihsan sahibi tabiatın bu kuvvetleri karşısında taabbüt hissini telkine burası kadar lâayık değildir. Serin ve hayat verici havasıyla, mebzul yeşiliği ile, suyu elmas gibi saf ve serin olan şaşaadar çayı ile yazın yakıp kavırıcı sıcakları esnasında o kadar lâtif olan ve geniş arazii mümbiteyi ihtiva eyliyen bu vadi, eski bir prensin yahut mertebesi yüksek bir rahibin ikametgâhı olabilmıştır ki mabuda karşı olan sıdku ihlâs ve şükranını böyle bir abide ile eda ve isbat etmek istemiştir. Bu rahip yahut kralın payitahtı Kybistra yani şimdiki Ereğli olmuş olmalıdır. İbriz Mabudunu bir feyzü bereket kuvveti gibi gösteren bir işareti unutmamak

lâzımdır : Bunlar onun yüksek külâhının üstünden çıkan boynuzlardır ve ihtimaldir ki bunlar boğa boynuzlarıdır. Çünkü iptidai devirlerdeki hayvan yetiştiriciler için boğa, kuvvei tenasüliyenin en tabii bir alâmeti, bir timsalidir. Fırat üzerinde Hitit'lerin büyük payitahtlarından biri olan Kargamış'ta bir kabartma keşfolunmuştur ki bu zengince geyinmiş, başında boynuzlarla müzeyyen ve üzerinde bir kursu semis bulunan yüksek külâhlı bir mabu veya bir rahibi göstermektedir. Kapadokyanın şimali garbisindeki Öyük Sarayında bulunan âsarı heykeltıraş isbat ediyor ki bu Hitit'ler boğaya taparlar ve ona koçlar kurban ederlerdi. Aynı bunun gibi, Yunanlılar şarap mabudu Diyonzos = Diyonyos'u bir boğa şeklinde tasvir ederlerdi. Fakat boğa, yalnız üzüm ve şarap mabudu olmakla kalmıyor, fazla olarak, buğday mabudu da oluyor. Frazer bu bahiste şöyle söylüyor : «Dannenin ruhu keza çok defa bir boğanın, bir öküzün, yahut bir ineğin şeklini iktisap eder. Garbî Prusya'da, Conitz'de, rüzgâr başakları dalgalandırdığında, boğa, buğday içinde koşuyor» denilir. Şarkî Prusya'nın bazı aksamında, saplar sert ve kuvvetli olduğunda «Öküz buğdayın içindedir.» denilir. Garbî Prusya'da Grandenz'de bir orakçı son derecede yorgun düştüğü ve topalladığı zaman «Öküz ona dokunmuş» ve Lorraine'de de «Öküzü tutuyor» denilir. bu iki tabir, o adamın bilmiyerek dane ilâhı ruhuna dokunduğunu ve sakatlanarak cezalandırıldığını ifade eder.

Velhasıl kurunu ulâda, bilhassa Mısır'da ve garbî Asya'da hayatı nebatiyenin ölüp tekrar diril-

mesi, şimdi Avrupa ve Garbî Asya köylülerinin bir çoklarında devam ettiği görülen adetlere müşabih bir takım merasim ile tes'it ve ibcal ediyordu. İşte Osiris Tammuz, Adonis, Atys ve Dionysos isimleri altında Mısırlılar, Keldaniler, Suriye'liler, Frikyalılar ve Yunanlılar, gaip ve nabedit olup sonra tekrar zuhur eden hayatı nebatiyeyi teşahhus ettiren bir mabuda tapıyorlardı. Bunlar umumî olarak tekmil hayatı nebatiyeyi temsil ettikleri gibi hususî olarak «Buğday» ın ve «üzüm»ün usarei mütehammiresi olan şarabın Mabutları idiler. İşte Oziris ve Atis'in hem buğday ve hem de üzüm mabutları oldukları pek sarihtir. Diyonzos ise hem üzüm - şarap ve hem aşk ve hayatı tenasüliyye hayvaniye mabududur. Velhasıl İvris abidesindeki Mabut, Oziris, Tammuz ve Adonis'in bir temadisi ve Atis ve Diyonzos'un bir mübeşşiri, bir iyilik numunesi prototype'dir.

BOR ABİDESİ .— Payitahtları (Piterya) olan Kapadokya Hitit'leri, Kızıl Irmak mecrasının orta kısmındaki geçitleri ve merhalelerinden birini Ankara teşkil eden yol vasıtasile merkezî yaylaya yanaşırlar. Fakat bir çok zaman Şimalî Suriyenin sadece mülhakatından biri olan Kilikya'da aynı ırkın evlâtları başka bir yoldan intişar ve yazılarıyla san'atlarını o tarikle neşir ve tamim ettiler. Tebdili mekân ve neşrî tamim hareketinin daha faal ve daha müessir olduğu görünen bu istikamette garp üzerine icra edilen tazyıkın da daha kuvvetli olduğu görülüyor.

Filhakika, Likaknya'da, yani Anadolu yaylasının bütün cenubî kısmında

Frikya'dakilerden daha fazla Hitit abideleri ve Hama yazısı = Ecriture Hamathéenne denilen yazının istimali ile gayri kabili itiraz bir surette tebarüz eden san'ati taşıyan abideler daha fazladır. Torosların ortasından geçen ve Kilikya kapıları = Protes Cilicienes ismi altında tanılan uzun geçit vasıtasıyla ki Kilikya'dan gelerek Tarsus'tan hareket eden ordular ve Kervanlar iç tarafın yüksek ovalarına açılırlardı. Binaenaleyh bu geçidin her iki tarafa açılan mahreçleri temamlı şu iki noktada bulunur : Tıyan ve İbriz, ki bunlardaki abidelerin menşeinin Hitit olduğuna şüphe edilemez:

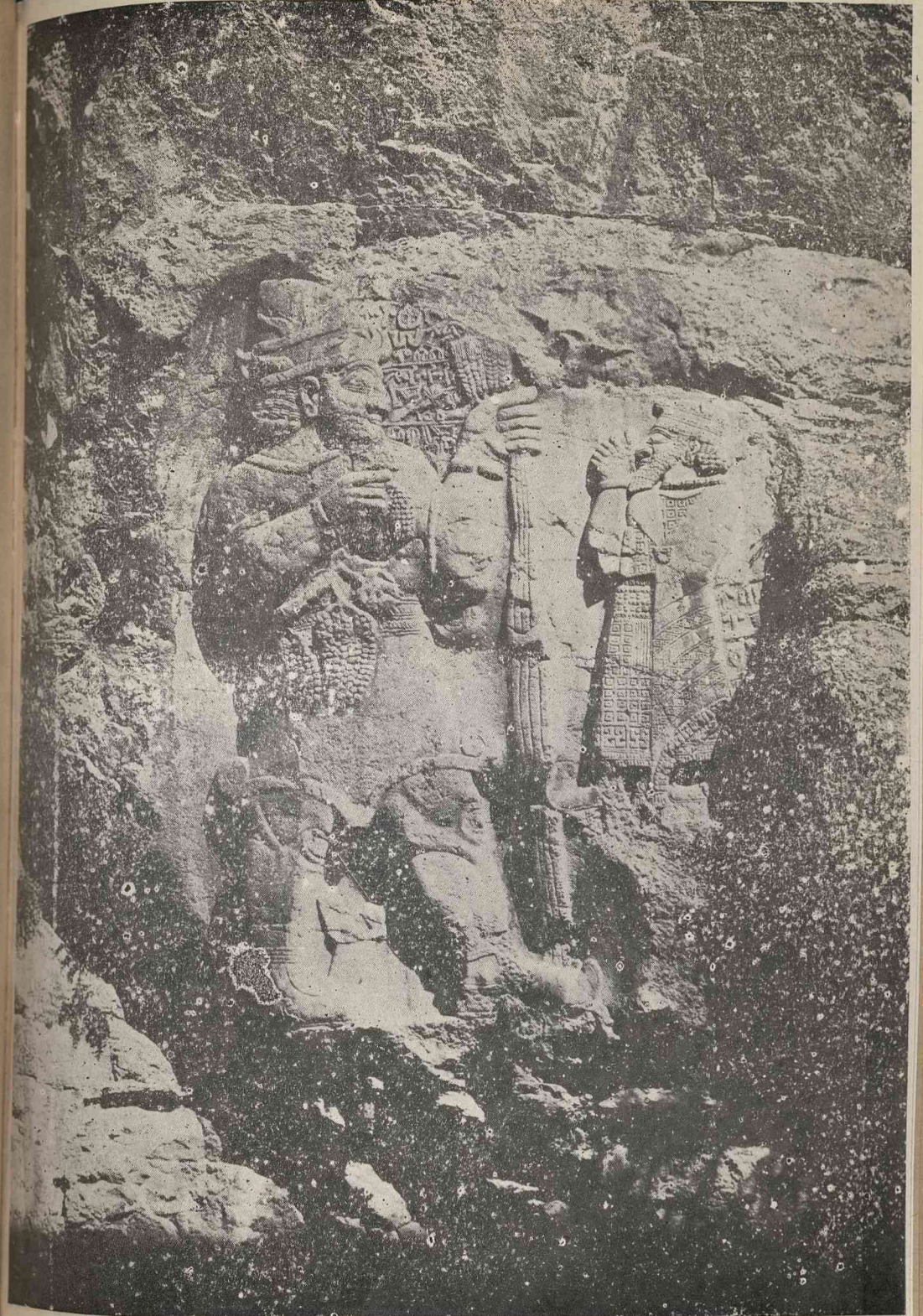
Daha evvelce Asurî kitabelerinde zikri geçen ve Ksanofon'un geçtiği pek eski bir şehir olan Dana yahut Tyana Romalılar devrinde Kapadokya'nın valilerinden birinin merkezi idaresi idi. Zaten bu şehir bu vilâyetin müntehasında bulunduğu gibi onun arazisini teşkil eden ova da Likaonya stebinin bir temadisinden başka bir şey değildi. Coğrafya noktai nazarından Asurîlerin Hilakku dedikleri hittanın zeylini teşkil eden bu memleketin abidelerini tetkik ve mutalea ettiğimizde onlardan aşağıdakileri kablemilâd 1000 tarihi yakınlarında sıralarız.

Mösyö Ramsay orada 1882 de bir Rum'un evinde bir yassı taş = dalle görmüştür ki sakallı ve başında üstüvanî taç = tiare bulunan, bir şahsın hatlarla tersim edilmiş büstü üzerinde dört satırdan ibaret bir Hitit metnini ihtiva ediyordu. Maalesef, mumailayh bunun ancak pek muhtasar bir kopyasını alabilmıştır. Bu abidede calibi merak olan şey, her ne kadar (Naharana) kitabelerindeki

aynı numuneye ait ise de harflerin kabartma olacak yerde çukur olarak hâkkedilmiş olmasıdır. Ortadan bir kısmı kaybolmuş olan bu stel, yüksek kabartma halinde, mahallî bir kralın bir taabbüt hareketi icra etmekte olduğunu göstermektedir. Kral, ayaktadır, başında tamamilen kılıfın şeklini almış olan bir külâh bulunup oradan kıvrık mebzul saçlar çıkmakta ve uzun bir sakal göğsüne inmektedir. Kostüm, boynu altında tesbit edilmiş ve alt kısmında üç sıra işleme ile süslenmiş olan bir mantodan ibarettir. Bunun altında belde geniş bir kemerle sıkılmış olan entari görülmektedir. Eteklerinde entari de işlemlerle süslenmiş ve bu tezyinat meyanında arka arkaya vermiş çift helezonlar = volute, tezyinatı verdiğine = rosaces ve swastika'lar sayan

dikkat bulunmuştur. Şekli pek iyi muhafaza edilmiş olan ayakkabı da keza işlemeli ve burundan kıvrıktır.

Bu abidenin gösterdiği akvami numune = type ethnique artık asla Hattus âsarı heykeltıraşisinde görülen değildir. Bu, zincirli'de ve Tellülhale'te görülen numunedir, Hitit numunesinin Sami numune ile tesalübünden hasıl olma Yahudi veya Ermeni numunesidir. Stelin ortada bulunmayan parçası üzerindeki mabuda karşı teveccüh eden şahsın dairenemadar etrafında Hitit hiyoroğlifinden müteşekkil bir kitabe uzanmaktadır. Orada bazı işaret grupları görülmektedir ki bunların İvriz steli üzerinde ismi görülen ithafkâra ait olması iktize eder.

İVRİZDEKİ ETİ ABİDESİ

Bor'da Eti abidesi

TARİHİ NOTLARDAN :

İBNİ BIBİ VE ESERİ

Ayasofya kütüphanesinde tek yazmasız bulunan İbni Bibi Selçuknamesi'nin müellifi 442 sahifesinde kendi baba ve annesi için bir kaç satır ayırmıştır. Der ki :

Validem Müneccim Bibi rahmetli Nişabur'da Şafii'ler reisi Semnan'lı Kemalüddin'in kızıdır. Nücum ilminde tam bir maharet sahibi idi. Söyledikleri tam hedefine vururdu. Sanki Kazavü kader onun hükümlerine uygun gelirdi. Kemaleddin Kâmyar elçilikte Ahlat'ta bulunan Sultan Celâleddin Harzemşah'ın nezdine geldiklerinde validemi Sultanın yakınları arasında buldu. Nücum ahkâmında merci olmuş, sözleri makbul, gözde bir varlıktı. Bedî ve garip ilimler hakkındaki vukufuna hayran olmuştu. Elçiliğini iyfadan sonra dönüp te Alâeddin Keykubad'ın katına ulaşınca sefareti esnasında gördüğü nadir şeylerden olmak üzere annemden de kendilerine bahsetmişlerdi. Moğol ordusunun darbeleri altında Harzemşah saltanatı sönünce babam ve annem Dimeşk'a düşmüşlerdi. Sultan Alâeddin ailemizle alâkalanmış, bizim ahvalimizi soruşturmak,

lûtfunda bulunmuşlar. Dimeşk'ta olduğumuzu öğrenince Melik Eşref'e hususî bir elçi yolluyarak ailemizi istemiş, izzaz ve ikram ile Anadolu'ya getirtmişlerdir. Mütemadiyen onun humayun katında atıfet ve kerem nazarları altında kalmışız. Hacıplık rütbesi verilmiş. Selçuk ordusu Harput Kal'ası üzerine gittiği zaman Sultan merak içinde imiş. Muvaffak mı olacaklar, bozulacaklar mı deye telâş ediyorlarmış.

Validem cariyesi kendilerine filân gün zafer müjdesi alacaksınız demiş. Hakikaten validemin dediği gün Şam ordusunun hezimet ve kal'anın savaşız elde edildiği haberi gelmiş. Valideme, bu hükmündeki isabet sebeble Sultanın itikat ve itimadı artmış. Hatta bu haber gelir gelmez adamlarından birisini yolluyarak annemi çağırılmış. Huzura girer girmez, Bibi Hatun'un hükmü Allahın mukadderatına uygun düştü buyurmuşlar. Hil'at ve ihsanlar emretmişler. Ayrıca ne arzunuz varsa hemen söyleyiniz, reddetilmeyerek yerine getirilecektir demişler. O anda Cürcan'ın Kûrisurh sadatından olan

pederim Mecdüddin Terceman için Es-
vapçı Başılık fermanı yazılmıştır. Dai-
ma seferde, hazarde Sultanın yanların-
da bulunmuşlar, onun şahane ihsanla-
rına nail olmuşlardır. Bütün büyük se-
firlikleri kendisine ifa ettirdikleri gibi,
muraselâtını da ona yaptırırlardı. Mo-
ğol istilâsı üzerine Ordu ile olan elçilik
işlerine ondan lâyıkı görülmemişti.
Tatlı dilli, talâkatlı idi. Nazmü nesri
yüksek olduğu gibi Horasan usulü
hüsnü hatta'da malikti. Kazandıklarını
gariplere, âlimlere, seyyitlere yedirir-
di. 670 senesinde intikal eylemiştir.

Eserinin mukaddemesinde müellifin
künyesi şöyledir : Hüseyin Bin Meh-
med Bin Ali-i Câferî-i Rugdî Elmüştehir
Bibn-il Bibi el-Münneccime.

Eserinin adı (Elevamirülâlâniyye

Filumurilâlâniyye) dir. Sultan Alâeddin
Keykubad'ın tarihini temamlı ihtiva
eyliyen bu eseri ona nisbet ederek bu
adı vermişti. Yukarıki satırlardan da
anlaşıldığı üzere hesapsız lûtfunu gör-
dükleri Alâeddin'in ruhuna bir şükran
vazifesi yapmıştı.

Kitabın te'lifini kendisine emreden
İlhan Divanında Yüce Vezir bulunan
ve Cihanküşa adındaki tarihi te'lif ey-
liyen Atâ Melik Alâeddin idi. Bu eser
Cihanküşa'nın bırakmış olduğu kısmı
yani Anadolu Selçukları tarihini tafsil
ediyor. Veliyyünnimeti azamı Ulu, Kutlu,
Uğurlu, Humayunu Âzam, Sahibü Di-
vanilmemalik, Ebülmeâli, Atâ Melik
Bin Mehmed'in fermanlarını yerine ge-
tirmiş oluyordu.

KONYA

Sultan Rüknuddin'in babasının ölümünü duyması üzerine kardaşının elinden saltanatı kurtarmağa duruşması ve saltanat tahtına geçmesi (İbni Bibi'den)

H. FEHMI TURGAL

Rüknuddin Süleyman Şah babası-
nın ölümünü haber alınca baba ayrı-
lığının yangını ile içindeki oğulluk şef-
kati alevlendi. Ağlayıp döğünmiye
başladı. Yas ve ağlama töreninin bü-
tün şartlarını yerine getirdi. Ancak
ölümün hile ve alını biliyordu. Bir gün
onun da tatlı canını avlamak için pu-
su kuracağını, kahir şahini onun bir
gün ruhunu kuş gibi pençesine düşü-
receğini, bütün yaradılmışların ondan
kurtulmak için aradıkları sığınak yolu,
kurtuluş yolu bağlanmış olacağını
(ایمانتکونوا یدرکم الموت) şehsüvarının her
hangi bir sabah veya akşam boz veya
yağız atıyla şüphesiz kendisine irişe-
ceğini bildiğinden her akıllı gibi ayrı-
lık korlarını göz çukurlarının sellerile
söndürdü. Ağlamayı avunma ile teb-
dil ederek kahraman ordusunu topla-
mak, kolu kanadı olanların mümkün
olduğu kadar çabuk gelmelerini temin
için ayağına çabuk Ulaqlarını yola çı-
kardı. Öbür kardaşlarından herhangi
birini felâketi büyük bir fırsat, iyi bir
ganimet sayarak teferrüt, istibdat, te-
merrüt ve istiklâl peşine düşmesi, bu

yüzden ülkenin tehlike ve ızdırıp mey-
danı haline gelmesi, biraderlerin muha-
lefet ve ısrarıyla karışıklıklar zuhur
ederek halkın zararlara uğraması, kı-
lıç kınından çıktuktan sonra yerine
konmasının güçleşeceği, ölenlerin bir
daha geri gelmeleri imkânsızlığı dü-
şüncesile kendisi tahşidatı beklemiye-
rek Tokat'tan hareket eyledi. Herkes
techizatını bitirerek mevkibe koşacak,
yolda birleşeceklerdi. Daha Aksaray
mahrusesine iriştikleri sırada büyük
bir ordu toplanmış bulunuyordu. Daha
önce bir takım vait ve adaklarla ve bu
adaları takviye eden menşurlarla mü-
zaheretlerini temin eyledği bazı kar-
daşları ve bir takım civar melikleri ve
ümerası iradeleri veçhile büyük bir
şevk ile yadına koşmuşlardı. Muba-
rek zengisinin yanında ve humayun
çetirin gölgesinde olarak hep birlikte
Konya'ya ulaşıldı. Konya ahalisi mü-
dafaa halkını yüzlerine çekmişler sa-
vaşıyorlar ve tokuşuyorlardı.

Kendilerinde hiç bir itaat ve inki-
yat tavrı yoktu. Her gün altmış bin
okçu Melik Rüknuddin'in askerile sa-

bahtan akşama değin döğüşüyor, boğazlaşıyor, Melik'in askerine Konya bağlarını dolaşmağa bile meydan vermiyorlardı. Dört ay bu minval üzere geçti. Ahılar ve Yiğitler şöyle diyorlardı:

Başlarımız omuzlarımızın üstünde oldukça Sultan Gıyasüddin'in namus şişesini kırmıyacağız, yaptığımız ahitten, verdiğimiz sözden dönmiyeceğiz. Antlarımızın şartlarını muhafazada diri oldukça mucizeler, burhanlar göstereceğiz. Melik Rüknüddin'in Sultanlık sevdası şeytan vesveseleridir. Konya'da tek soluyan kaldıkça, şehri istilâya muktedir olmiyacaktır.

Amma sözlerine itimat ve itibar edilen, padişahlar katında söz söylemiş, meşveretlerinde bulunmuş olan ulular ve ileri gelenler Melik'in katına elçi yolluyarak her ikiniz de bizim efendimizin oğullarısınız, her ikinizin de mümkün veçhile devleti namusunu muhafaza etmek vefakârlığımızın, hizmetkârlığımızın vecibesidir. Eğer Melik Rüknüddin babasına, biraderinin saltanatı hususunda verdiği ahitte duruyorsa iki cihan bednamlığını taşıyan bu savaştan ve muhasaradan vaz geçerler, askerlerini Konya havalisinden göçürürler, biz âcizane onun buraya kadar yaptığı masrafları şöyle aşağıdaki beyana göre öderiz.

Beşyüz bin adet nakit, İstanbul atlasının her renginden üçyüz elbise, ikiyüz kat zerbeft, her renkten üç bin arşın çuha, her neviden on bin arşın keten, iki yüz baş katır, üç yüz baş at, iki bin baş öküz, üç yüz baş deve, on bin baş koyun. Bunları hazırlıyarak üç posta da hazineye, istablâmire ve matbahı âmi-

reye göndermeği boynumuza alırız. Şayet tamah dişini saltanatın nizamı için kat'i surette bilemiş (ولار حامين الموك) mistakinca daima zeval ve intikal etmek üzere olan dünya garazlarıyla vefadan, erkeklikten, kardaş şefkatinden yüz çevirirse onun fütüvvet ve muhafazai hukuk peşinde yürümesine imkân kalmamış demektir. Bari Sultan Gıyasüddin Keyhüsrev'e, oğullarına, haznelerine, adamlarına, asker ve hadimlerine bir zararı dokunamıyacağına, esenlikle ve bütün bunlarla birlikte Konya'dan çıkarak istediği yere gidebileceğine ve bizim kendisine gideceği yere değin kılavuzluk etmek üzere katacağımız üç bin okçunun arzu ettikleri mahal hududuna ulaştıkları hakkında hüccet getirmelerine muvafakat eyliyeceğine yemin eder, musaddak ahidnameler verirse, kardaşının istediği mahalle vusulünü haber veren hüccet gelir gelmez biz de kapıları açarız. Sultan şehire girerek Saltanat Tahtına oturur dediler. Melik Rüknüddin'e bu teklif çok uygun geldi. Derhal ahidname ve yemin senedleri yazıldı. O kadar galiz yeminler edilmişti ki yedi kat gök bunu taşıyamazdı. Ulular Beyler, Başbuğlar, Ahılar ve sair devlet adamları şahit oldular. Şehirdeki Uluların her birisine timar ve mansıp menşurları yazıldı. Bu mektuplar ve ahidnameler şehir halkına ulaştırıldı. Topluca Sultan Gıyasüddin'in huzuruna geldiler, yer öptüler. Cenabı Hak sizi binlerce yıl padişahlığınızda berdevam eylesin. Hamdolsun zatı şahaneniz bütün me'lûf ve me'nus olduğunuz saadet ve meserret içinde her türlü hadiselerden masun ve mahfuz bulunuyorsunuz. Yüksek reyleriniz

üzerine muhasara müddeti uzadı, zahirenin azalması yüzünden kullarınızın vaziyeti sarsıldı. Kılükaller oldu. Melik Rüknüddin gelişini vuruşla değıştirdi, hiç bir suretle akrabalık ve kardaşlık hakkına temayül etmiyor, doğruluğu ve hakkı kabul ettirmeye muvafak olamadık. Nihayet kendisine haberi yolladık. Sabık Sultan kılıç Arslan'la yaptığımız ahdü peymanı bozmamıza imkân yoktur. Biz Sultan Gıyasüddin'in hükümünü infaza and içmişizdir. Bu andlarımıza Allahı. Peygamberleri tanık göstermişizdir. Eğer bunlara muhalefet edersek imansız ve dinsiz oluruz. Bu suretle kendimizi dünyalar durdukça bednam etmeyiz. Eğer siz de içinizden bu kavga sevdasını çıkaramıyorsa, bu fitne hafakanını teskin edemiyorsanız, bu vahşet kasırgasını dindirmek istemiyorsanız bari ahidname gönderilsin ki onun adamlarına, erkânı devlete ve Ahılara, Sultan Gıyasüddin'e, Oğullarına, küçük büyük bütün askerlerine, mallarına, haznelerine hiç bir zarar ve eziyet olmayacağını temin eylesin. Hepsi de onunla birlikte istedikleri yere gitsinler, biz de kendisine üç bin okçu terfik edelim. Yüksek mevkibinin konacağı memleket hududuna kadar birlikte gitsinler ve Padişah'tan emnû huzur ile maksuda vusul buldukları haberini getirsinler. Ondan sonra biz de şehir kapısını açalım, hizmetine gelelim ve el öpeлим, Çetri Humayununu şehre götürelim dedik. İşte menşur ve ahidnameler, her birisi isim üzerine kaleme alınmıştır. Eğer müsaade buyurulursa bu muahedelere göre hareket edelim. Bir gün taliiniz yine yükselerek istikametini bulacağında şüphe yoktur. Bu

fitne yangınına sulh yağmu-uyla söndürelim. Eğer buyurursanız müdafaa esbabını yeniden ihzar edelim, kal'anın tahkim ve teşyidine sarfı mesai eyliyelim, yeni baştan savaşa candan sarılalım, her ne mümkün ise yapalım. Hanumanımızı, çoluk ve çocuklarımızı, akraba ve taallukatımızı senin muradın uğrunda, senin devletinin ve canının muhafazasında feda edelim, dediler. Sultan cevap verdi: Dört aydır tokuşmakla, boğuşmakla meşgulüz. Siz de hulus ve itaatin, hak güderliğinin bütün eserlerini ve vasıflarını gördüm. Açık olarak bence tahakkuk etmiştir ki söylediklerinizde en küçük bir ar ve riya şaibesini yoktur. Sizin çehrelerinize nifak tozu asla konmamıştır. Şüphe yoktur ki bu müddet zarfında çok zahmetler çektiniz, bedence ve ruhça yorulduunuz, veliyyinimetlerinize karşı lâzım gelen fedakârlıklardan hiç bir şey bırakmadınız. Zahireleriniz sonuna geldi, bağlarınız, mamureleriniz şefkatliği okların, merhametsiz tahraların darbelerile yıkıldı söküldü. Ben bu bapta size karşı minnettar ve mahcubum. Eğer biraderim yazdıklarını, söylediklerini tutarsa buradan bu zahmet ve meşakkati kaldıralım, tâki bizim sebebimizle çekilen ve görülen ziyan ve eziyet daha beter olmasın. Bu bir ganimet ve eziyet daha beter olmasın. Bu bir ganimet ve fırsattır. Şehir halkından itimat ettiklerinizi biraderimin yanına gönderiniz. Bu muahedeyi hasafet ve fesahatlerle takviye etsinler, şüphe ve endişe edecek bir şey bırakmasınlar dedi. Akıl ve kifayetine itimat edilir, metanet ve dirayetle maruf iki zatı sulhun tahkim ve temdidini

için Melik Rüküddin'in yanına gitmek üzere dışarı çıkardılar. Bunlar yeminleri, ahitleri yenileyerek dönekler, kabili te'vil hiç bir nokta bırakmıyacaklardı. Dönüşlerinde iki emin şahısta bunlara katıldı. Sultan Gıyasüddin'in katına gönderildi. Sultan ahitleri mutalâa eyledi.

Bu yeminler ona kalp itminan ve emniyetini verdi. Şehirliyle dönek bize şehir halkından katmak istediğiniz okçulara lüzum yoktur. Biz rihlet devesinin yularını gurbet ellere bırakırız, Cenabı Hakkın kuvvet ve kudretine dayanırız. Biz vatan terki zarureti ihtiyar etmişiz. Memûldur ki Allâhüteâlâ yeni bir iş hâkeder. Her şeyi Huda'ya ısmarlıyorum. Benden sonra biraderimin hizmetine koşunuz, onu hürmet ve tazim ile şehre getirerek tahta oturdunuz. Bu nasihat ve vasiyetleri iyfadan sonra hepsine veda eyledi. İki tarafın gönülleri ve ciğerleri kardaş zulmünden ateş üzerine konmuş, bu ateşin tesirile kepap olmuştu. Her birisinin yanakları üzerine kalın kalın yaşlar akıyordu.

Sultan Gıyasüddin'in vatan-dan ayrılması, gurbette rast geldiği vakıaların tafsili :

Akşam olup yıldız çiçekleri, lâcivert kubbenin çemenliği üzerinde zahir olunca gecenin yüzü, oyuncunun yüzü gibi incilerle parladığı zaman ki artık maşuka için âşıkına vadini yerine getirmeye engel kalmayınca Sultanın havassından mürekkep mevkibi şehirden çıktı, Akşehir yo-

luyla İstanbula yönledi. Garip bir tesadüf eseri olarak bu istical ve perişanlık arasında Melik İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad o sırada babalarının yanında bulunmıyorlardı. Sultan ayrılırken onları buldurmak kaydında bulunmamıştı. Şehirden çıkarak Konya köylerinden Lâdik Köyü'ne ulaştılar. Bu köy halkı sersemlik ve budalalıklarından Sultanın kölelerini ve adamlarını istihfaf ederek kavga eylediler. Bazısını yaralayıp eşya ve paralarını yağma ettiler. Sultan bu hali görünce oradan atın dizginini Lârende tarafına döndürdü, ve acele muahaze ile dolu bir mektup yazarak biraderine yolladı. Dediler ki : Deyelim ki Saltanat istiklâli endişesi taş yüreğinizle birleşerek lütuf ve meveddet yollarını tamamiye bağladı. Bu suretle saltanat namına verdiğiniz ruhsatı akim saydınız. Kardaşlık hukukunu hiçe saydınız. Ancak temiz soyumuzun tezvil edilmesine mubarek hatırlarınız nasıl müsaade ediyor. Çocuklar babasız kalıyor, köylüler bu kadar şenî bir hadise irtikâbına cür'et ediyor. Sultan Rüküddin şehire gelerek tahta oturunca Ulaklar yetişip mektubu verdiler. Sultan mektubu okuyunca son derece kakıdı. Hamiyet ateşi parladı. Gayret deryası dalgalandı. Bir siyaset olmak üzere Ulaklara bağrdı : « Elbette memleket reayası muhaliflere ancak böyle muamele yapar. Siz elçiye zeval yoktur hükmünce affediliyorsunuz. Yoksa sizi paralar, laşelerinizi kartallara, köpeklere, sırtlanlara attırırdım » dedi. Gizli olarak adamlarından birisine bunları hatırlı bir yere kondurunuz, ve hizmetlerinde

kusur etmeyiniz, ben meseleyi lâyük olduğu ehemmiyetle intaç edeceğim, dedi. Ve ondan sonra dellâl çağırttı ki biraderime taarruz edenler ve mallarını yağma edenler dergâhıma gelsinler, kendilerine icap eden ihsanlarda bulunacağım, onları hususî hizmetime alacağım. Böyle bir iddiada bulunanlar behemehal bu hadisedeki hizmetini damgalayan köle, elbise, silâh ve saire elinde ne bulunursa bana getirsin. Bunların mukabili kat kat kendilerine verilecektir. Bu nida vilâyete dağıldı. Civar halkı saltanat dergâhına koşup geldiler. Elllerinde kimisi köle, kimisi at, kimisi elbise, ester, silâh ve saire taşıyor, davasının doğruluğuna delil olmak üzere getiriyor, Sultan nezdinde kendisi için hazırlanan saadete nail olmak istiyordu. Sultan cümlesini güller yüzle dinledi, yaldızlı cevaplar, ferahlandırıcı vaatler ve ümitler verdi. Onların her birisini şehir âyan ve eşrafından birisine ısmarladı. Onların riayetini ve canlarının muhafazasına son derece dikkat edilmesini buyurdu. Büyük işler bertaraf olduktan sonra ferağı hatırla onların işlerine de bakılacaktı. Her birisi takdim ettiği mesai semeresi derecesinde müstefit olacaktır dedi. Melik İzzeddin Keykâvus ile Melik Alâeddin Keykubad'ı getirdiler. Her ikisini kucağına alarak yanaklarından öptü. Kendisi taht üzerinde olduğu halde birisini bir dizine birisini öbür dizine oturttu, hatırlarını sordu. Yanımda kalırsanız sizi canımdan aziz tutarım, sizin hakkınızdaki muhabbetim o derecedir ki onu hadisatın değişmesi asla bozmıyacaktır. Badisaba bile sizin bayrağınızın turrai hülâmini iznim olmaksızın kımıldatamıyaca-

caktır. Bütün hazinelerimdeki şeyleri ve bütün saraylarımı sizin güzel hatırlarınız için hazırlanmış bulacaksınız.

Ancak babanızın iştıyakı üstün gelir, onun huzurundan ayrılmaya katlanamıyacasanız selâmet ve saadette, feragati kalple babanızın yanına dönünüz. Prensler, Atabeglerinin daha önce öğrettikleri gibi Sultanın ağzından bu söz çıkınca cevap verdiler : Sultanın şahane lûtf ve atıfatlarını biz kullarından esirgemeyeceği muhakkak ise de baba katından ırak kalmağa katlanamıyacaklarını söylediler ve gözlerinden gül yanaklarına çeşme gibi su akıttılar. Prenslarin ağlayışından Sultana büyük bir teessür ve rikkat geldi. Bu teessür çocukların babaları nezdine gönderilmesini icap ederdi. Kendilerine hüsrevane ihsanlar yapıldı. Murassa kemer, müzehhep ve münakaş külâh, cevherle murassa takımlı atlar, her nev'inden hesapsız nukut ihsan eyledi. Bütün adamlarına, asker ve hizmetkârlarına emreyledi. Padişahlara yapılan ikram ve törenle maksutlarına değin ulaştırılmasını tenbih buyurdu. Bunlardan sonra Sultan, tebessümüne aldanmış olan Lâdik'lileri çağırttı. Hepsi de Padişahın lûtuflarına nail olacaklarını zannederek bütün cürümlerini itiraf ettiler. Prensleri tekrar yanına çağırarak onların huzurunda mücrimlerin hepsini kal'a burçlarına astırdı. Bu siyasetle akrabalık şartlarını yerine getirmiş oluyordu. Aynı zamanda memleketin her köşesinde dellâllar bağırttı. Selçuklara karşı küstahlık ve edepsizlik yapanların, küfranı nimet edenlerin görecekları

akıbet ve ceza ancak budur dedirtti. Lâdik köyünü kahrü ikabına uğratarak yaktı, toprak ile bir eyledi. Bu gün hâlâ Yanık Lâdik denilir. Bundan sonra şehzadeleri babalarının yanına gönderdi. Bazı yakınlarını Ermenistan hududuna kadar kendilerine terfik eyledi. Vardık-

larında Sultan Gıyasüddin'i, çoluk ve çocuklarını bekler buldular. Şehzadelerin maiyetinde teşyi için gelenler el etek öperek Sultandan özürler dilediler. Kendilerini Sultan iyi kabul eyledi. Hürmet ve ikramlarla yola çıkardı. O zaman Ermeniye tekfurı Lifon (Leon) bulunuyordu.

ŞİKÂRÎ TARİHİ

(ÜSTÜ GEÇEN SAYIDA)

Bizim kıssamız Şah Alâeddin'e gel-sün. Ravi ider : Halep Sahrasında yirmi yedi gün cenk eylediler. Sonra Tahir Hasan dirler bir karındaşı var idi. Şama hüküm iderdi, mabeyne girüb iki Şahı sulh eyledi. Sınur kesdiler, ahidnameler virüb bir ay iki Şah bir yere gelüb iş-ü işrete başladılar. Andan sonra veda idüb anlar Haleb'e gittiler. Alâeddin Lârende'ye döndü. Gelüb yirmi gün Ayıntab'da oturdu. Andan menzil bemenzil gelmekde ... Ezincanib; Ertena Bin Mehmed, Vele-di Esen, Bahşayış ve Bahtiyar; Babuk Han Oğluna adem gönderüb didiler ki bize yardım idesin; Alâeddin Haleb'de iken Oğullarından Lârende'yi alalım. Moğol bu sözü işidüb yirmi bin er ile Tarsus'a geldi. Andan sonra Şeyh Yunus ve Bozdoğan Oğlu ve Hoca Yunus Tarsus'a geldiler. Cümle otuz bin adem olub Lârende'ye azm kıldılar. Ravi ider: Mirza Bahadır'ın bir oğlu dahi var idi, Ali Paşa dirlerdi, Ereğli'de otururdu, Ertena otuz bin er ile Ereğli'ye gelüb Ali Paşayı zincire çekdi. Ertena ve Esen ve Bahtiyar ve Bahşayış Ereğlide oturub yirmi bin er ile Moğol'un ardınca dört bir er

ile Hoca Yunus ve Bozdoğan Oğlun gönderdiler. Hasılı kelâm Moğol askeri Lârende önüne irişdi. Ezincanib; Şehzade Mehmed Bey, on sekiz bin Karaman erleri ile Moğol Beyleri Galenca ve Kutluya karşı çıkub muhkem cenk eylediler. Moğol sındı. Heman dört bin er ile Bozdoğan Oğlu irişüb iki gün cenk kıldılar. Üçüncü gün Ertena, Beyleri ile Ereğli'den göçüb, bir sehar Lârende önüne irişüb Moğol askerin zebun görüb, kılıç üryan idüb yürüdüler. Karaman Beyleri muhkem zebun oldu. Ravi ider : Hoca Yunus, Bozdoğan Oğlu Mehmed'e ider : Niçün biz haine yardım ideriz, bizim Şahımız Alâeddin'dir. Sonra yüzüne nice bakaruz, nice ihsanın gördük, insaf mıdır, Şahımız Oğlu düşman elinde zebun, biz düşmana yardım iderüz. Heman bu iki Bey cümle kabilesi ile Karaman oğlu tarafına geçdiler. Gelüb şehzadenin dizini öpüp cenge gittiler. Mehmed Bey Kökez'e ider : Bunlar kimdir, düşman iken dost oldular. Kökez ider : Bunlar boy Beyleridir. Asîlzadelerdir, üçer bin obadır. Mehmed Bey Bunlar gelmekle gene cenge başladı. Ertena bunların Karaman askerine döndüğün

görüþ bu iki beyi ortaya alub muhkem zebun eyledi. Mehmed Bey gördü ki yirmi sekiz bin düşman askeri bu iki beyi ortaya aldılar, helâk eylemek kasdeylediler, on sekiz bin er ile ikdam idüb ellerinden alub, üzerlerinden düşmanı savdı. Ol mahalle Pır Ahmed Bey sekiz bin er ile gelüp, düşmanı iki bölük idüp karındaşına irişdi. Muhkem cenk kıldılar. Bunlar, bunda cenkde... Ezincanib; Sultan azım asker ile Tarsus'a geldi. Şehirlü istikbal idüb Yahşihan'ı ve Bahtiyar'ı görmedi. Yahşihan'ı [*] sordu. Asi olduğın [*] haber verdiler. Alâeddin gazaba geldi, emreyledi: Ne denlû akrabası ve muhibbi var ise tutub habs eylediler. Sultan ider: Hayin oğlu hayindir, yedi kerre asi oldu, bağışladım, Allah nasib iderse bu kerre helâk iderim dedi. Sultan heman ilgar idüb kırk bin er ile Lârende'ye irişdi. Düşman iki şehzadeyi ortaya almış idi. Yedi gün yedi gice cenk idüb muhkem zebun olmuşlar, kaçmağa kadir olamamışlar ve dört yanların bağlayub zebun eylemişler idi. Heman anı gördüler; bir sehar tabl-u nekkareler çalındı. alem pervazları açıldı, kırk bin er ile Sultan çıka geldi, oğulların zebun görüb gözleri kan ile doldu. Kılıç üryan idüb yürüdüler. Emreyledi, düşmanın dört yanını bağladılar. Şöyle kılıç vurdular ki Lârende sahrası kan ile doldu. Leş dağlar gibi yığıldı. Yarisin kırdılar, yarisı kaçdı. Mukbil ve Rüstem ve Oğuz Han yirmi dört bin er ile ardlarınca gitdi. Sultan kendüsü Oğulların alub şehre geldi. Her biri kırmızı kana boyanmış. Yaraların sardılar, şehid olanları defn

[*] Ve Bahtiyarı Ali Emîrî nüshası

[**] Oldukların " " "

etdiler. Ravi ider: Hoca Yunus ve Bozdoğan Oğlu Sultanın dizini öpdüler, Mehmed Bey bunların iyiliğinin haberi virdi. Sultan bunlara istedikleri manskıbları virüb riayet eyledi. Mukbil hayinlere irişüb kimini kırdı ve kimini esir eyledi. Ali Paşayı kurtardı, hayinlerin cümle rızıkların yağma eyledi. Tarsus'u Ali Paşa'ya virdi, kendüsü Lârende'ye geldi. Sabah Alâeddin divan eyledi. Cümle Beyler gelüb sağ ve solunda karar eylediler. Mukbil dört bin esir ile düşmanın ne denlû esbabın aldı ise Sultana teslim eyledi. O da askerine bağışladı. Ezincanib; Ertena ve Esen ve Babuk Han Oğulları Kutlu ve Galenca kaçub Payas tarafına gitdiler. Ravi ider: Sultan Alâeddin, Oğlu Mehmed'i Konya'ya gönderdi. Pır Ahmed'i Ermenâk'e gönderdi ve biraderi Davud Bey'i Kayseriyye'ye hâkim eyledi. Ammisi Mirşah'a Mut ve Gülnar'ı virdi, Oğuz Han'a Silifkeyi virdi, Mahmut Paşaya Sivas'ı virdi, Mir Hasan'a Akşehir'i virdi, Halil Bey'e Aksaray'ı virdi, Ali Paşa'ya Tarsus'u virdi, Ali Bey'e Niğde'yi virdi, İsmail Bey'e Beyşehir'i virdi, Yakub'a Herakliyye'yi virdi, Hızır Bey'e Enduğu Kal'asını virdi. Kendüsü Lârende'de tahta geçüb işü safaya başladı. Ravi ider: Sultanın ammisi Mir Musa'nın bir Oğlu var idi. Adına Karaman dirler idi. Sultan buna riayet idüb, Adana'yı Payas'a varınca virüb Bey eylemiş idi. Karaman varub Payas'da üç yıl sakin oldu. Bir Hadimi var idi, Lâ'l ağa dirler idi. Karaman'ın hem lalası ve hem kethüdası idi. Ravi ider: Ertena ve Esen ve Bahtiyar ve Bahşayış ve Moğol Oğulları Sultan'ın elinden kaçub Payas'a geldiler, Kara-

man'la buluşdular, bir ay anda sakin oldular. Gene başlarına on bin (*) er cem idüb Karaman'a gelüb didiler ki: Biz müneccimlerüz, senin taliin tutduk, Alâeddin elinden mülkü alacak-sın ve hem mülk evvel senin baban Mir Musa'nın idi, gel imdi seni Padışah idelim, varub evvel Niğde'yi Ali Bey elinden alalım. Nice hile idüb Karamanı azdırub, Karaman bunların sözünü gerçek sanub yirmi bin er cem idüb, on bin dahi hayinler cem idüb otuz bin er ile Niğde üstüne geldiler. Ezincanib; Sultan Niğde'ye iki hâkim nâsbeylemişti. Birisi Ali Bey ve biri Hoca Yakub idi. Bir gün gaflet ile basub Ali Bey'i tutub habseyleyler. Hoca Yakub kaçub Lârende'ye gitdi. Elhasıl Karaman'ı Şah eylediler. Veledi Esen Vezir oldu, Yahşihan Kethüda oldu, Galenca'yı ve Kutlu'yu Serasker eylediler. Niğde'den geçüb, gafil Aksaray'ı basub Halil'i habs eylediler. Lâ'l Ağa'yı Niğde'de dizdar idüb koyub gitmişlerdi. Ezincanib; Hoca Yakub Lârende'ye gelüb, divana girüb, Alâeddin'e Karaman kıssasının haberi virdi, meded taleb eyledi. Alâeddin beylere ider: Ey Beyler; dünyada benim Esen ve Ertena gibi yavuz düşmanlarım vardır, nice yıldır çalışırım, haklardan gelemedim didi. Askerin cem idüb sahraya çıkdı, otuz iki bin er ile gitdi. Ezincanib; Karaman, Veledi Esen ve Ertena gafil Aksaray'da otururken bunların dört yanını bağladı, kaçmağa yol komadı. Hısarı çevirüb cenge başladılar. Sultan aşağıdan, bunlar yu-

(*) - Üç bin. Ali Emîrî nüshası

karıdan cenk kıldılar. Veledi Esen zebun oldu, kaçamadı. Karaman'a ider: Bu kerre Alâeddin beni helâk eyler; Zira çok irenk itdim. Andan sonra burca çıkub cenk iderken Veledi Esen'e Sultanın gözü rast geldi. Sultan ider: Ey hayin! Şimden geru elimden nice kurtulursun..? Veledi Esen ider: Ev Sultan ben sana yirmi kerre hiyanet eyledim, aceb bu kerre dahi günahım bağışlasan, senin diyarında durmasam, çıkub gitsem, bana kıymasan olmaz mı? didi. Sultan ider: Ya bu oğlanı niçün azdırdın? Veledi Esen ider: Mürüvvet eyle, Lûtf eyle. Vüzera ider: Es ki düşman dost olmaz, fırsat elde iken hel k eylemek gerek. Sultan mürüvvet ve kerem idüb azad eyledi. Veledi Esen cümle askerin ve rızgın alub çıkub gitdi. Aksaray Hısarın yıkub, Karaman'ı tutub habseyledi. Sonra Beyler dilek idüb Sultan affeyledi, yine manskıb virdi, nasihat itdi. Halil'i habisten çıkarub yine Aksaray'a Bey eyledi. Andan geçüb Niğde'ye geldiler. Lâ'l Ağa Hısarı açub gelüb Sultan'a özü rün ciledi. Ali Bey'i dahi zindandan çıkarub Niğde Beyliğinin virdi. Andan sonra Sultan cümle Beyleri ile Lârende'ye geldi. Nice zaman işü işret idüb kaldı. Ravi ider: Sultan Alâeddin Germiyan Vilâyetinin nisfın karındaşı oğlu Halil'e vermişti. Altı bin Karaman askerile Kütahyada altı sene sakin oldu. Üç pare şehrin de Osman oğlu Mustafa'ya virmişti. Ve Hamid diyarın gene Hamid oğlu İlyas'a virmişti. Germiyan Oğlu altı sene diyarın terk idüb gezerdi. Bir gün başına on bin er cem idüb Hamid Oğlu İlyas'a geldi. Karaman Oğlu

Alâeddin'den şekva eyledi. Didi ki : Şehrim elimden alub Karındaşı Oğluna virdi. Üç pare kasabamı Osman Oğluna virdi. Hamid Oğlu ider : Bana eylediği cefayı kimseye eylemedi. Bir nice yıl dağlarda gezdim. Sonra beni tutub habseyletti. Diyarımı Mustafaya virüb, sonra insafa gelüb bana geri virdi. Üç pare şehrim kenduya has eyledi. Eğirdir'de altı bin Karaman askeri ile iki subaşı kodu. Alışar (Ališir) ider : Gel Osman Oğlu Murad Bey'e varalım, yardım isteyelim İlyas ve Alışar yirmi bin er cem idüb Osman diyarına gelüb Murad Beyle buluşdular.

Didiler ki : Bize yardım eyle, diyarımız Sultandan alıvir, seni Padişah idelim, şimdengeru Konya'yı taht idelim. Murat Bey'in gönlü oldu. İki kâfir Beyi var idi. Anı dahi bile aldılar. Birisine Kutlu ve birisine Timurtaş (*) diler. Otuz bin asker cem idüb yirmi bin er ile Germiyan ve on bin er ile Hamid Oğlu evvel Kütahya üstüne geldiler. Şehri alub Karaman Beylerin kaçırdılar. Gene tahtını Germiyan Oğlu zapteyledi. Andan geçüb Hamid diyarına geldiler. Eğridir'i (**) muhasara idüb altı ay cenkeylediler. Sonra Karaman askerin kırub Umur Bey'i ve İsa Subaşıyı habseylediler. Diyarı Hamid'i cümle zapteylediler. Andan sonra gelüb İshaklı önünde kondular. Ezincanib; Murad Bey, Timurtaş ve Kutlu otuz beş bin (***) er ile gelürken karındaşı Mustafa gelüb Murad Bey'e buluşdu. Didi ki : Lâyık mıdır, bunların sözüne uyub Karaman Oğlu ile cenkedesin. Bizim kuvvet bulmamıza sebeb Karaman Oğludur. Bunlar bizi tutub, habseyleyüb,

(*) Demirtaş. Ali Emiri

(**) - Eğridere. Ali Emiri nushası.

(***) - Otuz bin. Ali Emiri nushası.

Karaman Oğlu halâs eylemedi mi ? Karaman Oğlu olmasa bulnar bizi ortadan çokdan kaldırdı. Murad Bey Mustafa'nın sözüne iltifat eylemeyüb otuz bin er ile İshaklı'ya gelüb kondu. Ravi ider : Aydın Oğlu'na, Saruhan Oğluna, İbni Eşref'e mektub gönderdiler. Siz dahi gelüb yardım idesiz, Karaman Oğlu Alâeddin'i tutub diyarın Osman Oğlu'na virevüz. Bunlar dahi mektuba cevap yazub gönderdiler. Karaman Oğlu bizim Şahımız Oğludur, veliyyi nimetimizdir, biz ana karşı komazız dimişler. Elhasıl bunlar İshaklı'da cenge hazır olup oturdular. Ezincanib; Osman oğlın Mustafa Bey Lârende'ye gelüb Sultanla buluştu, cenge hazır olan Beylerin ahvalin hikâyet eyledi. Beyler duyub teaccüb kıldılar. Alâeddin ider : Germiyan Oğlu ve Hamid oğlu bizimle adavet eylese aceb değil; Zira anlara çok cefa eyledik, amma Murad Bey'e iyilikden gayri nesne eylemedik. İyiliğe iyilik olsa öküze bıçak olmazdı. Heman emreyledi, hazırda ve gâibda olan Beylerin cem idüb Bulgar ve Gülnar ve Türkmen ve Türk ve Karaman askerin cem eylediler. Cümle gelüb Konya'da dernek eylediler.

Moğol Beyi Atabey Sultanın otağıh götürüb Akşehir önüne kurdu. İki asker mukabil bir hafta oturdular. Mabeyinlerine Sulh için Beyler gidüb geldiler. Sulh kabil olmadı. Cenk yarağın görmeğe başladılar. Bir gün sabah alay bağladılar. İki taraftan çarbahacıları meydana girdi. Azim cenkeylediler. Ravi ider : Turgud oğlu Ali Bey meydana girüb Murad Beyi çağdı. Didi ki : Ey Murad Bey! Karaman Oğlu değil midir ki senin pederi-

ni Germiyan Oğlu habsinden çıkardı. Tabl-u alem ve nekkare viridl. Şimdi nice cenk idersin ve Tekfur Kostantinden iki kâfir beyin neye yardımcı aldın, müslüman üstüne geldin, müslüman olan kâfir askerin yardımcı mı idinür ?.. Ezincanib; Alâeddin Moğol Beylerine ider : Kutlu ve Timurtaş'ı ortaya aln. Yirmi bin Moğol tığ çeküb kâfir çerisin ortaya aldılar, muhkem cenk kıldılar, Timurtaş'ı yaraladılar. Anı görüb Germiyan Oğlu yürüdü. Karaman tarafından on dört bin er ile Bulgar ve Gülnar askeri yürüdü. Kökez Oğlu ve Oğuz Oğlu muhkem cenk kıldılar. Germiyan Oğlun yıktdılar, muhkem yara urdular. Anı görüb Hamid Oğlu İlyas yürüdü, Alışar'ı kurtardı, ata bindirdi. Andan sonra Karaman askerinden Kayseri Beyi Evran Bey yürüdü, anı görüb Murad Bey yürüdü. Üç gün azim cenk oldu. Dördüncü gün Davud Bey ve Koson Oğlu Kürdistan askeri ile tığ çeküb yürüdüler. Hayhuy asümane çıkdı. Dört gün muhkem cenk oldu. Sultan Cenge girmede. Taşradan Karaman Beyleri ile seyir iderdi. Osman Oğlu muhkem zebun oldu, dört yerde yara aldı. Ol gün dönüb kondular. Beyler ortaya sulh itmek için girdiler. Davud Bey ider : Niçün sulh olursun, düşman zebundur, emreyle; askerin çok, etrafın bağlansınlar cümlesin kırsunlar didi. Alâeddin makul görmedi. Ravi ider : Yıldı arpa akçası virecek oldular, bir oğlan rehlin aldılar, Beyşehir'e habseylediler. Kendüsü dönüb diyarına gitti. Mabeyinden iki yıl geçdi. Ravi ider : Germiyan Oğlu; Veledi Esen, Galenca Atabey, İsa, İsmail gibi ne denlû Moğol Beyleri var ise cem idüb didi ki :

Eğer Sultan'a yardım eylemeyüb bizden tarafı tutarsanız Karaman'ı cümle size virelim. Bunlara Sultan, İbni Mehmed'den ötürü çok cefa eylemiş idi. Yedi kimesne olan bunlar didiler ki : Siz tedarik görün, biz size yardım idelim, ne denlû Moğol Beyi var ise Sultan'a düşman idelim. Ezincanib; Murad Bey dahi vaki olan kıssayı bildirdiler. İbni Osman otuz yedi bin er cem idüb Kutlu'yu ve Timurtaş'ı alub diyarı Germiyan'a geldi. Germiyan Oğlu istikbal idüb Kütahya önüne kondular. Cümle iki Şah elli beş bin er cem kıldılar. Kütahya'dan göçüb menzil bemenzil Akşehir önüne kondular. Moğol Beylerine haber gönderdiler. ahdinizde durasız, vakti hacetde bizden canibe dönesiz didiler. Ezincanib; Sultan'a haber irişdi, ne durursun, gene İbni Osman ve İbni Germiyan ahdini bozub, cenk tedarikin idüb, Akşehir üstüne geldiler didiler. Alâeddin Beylere ider : İbni Osman'ın ne ahdi dürüstdür, ne imanı. Emreyledi; Karaman Beyleri, Bulgar ve Gülnar ve Ermenâk ve Niğde ve Kayseri otuz sekiz bin er cem idüb kona göçe Akşehir'e arka virüb mukabelesinde kondular. Şah Alâeddin mektub yazub ve fetva idüb gönderdi. Mektubu Murat Bey'e sundular. Alub mektubu okudular. Ne denlû ülema var ise kulak tutdular. Dimiş ki : Müslüman Müslümana kılıç çekmek kangı kitabı vardır. Müslüman Kâfir askerinden yardım alub Müslümanları kırmağa gelmek kangı mezhebde vardır ? Fetvaları yanında olan ülemalara okudasın, göreler, dini Muhammed'e eylediğin fiiller var mıdır dimiş. Murad Bey iltifat eylemeyüb mektub ve fetvaları pare pare idüb cenge agaz eyledi. Ezincanib; gelüb kıssayı Sultan Alâ-

eddin'e haber virdiler. Emreyledi; Cümle karaman Beyleri çin pulada gark olub alay bağladılar. İki asker mukabil olub meydana çarhacılar girüb bir fasıl cenk eylediler. Elli beş bin asker ile İbni Osman ve İbni Germiyan yürüdü. Alâeddin askerini üçe böldü. Mukbil ve Rüstem ve Oğuz Han on bin er ile evvel yürüdü. Ve Turgud Oğlu ve Kökez Oğlu on bin er ile yürüdü. Alâeddin ve Safer Bey on yedi bin er ile yürüdü. Tekbir getirüb muhkem cenk oldu. Fuda fırsat virüb Mukbil Bulgar askerile ikdam idüb, İbni Osman'ın tuğun yıkub aldılar. İbni Osman sınmağa başladı. Ezincanib; İbni Osman'dan Moğol Beylerine mektub varmış idi. Ahdinizde durub gelesiz deyu. Şah Alâeddin dahi göndermiş idi. Moğol'un yedi bölüğü bir yere gelüb didiler ki: İbni Osman'a yardım iderüz. Galenca ve Esen ve İsa bunlar Alâeddin'i sevmezler idi. Anlar yirmi bin er cem idüb: Biz Karaman Oğlu'nun çokdan fırsatın gözlerüz deyu yürüdüler. Dört bölüğü hakkı nan gözleyüb gelmediler. Ezincanib; Murad Bey; askeri sinub, tuğu yıkılab kaçmak mahallinde iken yirmi bin Moğol irişüb, İbni Osman kuvvet bulub yine yürüdüler. Yedi gün cenkeylediler. Hikmeti ilâhî askeri Karaman sındı. Sultan gördü ki düşman galibdir, akşama dek cenkeylediler. Akşam irişince cümle bargâhların divşirüb, ilgâr idüb Konya şehrine geldiler. Hisara girüb kapuyu bağladılar. Oğullarına, kardaşlarına mektub gönderdiler. Bunlar bunda, asker cem itmekde... Ezincanib; İbni Germiyan ve Murad Bey ve Moğol Beyleri Sultanın gitdüğün duyub yetmiş bin er ile gelüb, Konya şehrin ihata idüb cenge başla-

dılar. Ravi ider: Bir gün sehar vakti bir toz peyda oldu. Otuz bin er ile Davud Bey ve Kaya Bey'in Oğlu Erdoğdu ve Koson Oğlu irişdi. Konya Kapusına yürüdüler. İbni Germiyan kırk bin er ile karşı vardı ki Hisar'a komiya Anı görüb içerudan Sultan otuz bin er ile taşra çıkdı. Şöyle kırdılar ki on bin er helâk oldu. Germiyan oğlu kaçdı. Murad Bey'i ortaya aldılar, dört yanın bağladılar, üç gün üç gice cenkeylediler. İbni Osman muhkem zebun olub aman diledi. Süleyman Paşa ider: Fırsat demidir Padişahım, hemen kırılım. Zira bunlar biasıldır, Han Oğlu değildir, iyilik nedir, mürüvvet nedir bilmezler, fırsat bulsalar babaların katl iderler, zebun olsalar kul olurlar. Sultan ider: Zebuna kıymak mürüvvet değildir; eğer yine hiyanet iderse yine bula didi. Alâeddin emreyledi, yol virdiler, çıkub kaçdılar, Akşehir önüne geldiler, sultan Dağı'na çıkub Konya'ya didebanlar saldı. Ravi ider: Alâeddin İbni Osman'ın cebahanesin ve cümle ağırlığıyla rızkın, esbabın bıraktırmış idi. Cümle askerine taksim eyledi. Maadası yirmi yük akça kalmış idi. Anı hazinesine zabteyledi. Davud Bey'i Konya'da koyub kendusı Lârende'ye geldi. Cümle Karaman Beyleri ile iş-ü safaya başladılar. Ravi ider: Âli Selçuk neslinden Keyhüsrev'in kızı kızından bir kız kalmış idi. Gayet mahbube idi. Hutun buru dirler idi. [*]

Aksaray'da sarayları var idi. Alâeddin Mehmed Bey'e alvirüb kırk gün düğün eylediler. Lârende Sahrasın nimetle doldurdular. Kırk gün iş-ü safaya meşgul oldular. Bir oğlu vücuda geldi, adına İbrahim Bey dirler. Ezin-

[*] Hatun Banu. Ali Emîrî nüshası

canib; Murad Bey dideban göndermiş idi, kendi Sultan Dağı'nda karar itmiş idi. Dideban gelüb ider: Karaman Oğlu, oğlu Mehmed Han ile iş-ü safada; amma askeri çokdur Timurtaş ider: Karaman oğlu üstüne varmakdan Beyşehriner varub kardaşını habsden kurtarmak yeğdir. Murad Bey, Timurtaş ve Kutlu'yu serdar idüb sabah namazında Beyşehriner geldiler. Hisar kapısının açık bulub içeru girüb, kal'ayı zabt idüb kardaşın zindandan halâs eylediler. Karamanîler kaçub Osmanîler zapteylediler. Yanın da dört pare kal'a dahi aldılar. Murad Bey Timurtaş ile Kutlu'yu on yedi bin er ile Beyşehrinde koyub kendusı Bursa'ya geldi. Ezincanib; Alâeddin Şah düğünü tamam idüb Beyleri ile bir gün oturub musahabet iderken haber geldi ki Osman Oğlu Beyşehri ile üç pare kal'aları zabteyledi didiler. Alâeddin ider: Bu ademin sözünün mefumu yokdur, bilmem ne millettir, zebun olsa kulun olur, aman diler, yine kurtulsa bildiğin işler deyüb gazaba geldi. Emreyledi; Cümle askerile göçüb menzil bemenzil Beyşehriner karşı bargâhlar kurub oturdular. Sabah olub Timurtaş ve Kutlu gördü ki sahra bargâh ile dolmuş. Cenk idemiyeceklerin bilüb bir gece kal'ayı bırakub kaçub gitdiler. Ravi ider: Sultan'a Timurtaş'ın kaçub gitdiğin haber virdiler. Gelüb kal'aiarı zapteyledi. Sultan Beylerin cem idüb ider: Osman oğlu bizim diyarımıza nice gelür? yarağ görün, biz dahi anın diyarını ata çiğnedelim; zira biz anı tabl-u alem sahibi eyledik; ana lıvaz bizim diyarımızı harap eylemek istedi... Elhasıl kırk yedi bin

er cem idüb Karahisar önüne konular. Alâeddin kırk gün oturub Mirşah'a ve Aydın'a ve Saruhnn'a ve Menteşe'ye ve Eşref Oğlu'na haber gönderdi. Ezincanib; bunlar Sultanın mektubun görüb, askerlerin cem idüb, cümlesi Karahisar önüne gelüb, Alâeddin'e buluşub peşkeşlerin çekdiler. Alâeddin ider: Osman Oğlu ve Hamid Oğlu bize kasdeylediler. Biz anları diyar sahibi eyledik, anlar bizim diyarımıza kasd iderler, hele siz eylemedinüz didi.

Aydın ve Saruhan ider: Haşa bamamız baban kuludur ve biz Sultanımızın kuluyuz. Sultan bunlara riayet idüb hil'at virdi. Osman Oğlu hep bizim diyarımıza dahi kasd ider, nice idelim didiler. Sultan ider: Anı tabl-u alem sahibi eylemek bizden oldu; yine cefasın biz çekelim didi. Hemen göçüb Diyarı Germiyan'a geldiler. Germiyan oğlu istikbal idüb, buluşub görüşdüler. Geçen maceraların haber virüb özrün dilediler. Kız virüb kız aldılar; ta ezeli tayken, davaları var idi. Kütahya önüne konub ziyafet kıldılar. cemiyet eylediler. Aydın oğlu ve Saruhan ve Menteşe ve Hamid ve İbni Eşref ve Germiyan Oğlu ve Alâeddin İbni Osmandan şikâyet itdiler. İbni Germiyan ider: Sultanın bu hususda suç senindir; bir çoban iken, bir yürük oğlu iken tabl-u alem virdin. Ben dört kerre habs eyledim; muradım helâk eylemek idi. Sen benimle anın için cenkeyledin. Anın hatırı için vilâyetimi elimden aldin, bana nice cefa eyledin, ben sana biasıldır dimezmiydin. Sonra cefasın sen çekersin, ko helâk ideyim didim,

komadın, sana mükâfat (mükâfat olarak) vilâyetine kasdeyledi didi. Elhasıl Alâeddin emreyledi; kırk dört bin Karaman, Bulgar, Kayser ve Turgud ve Bayburd ve Türkmen ve Kürd ve Moğol askeri Eskişehir üstüne gelüb sahrayı bargâh ile doldurdular. Germiyan ve Aydın ve Saruhan ve Hamid ve Menteşe ve Eşref otuz bin er ile onlar dahi gelmekde.. Ravi ider : Edirne ile İstanbul arasında Murad Bey kâfir elinde şehid olmuş idi. Oğlu Bayezid Han yerine Şah olmuş idi. Karaman Oğlu Alâeddin'in Eskişehir önüne geldiğin duyub otuz bin er cem idüb Timurtaş ve Kutlu'yu evvel gönderdi. Yirmi bin er ile kendüsü dahi menzil bemenzil gelmekde. Ezincanib; Mehmed Han on yedi bin Davudî zırhlı dilâver ile otuz bin Osmanlı askerine karşı varub, iki asker karışub dört gün muhkem cenk kıldılar. Mehmed Şah cenk idüb giderken Timurtaş'a rast gelüb topuz ile döge döge atından yıkub, bağlayub habs eyledi. Osmanlı askeri sınağa başladı. İsa Bey dirler bir beyi var idi. Altı bin er ile irişdi. Osmanlı askeri bir miktar kuvvet buldu. On bin Bulgar askeri sapancısıyla Kökez oğlu irişdi.

Osman askerin bölük bölük eyledi. Bu tarafa yirmi bin er ile Bayezid Han irişüb üç gün m'kdarı muhkem cenk oldu. Ezincanib; Şah Alâeddin, kırk beş bin Rum ve Yunan ve Moğol ve Türkmen askeri ile irişüb, tek bir getirüb, tiğ çeküb yürüdü. Cenk gittikçe ziyade oldu. Bir hafta cenk kıldılar. İki taraftan sekiz bin adem düşdü. Bayezid Han İbni Karaman ile cenge takat getiremeyüb Germiyan Oğluna adem gönderüb sulh taleb eyledi. Ezincanib; Germiyan ve Aydın ve Menteşe

ve Saruhan ve Hamid ve Eşref bu altı Bey yirmi bin er ile gelüb, konub, iki Şah'ın mabeynine girüb sulh eylediler. Timurtaş'ı ve Kutlu'yu otuz bin altına satdılar. Andan sonra kat'niza ve faslı huusumet idüb diyarlarına gittiler. Sultan Alâeddin kerrü fer ile Konya'ya geldi, beyleri ile safaya başladı. Ezincanib; Bayezid Han gayret ateşile bağırın yakub evvel Germiyan ile Sulh oldu. Hoca dirler bir karındaşı var idi, onunla Kutlu'yu ve Timurtaş'ı otuz bin er ile Karaman'a gönderdi. Otuz bin er ile kendüsü Saruhan üstüne vardı. Diyarın zabt eyledi. Dahi Aydın ve Menteşe ve Hamid diyarın cümle zabt eyledi. Bunlar Karaman oğluna kaçub geldiler. Bayezid gelüb mülkümüzü elimizden aldı deyu şekva kıldılar. Alâeddin asker cemine başladı. Ravi ider : Hoca, Timurtaş ve kutlu Akşehir önüne konub oturdular. Akşehirli bunlar ile imtizaç idemeyüb cenge başladılar. Ezincanib; Mehmed Han Moğol Beyleri ile Sultan Dağı'nda iş-ü safada idi. Şehirli mektub gönderüb, Mehmed Şah mektubu görüb diledi ki cenge kalka. Moğol Beyi Atabey ider : Akşehiri bana vir, vatan ideyim ve hem Osman askeri ile söyleşeyim didi. Mehmed Bey Atabey'e hüccetle şehri virdi. Heman on bin Moğol askeri ile Atabey İshaklu'ya indi. Mehmed Han dahi ardlarınca sekiz bin Karaman dilâverleri ile İshaklu'ya indiler. Ravi ider : Hoca ve Timurtaş otuz bin er ile mağrur olub iş-ü safaya başlamışlardır. Atabey ve Mehmed han geçüb Akşehir'e yakın irişdiler. Hoca ve Timurtaş nekkare sadasın duydular, alem şuk'kaların gördüler, heman asker cem kıldılar. Aceb kim ola deyu teferrüo iderken Mehmed Han sekiz bin server

ile Hoca'nın üstüne yürüdü. Moğol askeri Osman askerin ortaya alub cenge başladılar.

Osman askeri cenge tedarik idemeyüb, Karamaniler galebe idüb dokuz bin er helâk kıldılar. İki Beylerbeyisin helâk eylediler. Hoca'ya dört yerde yara urdular. bir yüğrük ata binüb kaçdı. Osman askeri kaçub rızkın Beyler yağma kıldılar. Şehri zabt eylediler. Mehmed Han malın ve cebehanesin alub Karaman Beyleri ile Konya'ya geldiler. Alâeddin karşı çıkub oğlunun arkasın sıgayıb, alub Konya'ya geldi. Hazreti Mevlâna Türbesin ziyaret idüb kurban kesdiler. Cümle Evliyai ziyaret kıldılar. Mehmed bey Konya'da sakin olurdu. Pir Ahmed'e Kayseri'ye'yi virmiş idi. Hızır bey Aksaray'da sakin olurdu. Ermenâk'i Halil'e, Niğde'yi Ali bey'e, Gülnar'ı Emir Şah'a, Silifke'yi Oğuz Han'a, virüb Mehmedbey'i Lârende'ye gönderdi. Kendüsü Konya'da oturdu. Cümle Karaman beylerin cem idüb divan eyledi. Oturub musahabet iderken iki adem divana girüb, feryad idüb didiler ki : Yine Osman Oğlu asker çeküb üstümüze geliyörür, diyarlarımızı harab eyledi. Sultan ider : bu adem and içer, tutmaz, ahd ider tutmaz. bunlar kelâmı şöyleşürken Aydın Oğlu ve Saruhan Oğlu ve İbni Eşref ve İbni Menteşe ve İbni Hamid bunlar dahi gelüb şekva kıldılar. Didiler ki : Osman Oğlunun ne dostluğu belli, ne düşmanlığı belli, Sultan Moğol askerin cem idüb, bunlara yirmi bin Moğol koşub Akşehir'e gönderdi. Alâeddin dahi on yedi

gün oturub on sekiz bin er ile kalkub gitmeğe başladı. Ravi ider : Alâeddin'in beş oğlu var idi; ikisi Osman oğlu kızından : Mehmed bey ve Orhan bey. Pir Ahmed ve Ali bey ve Kasım gayriden idi. Mehmed bey'i ve Oğuz Han'ı (*) Konyada koyub kendüsü menzil bemenzil Akşehir'e geldi ve otuz bin er ile Akşehir'de sakin oldu. Ezincanib; Osman Oğlu bayezid yirmi yedi beyle (**), altmış iki bin er ile Beyşehir yüzünden aşub, Konya'ya gelüb şehri ihata eyledi. Alâeddin şehirde Mahmut Paşayı, Orhan'ı ve Mehmed bey'i sekiz bin er ile bekçi komuş idi. Mehmed bey Osman Oğlunun geldiğin görüb şehrin kapuların bağlatdı.

Cenge başladılar. Mahmut Paşa ve Mehmed Han burc üstüne top, tüfenk çıkarub aşağıdan Osman askeri on bir gün muhkem ceng kıldılar. Ezincanib; Alâeddin didiki : Osman oğlu hile idüb, mukabil gelmeyüb Konya'ya gitmiş. Kendüsü otuz bin Moğol ve Karaman askeri ile dönüb gelmekde... Ravi ider : Kayseri'den Pir Ahmed bey Konya'ya düşman geldüğün işidüb, yedi bin er cem idüb, Aksaray'a geldi. Halil bey karşı çıkub, alub şehre geldi, ziyafet eyledi. Musahabet iderken : Ey Şehzade kande gidersin didi. Pir Ahmed bey Konya üstüne düşman gelmiş, anda cenge giderim didi. Halil bey : Ey Şehzade, düşmanın altmış bin askeri var. Sen bu denli adem ile nice cenk idersin didi. Pir Ahmed Han güldü, duymadın mı, az ateş

(*) - Orhan. Ali Emiri nushası.

(**) - Yedi Beyle. Ali Emiri nushası.

çok odunu yakar dirler idi. Heman yedi bin cenk görmüş dilâver safi demüre gark olub menzil hemenzil yürüdüler. bir gice dünya zulümat ile dolmuş, alem siyah olmuş idi. Pir Ahmed Han yedi bin dilr ile ol siyah gicede Osman askerin şebhun eyledi. Heman kılıç çekub, tekbir getirüb, öyle urdular ki; Osman askeri biribirin kırdılar, kıyamet kopdu sandılar. Bayezid Han ol hali görüb taşra çıkdı. Gördü ki asker derya gibi çalkanmış, kılıçlar yıldırım gibi şule verir. Pir Ahmed bey şöyle ikdam eyledi ki: Bayezid Han'ın tuğun yıkdı. Sabah olunca dek Osmanlı ve Karamanlı erlerinden dokuz bin er toprağa düşdü. Sabah olub Osman Ve Karaman askeri teşhis olunub Hısar'dan on bin Moğol askeri, Orhan ve Mehmed bey ve Mahmud Paşa ve Atabey çıkub, tekbir getirüb, anlar dahi yürüdüler. Sahra kan ile doldu Oklar yağmur gibi yağdı. İki asker üç gün üç gece azım cenk kıdılar. Osman Oğlunun bir vezirin tutular. Pir Ahmed Han, ordusun bozub otağının üstüne geldi. Bu mahalde iken otuz bin er ile Alâeddin çıka geldi, emreyledi; Moğol Beyleri düşmanın dört canibin bağladılar. Alâeddin ider: Bu ah-dine durmazların nice kerre fırsatın buldum, kıymadım, bu kez helâk itmeyince komayam didi. Ravi ider: bayezid Han muhkem zebun oldu. Meğer Alâeddin'in iki vezirin tumuşdu. Habsden çıkarub azad eyledi. Hil'at virdi. birisine Fazlullah dirler, birisine Kı-

yas dirlerdi, Mektub virüb Sultana gönderdi.

Fazlullah Paşa mektubu Alâeddin Şah'a götürüb virdi. Vezir alub okudu. Dimiş ki: Ey Şah Alâeddin! ben seninle cenge gelmedim. Aydın ve Saruhan hasmım idi. Anları kovarak geldim. Oğulların çıkub benimle cenk itmege başladılar. Pir Ahmed Han ider: Ey Sultan, bayezid yine zebun oldu, yalvarmağa başladı. Selâmet olduğu vakit yine fırsatımız gözedir. Ko, kiralım. bir can kurtarmıyalım didi. Sultan ider: Zebun öldürücü değilim, yol virin varsun gitsün. Tabi-u alem çaldılar. Cümle Karaman askeri gelüb yer öptüler. Ravi ider: Osman Oğlunun çok askeri kırıldı. Kendi dahi iki yerde yaralanmış idi. Sultan adem gönderdi. Kelâmullaha and virdiler ki bir dahi Aydın'ın ve Saruhan'ın ve Menteşenin ve Hamidin ve İbni Eşref'in diyarına şimdengeru kasdeylemeye. Andan sonra yol verdiler. Kaçub bursaya gitdi. Aydın Oğlu ve Saruhan Oğlu varub, yine diyarlarına gidüb, zabt idüb safaya başladılar. Ravi ider: Alâeddin Şah vefat idinceye dek Osman Oğlu bir daha Aydın'a ve Saruhan'a söylemedi. Mehmed Han Şah olduğun duyunca Aydın'ı ve Saruhan'ı elinden alub andan sonra Timur zuhur eylese gerektir, Ravi ider: Osman Oğlu bursaya gidüb, Şah tahta geçüb, Oğlu Mehmed bey ve Pir Ahmed Han kati gürbüz yığidler ider. bir gün karındaşı Dauud beye Mer'aş beyleri Dulkadir oğullarından kız istediler, onlar dahi

verdiler. Düğün yarağı görüb iki taraftan düğüne ve iş-ü safaya başladılar. Ravi ider: Ol asırda iki harami peyda oldu, birisine dızman ve birisine Koduman (*) dirler idi. İkisi ancak üç yüz yigide malik idi. On bin ademle cenk iderlerdi. Ezincanib; Davud bey Sivas'da otururdu. Bir kethudası var idi, Ali dirlerdi. Otuz bin akça ve kumaş virüb Mer'aş'a gönderdi. Bin yigit ile Ali Mer'aş'a gelüb cümle kumaş ve akçayı teslim itdi. Dulkadir oğlu Cümle cihazın düzüb kıza virdi. Yüz yük cihaz ile iki bin er koşub Sivas'a gönderdiler. Ravi ider: Kız kati güzellerden idi. Meşhur idi. Haramiler (اخوس) Kal'ası (**) dirler bir kal'ada olurlardı.

Kızın bunca rızkıyla gelüb, geçeceğin duyub, beş yüz atlı tedarik idüb, Dızman bir sehar irişüb, iki bin eri çıkarub, kızı cümle rızkıyla, malile alub, kal'ai (اخوس) a gitdiler, Zamanı Yunan'dan kalmış bir azım ve muhkem kal'a idi. Ezincanib; Sivas'a, Davud bey'e haber irişdi ki: Ne durursun, kızı Haramiler aldılar, cümle rızkı ve malile, heman Davud bey on dört bin Kürdistan askerile ilğar idüb, kal'ai (اخوس) a geldi, gördüki bir mün-teha dağın üstünde bir kal'adır, her burcu, çenberi asümana çıkmış. Ezincanib; Dızman ve Koduman asker geldiğin görüb dört yüz Haramî ile kal'a kapısını açub, taşra çıkub, on dört bin Kürd ile iki gün mukabil cenk eyledi.

(*) - Kumran. Ali Emiri nushası.

(**) - (اموس), (اخوس) Kal'ası. Ali Emiri nushası.

Dört yüz Haramî, on bin Kürd askerin dağıtdı. Dızman başlı başına bin Kürd helâk eyledi. Ravi ider: Dızman'ın atdığı okun temreni cebenin bir yanından bir yanına geçirdi. Okunun temreni yüz yirmi dirhem idi. Elhasıl, on dört bin Kürdü, dört yüz adem ile dağıdub, Davud Bey'i tutub habseyledi. Davud bey'in Ali Bey dirler bir kethudası var idi. bir mektub ile Dızman'ın okunun temrenin Lârende'ye, Alâeddin'e, gönderdi. Bir gün Lârende'ye gelüb, divana girüb Şah Alâeddin'e mektubu sundu, Okun temrenin önüne kodu. Süleyman Paşa mektubu okuyub Karamaniler taaccüb itdiler, temreni elden ele gezdirdiler. Cümle Karaman beyleri Dızmanın bahadır-lığına tahsin itdiler. Sultan emreyledi. Yirmi iki bin er cem idüb, Mukbil ve Rüstem ve Oğuz oğlu ve Turgud ve Kökez Oğlu geldiler. Sultan ider: Ey Beyler, bu Haraminin eylediği dilâverliği Rüstem dahi itmemiştir. Süleyman Paşa'yı Lârende'de koyub kendüsü yirmi iki bin er ile karındaşını kurtarmağa gitdi. Ezincanib; Pir Ahmed Bey ve Mehmed Bey Konya'da otururlardı. Sultanın iki ağası var id. birine Lâ'l Ağa ve birine Server Ağa dirlerdi. bunlar Konya'ya geldiler. Şehzadelere buluşub, Haraminin kıssasının ilâm idüb ve temrenin alub bile gelmişler idi. Konya'da beyler seyir idüb herkes beğendi ve Haraminin bahadırılığına aferin idüb tahsin itdiler. Ravi ider: bu iki şehzade kemankeşlikde ve güz salmakda pehlivan idiler. Mehmed Han ider: Ey birader, gel bir iş idelim, cihanda söylensün. Pir Ahmed Han ider: Ne kılalım? Mehmed Han ider: Tebdili suret ile varub Haramiyi görelim, azım kemanlar götür-relim, Haraminin diyarına varalım, bir

İş idelim kim cihanda söylensin. Mehmed Han'ın bir oğlu var idi, İbrahim Han dirler idi, ahvallerin ana deyüb, yerlerine kodular, kendiler birer yüğ-rük ata binüb gitdiler. Ravi ider. Karaman'ın bir muhkem yayı var idi, halk içinde meşhur idi, asla kimse çekmeğe kadir olamamışdı, Pir Ahmed Han anı çekerci. Hasılı kelâm; yedi kişi olup, pek yaylar alub gitdiler. bir gün (اخوس) kal'asına geldiler, anı gördüler ki altı yüz atlu giderler. Mehmed Han ileri varub bunlar kande giderler deyu sordu. birisi ider: bunlar haramilerdir, Karaman Oğlu Sultan Alâeddin askeri ile cenge giderler. Mehmed bey Dızman'ı görüb tamam beğendi. hemen dive benzer. Dönüb yarenlere gelüb kıssayı ber virdi. Pir Ahmed Bey: Gelin varalım, bunların cengini seyr idelim deyüb, varub bir yüksek yere çıkub seyr eylediler. Ol gün azim cenk kıldılar. Sultanın askerinden çok adem helâk kıldılar, akşam olunca kal'alarına döndüler. Şehzadeler dönüb, bile gelüb, Hısara girdiler. Yolda gelürken Dızman bu iki nevcivanı görüb beğendi ve sordu ki: Nereden gelürsüz, ne kimlersiz, san'atinüz nedir? didi. Pir Ahmed Han ider: Kemankeşleriz, Arab, Acem seyyahlarıyüz, bir yayımız vardır, dünyada kimse çekmeğe kadir değildir. Bir şartımız vardır, eğer bizim yayımız herkim çekerse bir elimiz kesüb, yahud kulu olavuz, eğer çekmez ise elin kesüb kul idevüz. Dızman kahkahayla güldü. İder: Ey civanlar, bu kavle razı olurmıyız? Pir Ahmed Han İder: Beli oluruz. Hucet eylediler. Heman Pir Ahmed Han Karaman'ın yayın meydana getirüb,

yetmiş kerre çeküb, kabzasın öpüb Dızmanın önünde kodu. Dızman eline alub gördü, bir pulad paydır. Yetmiş kerre kullab virdi, çekemedi. Gazaba geldi, eyledüğü ahde peşiman oldu, dönüb yaya bakdı, gördü Karaman'ın ismi yazılmış. Dızman ider: Bu yay Şah Karaman'ın. Pir Ahmed Han ider: Beli anundur. Dızman bin altun virüb ider: Bir pehlivansın, ancak var uğrumuza harclan, bu davadan feragat ey-le. Pir Ahmed Han ider: Biz seni kati dilâver istima eylerdük, sen hod dilâver değilmışsin. Dızman gazaba gelüb ider: Karaman Oğlu Alâeddin'in bir kemankeş Oğlu var imiş, yoksa sen o mısın? Pir Ahmed Han ider: Beli, Şehzadeyim, Sultanı Karamanım Dızman: Hay nabekâr! korkmadın, bunda nice geldin deyüb hamle kıldı. Bu yedi dilâver tiglerin çeküb cenge başladılar. Altmış adem helâk idüb kal'a kapusından taşra çıkdılar. Ezincanib; meğer Dızman lâin alâtı cengin geyüb, atına binüb, taşra çıkdı. Gördü ki Karaman Oğulları cenk içinde pelenge dönmüşler. Heman irişüb Pir Ahmed Han ile mukabil cenge başladı, bir nice hemleden sonra Pir Ahmed Han Dızman'a bir ok urdu, kal-kanından ve zırhından geçüb bir karış miktarda sinesine işledi. Heman lâin çağırub, beni aldın deyüb bir ok atdı. Pir Ahmed Han dönüb bakayın dirken takdiri ilâhî lâin'in oku gül yüzünün bir yüzünden bir yüzüne geçdi. Ah idüb, at boyuna düşüb gitdi. Atı onu cenkden çıkarub, bir ırmağın kenarına düşüb, canı azizin Hudaya ismarladı. Ezincanib; Dızman'a Pir Ahmed Han'ın urduğu ok gayet kâr idüb, lâin iki kat olmuş idi. Mehmed Han ol hali görüb, irişüb, döge döge yıkub, başını kesüb, eline alub gitdi.

Askeri ardınca seğirdüb irişmediler. Gelüb Karaman askerine ulaştı. Sultan Alâeddin'e haber irişdi. Alâeddin irişüb aklı gitdi. Cümle beyler yigirmi iki bin er ile süvar olub yürüdüler. Mehmed Han gelüb geçen macerayı haber virdi. Sultan; Pir Ahmed Han için ağlayub, asker çeküb yürüdü. Gelüb Pir Ahmed Han'ın meyyitin buldular. Yas ve matem idüb, tabuta koyub, Lârende'ye gönderdiler. Andan sonra cümle Beyler gelüb kal'ai (اخوس) u yere beraber idüb, harab eyleyüb, Davud bey'i bulub zindandan çıkardılar, cümle kal'a halkını helâk kıldılar. Dönüb Lârende'ye azm idüb, cümle Beyleri ile gelüb, şehir önüne konub, yedi gün Pir Ahmed Han'ın matemini tutub ağladılar. Sekizinci gün divan olub Karaman Beyleri Ey Şah, dünyanın hali böyledir, kimseve baki değildir deyüb yasdan çıkardılar. Bir kaç gün iş-ü safaya başladılar. Ravi ider: Osman oğlu Bayezid Han'ın iki dilâveri var idi. Birisine Kutlu ve birisine Demirtaş dirler idi. Kutlu Eskişehir'de sakin idi, Demirtaş İznik'de otururdu. İki Bey Germiyan Oğlu elinden Karahisar'ı alub milk idindiler ve etrafını incitmiye başladılar. Hamid diyarını muhkem incitdiler.

Hamid Oğlu Lâsende'ye gelüb Sultan'a muhkem şekva kıldı. Osman Oğlu ile Alâeddin'in mabeyinleri beş senedir muhabbet üzere idi. Alâeddin Şah mektub yazub Bayezid Han'a gönderdi. Bayezid Han mektubun mefhumun bilüb Demirtaş'a mektub gönderdi; didiki: Kimseyi incidüb aramıza adavet bırakmıyasız. Hasılı kelâm mabeyninden bir yıl geçdi. Ravi ider: Alâeddin Şah, Akşehir, Oğlu Mehmed

Bey'in Oğlu İbrahim'e virmişdi. Onbeş yaşında bir civanbaht idi. Ekseri İshaklu'da sakin olurdu, her gün Sultan Dağı'na çıkub şikâr iderdi. Kutlu ve Demirtaş meğer Karaman Oğlunun Bayezid Han'a mektub gönderdiğine bihuzur olmuşlar, daima fırsat gözerdirler imiş. Bir gün İbrahim Han altı yüz yiğit ile Kökez Oğlun alub, Sultan Dağı'na şikâre binüb, yedi gün dağlarda şikâr eyledi. Ezincanib; Demirtaş ve Kutlu dört bin er ile azm idüb Eber Gölü'nün kenarına irişdiler, daima Şehzadenin fırsatın gözlerlerdi. Ezincanib; İbrahim Han altı yüz dilâver ve üç yedek atıyla dağdan inüb, geçüb giderken bin yiğid ile Demirtaş irişüb yolların bağladı. Cenge başladılar. İbrahim Han Kökez Oğluna ider: Ben Han Oğlu Han'ım, bu bir Şah'ın kulu; Gayret değil midir böyle har benim üstüme gele. Karaman Beyleri gayrete gelüb, altı yüz dilâver tek bir getirüb, kılıç çeküb yürüdüler. İbrahim Han yüz yiğid ile bir yüksek yere çıkub cengi seyir iderdi. Demirtaş İbrahim Han'ı görüb iki yüz er ile üstüne yürüdü. İbrahim Han ol dilâverler ile ileri varub Demirtaş ile bir fasıl cenk eyledi. Heman İbrahim Han Demirtaş'a bir ok gönderdi, uyluğundan urub atın boğruüne mihlandı, at yıkıldı. Şahı civanbaht mecal vormeyüb yıkub bağladı. Bin erden otuz üç adem kurtuldu. Maadasın helâk kıldılar. Demirtaş'ı Akşehir'e götürüb İbrahim Han kethudasıyla Konya'ya Mehmed Han'a gönderdi, olmuşuna göre ilâm kıldı. Mehmed Han Demirtaş'ı zindana koyub Sultana macerayı bildirdi. Alâeddin İbrahim Han'ın bahadırılığına afe-rin eyledi. İbrahim Han'ın yanına Moğol askerinden on dört bin er gönderdiler, hazır baş oldular. Mehmed Han

dahi yedi bin er ile hazır baş olub Bulgar'ın sekiz bin senkendazı ile Oğuz Oğlun serdar idüb gönderdiler. Ezincanib; kutlu, İbrahim Han kıssasın Bayezid Han'a bildirdi. Bayezid Han Sinan Paşa dirler bir vezirin serdar idüb yirmi yedi bin er ile cenge gönderdi. Gelüb Karahisar önüne konular. Dört bin er ile Kutlu gelüb, bunlara buluşub, Karahisardan geçüb, İshakluya konub oturdular. Ezincanib; İbrahim Han Osmanın askeri geldüğün duyub, pederi Mehmed Bey'e ilâm idüb, kendüsü on dört bin er ile bir gice irişüb şebhun eyledi. Âlem kavga ile doldu. Sabahadek çok adem helâk oldu. Sabah olub Sinan Paşa gördü ki cenk iden on altı yaşında bir nevcivan imiş, amma rüstemlere darbı topuz ile cevab virir. Bir gün ve iki gece İbrahim Han cenk idüb kırk ademle (*) Sinan Paşa'nın başına dünyayı dar eyledi. Sinan Paşa ider : Bu oğlan şimdi böyledir, yarın bununla bin kimesne cenge kadir olamaz. Hasılı kelâm sekiz bin Bulgar askeri irişdi, dört bin er ile Turgud Oğlu irişdi, yedi bin er ile Mehmed Han irişdi üç gün cenk oldu. Cenk içinde Kökez Oğlu Kutluya rast gelüb, tutub, habs eyledi. Yedinci gün Osman askeri sınıb kaçdı. Karamanliler dönüb Akşehir'e geldiler. Yirmi yedi bin er ile Koson'u, Oğuz Han'ı, Turgud'u İbrahim Han ile anda koyub, Mehmed Bey Demirtaş'ı, Kutlu'yu dört er ile alub Lârende'ye gelüb, divana girüb Sultan'a arzeyledi. Demirtaş'ı ve Kutlu'yu Sultan azad itdi. Kutlu'nun dört yerde yarası var idi, Lârende'de helâk oldu. Demirtaş Diyarı Osman'a çıkub gitdi. Ravi ider : İbrahim Han'ın on altı yaşında eyledü-

(*) - Bin ademle. Ali Emiri nushası.

ği bahadırılığa cümle Karaman ve Osman Beyleri aferin kıldılar. Hasılı kelâm bir gün İbrahim Han bin yiğid ile Lârende'ye gelüb, divana girüb Sultanın dizin öpdü. Sultan görüb şad oldu. Ermenâk'ı mansib virüb gönderdi. Mehmed bey Konya'da sakin idi. Halil Bey Aksaray'da olurdı. Sultanın bir ammüsi oğlu var idi. Namına Hoca Paşa dirler idi. Kayseriyye'yi ana virmiş idi. Davud bey Sivas'da sakin idi. Ravi ider : Kıssa evvelinden zikrolunmuşdur. Ertena Bey Oğlu, Mehmed oğlu Ertena'nın iki oğlu kalmış idi. Birisine Esen, birisine Kadı dirler idi ve dahi Babuk Han'ın bir oğlu var idi, adına Teberrük dirlerdi. Mahmud dirler bir Oğlu dahi var idi. Ravi ider : Esen ile Kadı Karaman Oğlu Alâeddin'in elinden kaçub Ermenistan'a (**) gitmişler idi. Bir gün yirmi bin Ermeni ile (قاسم) (Herakliye ?) Diyarına gelüb, Babuk Han Oğullarına mektub salub, yanına getürtdi. Didi ki : Ey Teberrük, Karaman Oğlundan diyarlarımızı alub zabt idelim. Teberrük ider : Nice idelim ? Kadı ider : Karındaşım Esen'le Ermeni askerin alub siz bunda sakin olun, ben varub Kıbrıs'a geçeyin, Frenkden yardım isteyeyin. Bu dört lâin müşavere idüb Kadı'yu Kıbrıs'a gönderdiler. Ezincanib; Kadı Kıbrıs'a geçüb, Beyine buluşub yardım istedi. Şu şartla ki: Görkes (کورکس) ve Silifke ve Gilindir ve Payas'a varınca Frengin ola. Frenk Bey'i otuz bin Frenk virdi. Bodos dirler bir kâfiri serdar eyledi. Elhasıl gemilere binüb Payas önüne çıkdılar. Kadı Esen'e ve Mahmud'a ve Teberrük'e haber gönderdi. Bunlar dahi duyub yirmi bin Ermeni,

(**) - Ermenâk'e. Ali Emiri nushası.

on bin Moğol, Türkmen ve Varsak cem idüb, geçüb Antakiyye şehrinde cemiyet kıldılar. Bunlara otuz bin Frenk de katıldı. Cemiyetleri altmış bin er oldu. Antakiyye şehrinde bir kaç gün sakin olub oturdular. Ezincanib; Alâeddin Şah'a haber irişdi ki : Gafil olma, Ertena oğulları Esen ve Kadı altmış bin Frenk, Ermeni, Moğol ve Türk cem idüb senden Atalarının tahtın tale' iderler didiler. Sultan dahi etrafa name perakende idüb, kırk bin adem cem idüb İbrahim Han ve İshak ve Kasım ve Erhan ve Emirşah ve Oğuz Oğlu ve Kökez Oğlu hazır olub durdular. Ezincanib; Esen yirmi bin Ermeni askeri ile Kayseriyyenin üstüne düşüb cenge başladı. Kadı dahi yirmi bin Frenk askeri ile Niğde'nin üstüne düşüb yağmaya başladı. Teberrük on bin Moğol, Türk askerile Sivas'a gitdi. On bin Frenk ile Mahmud bir canibe yürüdü. Ezincanib; Sultan düşmanın bölük bölük olduğun duyub Mehmed Han ve Mukbil ve Rüstem ve Oğuz Han'ı yirmi bin dilâver ile Kayseriyye'ye gönderdi. On sekiz bin Davudî cebeli dilâver ile İbrahim Han'ı Kökez Oğlun, Koson Oğlun Niğde'ye gönderdi. Kendüsü on dört bin dilâver ile menzil bemenzil yürüdü. Ezincanib; Mehmed Bey Kayseriyye'ye varub Erciyes Dağı'nın dibine kondu. Sabah Frenk Hısarı çevirüb cenge başladı. Heman Mehmed Bey ol gice Bulgar'ın yedi bin senkendaz dilâverin gönderdi. Üç yüz dahi tüfenkendaz gönderdi. Andan sonra on dört bin er ile tekber getirüb kendüsü dahi yürüdü. Frenk askeri dönüb, iki asker karışub, muhkem cenk kıldılar. Hıyardan dört bin er ile Hoca Paşa dahi çıkub üç gün

cenkeylediler. Frenk muhkem zebun oldu. Ezincanib; Kadı yirmi bin Ermeni askeri ile Niğde etrafın yağma idüb, andan geçüb, Develi ovasın yağma kıldılar, andan geçüb Kayseriyye'ye irişüb anı gördüler ki Frenk askeri Mehmed Han elinde zebun olmuş. Kadı buyurdu; yirmihin Ermeni yürüyüb iki gün muhkem cenk oldu. Mehmed Bey zebun oldu. Heman Sivas askeri ile Davud Bey irişüb Karamanliler kuvvet buldu. Bir hafta cenk kıldılar. Heman on iki bin Moğol kavmi ile Teberrük irişdi, on dört gün cenk kıldılar. Karamanliler sınıb, kaçub, Aksaray'a gelüb, Hasan Dağı'na çıkub, bir iki gün sakin olub yaraların bağladılar. Hiç yarağları, bargâhları kalmamışdı. Sultan'a mektub gönderüb hali ilâm kıldılar. Alâeddin duyub melûl oldu. Aydın'a Saruhan'a, Menteşe'ye, Germiyan'a, Hamid'e, Eşref'e ve Zülkadırlı'ya mektublar gönderüb yardım istedi. Cümlesi mikdarınca yardım virdiler. Ezincanib; Kadı, Mehmed Bey kaçub gıtdikden sonra kal'ai Kayseriyye'yi sardı, çok cenk eyledi, alamadı. Hoca Paşa, Davud bey içeri girmişler idi. Muhkem cenk idüb kal'ayı virmediler, amma etrafın tamam harab eylediler. Bir gün Kadı, Teberrük ve Esen kırk sekiz bin Ermeni ve Frenk ve Moğol askerin cem idüb otururken bir kimesne gelüb Kadı'ya ider : Ne durursun, Karaman Oğlu Mehmed Han Hasan Dağı'nda yaralı, zebun oturur, asla yat ve yarağı yokdur. Kadı kıssayı duyub şad oldu. Esenle Frenk askerin Konya'ya gönderdi. Mahmud Han'ı on bin Moğol as-

keri ile Kayseriyye'ye koyub kendüsü Teberük'ü, ve yirmi bin Ermeni, on bin Frenk, on bin Moğol askerin bile alub Aksaray'a doğru gitdi. Ravi ider : İbrahim Han on sekiz bin dilâver ile Kayseriyye'ye irişüb haber aldı ki Kayseri etrafında oturan Mahmud Han'dır. Ol gice şebhun eyledi, Moğol kavmini şöyle kırdı ki on bin erden bin adem kurtulmadı. Davud bey, Hoca Paşa kal'adan çıkub, istikbal idüb riayet kıldılar. Reaya gelüb dua eyledi. İbrahim Han, Hoca Paşa'ya babası Mehmed Bey'i sordu. Davud Bey ider : Ciğer kösem, Pederin Mehmed Han Muhkem singun idüb, kaçub Aksaray'a Hasan Dağın'a gitdi; amma Kadı lâin Mehmed Han'ın zebun olduğun duyub ardınca gitdi, pek zebundur, eğer varub bulursa aman virmez didi. İbrahim Han duyub ah eyledi, heman yirmi bin er cem idüb ilgar eyledi. Ezincanib; Kadı lâin ve Teberük kırk bin kâfir ile Aksaray'a gelüb, Hasan Dağ'ın çevirüb, Mehmed Han'ın ol halde üzerine yürüdü. Mehmed Han dahi Bulgar sapancılarının ileri sürüb yirmi bin er ile cenge başladı, amma zebun oldu. Halil bey Mehmed Han'ın zebun olduğun duyub dört bin er ile Aksaray kal'asından taşra çıkub cenge geldi. Kadı lâin, Halil'in Hısar'ı koyub, taşra çıktığın görüb, fırsat bulub, kopuyı açub, içeri girub, kal'ayı zabt eyledi. Halil bey kal'ayı aldıkların duyub game düşdü. Cenk iderken gelüb Mehmed Han'a irişdi, kal'a ahvalini haber

viridi. Mehmed Han: Hikmet Hüdanındır, emir kendünündür deyüb cenge başladı. Ezincanib; İbrahim Han irişüb Kadı'nın ardından koyulub [*] Frenk askerin kırmağa başladı. Mehmed Han ve Halil Bey İbrahim Han'ın geldiğin görüb, dağdan inüb, anlar dahi tekbir getirüb yürüdüler. Bunlar bunda cenkde... Ravi ider: Konya halkı Alâeddin Şah'a Kasım Bey ile mektub yazub gönderdiler. Kasım Bey Sultan'a bir sahrada irişüb mektub'u sundu. Sultan açub okudu. Dimişler ki : Lûtfu ihsan idüb bizi Frenk elinden halâs idesin; eğer gelüb irişmezsen Konya'yı Frenk zabt ider. Heman Karaman Oğlu otuz bin er ile Konya canibine teveccüh idüb, iki gün ilgar idüb, bir sehar Konya şehrine irişdi. Anı gördü ki Frenk kavmi kal'aya nerdübanlar kurmuş, Konya halkının feryadı asümana çıkmış. Sultan tabl-u nekare döğüb, otuz bin dilâver er tiğ çeküb yürüdüler; kâfiri bölük bölük eylediler. Üç gün cenk kıldılar; dördüncü gün kâfir sinub Aksaray tarafına kaçdı. Sultan şehre girmeyüb kâfirin ardınca ta Aksaray'a irişdi. Mehmed Han ve İbrahim Han meğer Kadı ile cenk iderlerdi. Anı gördüler, heman toz peyda oldu, yirmi bin singunkâfir ile Esen irişdi. Gördüler ki asker azım cenk iderler, bunlar dahi yürüdüler. İbrahim Han kâfir geldiğin görüb game düşdü. Ravi ider : Ol halde iken otuz bin Karaman askeri ile Sultan irişdi, oğulların görüb şad oldu. Sultan emreyledi : Yolları bağ-

[*] Kovub. Ali Emiri nushası.

ladılar, yirmi bir gün cenk eylediler.

Kılıç sadası âlemi tutdu, sahra güm güm gümlendi. Kâfir askerın dağıtdılar. Kadı, Teberük ve Esen kâfir askeri sindüğün görüb, kaçub kal'aya girdiler, kapuları bağladılar, burclara çıktılar. Yukarıdan aşağıdan kırk yedi gün (*) cenk oldu. Sultan emreyledi, Hendeği toprak ile, taş ile doldurub, nerdübanlar kurub, üç yerden birine Mehmed Han çıkdi, birine İbrahim Han ve birine Erhan (Orhan?) çıkub ol gün ahşamadek cenk oldu. Hikmet Hudanın; ol gice öyle siyah gece oldu ki göz gözü görmezdi. Heman Kadı fırsat bulub, kaçub Karahisar'a geldi, kapusını bağlayub oturdu. Ezincanib; Sultan, sabah olub Kadı'nın ve Esen'in ve Mahmud'un ve Teberük'ün kaçduğun duyub Erhan ve Halil'i Aksaray'da koyub kendüsü, Mehmed Han ve İbrahim Han dört bin dilâver ile ardına düşüb Karahisar'a geldiler. Hısar'ı çevirüb yirmi sekiz gün (**) cenk eylediler. Kadı fırsat bulub andan dahi Herakliye'ye (خرقايه) kaçub kal'asına düşdü. Yedi gün sakin oldu. Sultan Herakliyye kal'asını ihata idüb dört gün cenk eylediler. Kadı zebun olub, bir gice fırsat bulub, kaçub Sivas'a geldi. Mukbil bir sahraya konub bir cum'a günü

(*) - Yedi gün. Ali Emiri nushası.

(**) - Sekiz gün. Ali Emiri nushası.

alay bağkayub iki asker cenge başladı; dört gün karışma cenk oldu. Sapan ile, okla, zemberek ile sağın İbrahim Bey bağladı, Solun Mehmed Han bağladı, sekiz bin adem toprağa düşdü. Ravi ider : İki taraftan dahi tüfenk atarlardı. Hikmeti Rabbanî Sultanın buduna (***) tüfenk dokundu. Hasılı kelâm İbrahim Han yorulub Koson Oğlu ile cenkden taşra çıkub bir mikdar sakin oldular. Meğer Lâin İbrahim Han'ın ardına düşüb fırsat gözlerdi, heman İbrahim Han'ı تنها yerde görüb, eline kılıç alub, irişdi ki; gafil ardından çalub, helâk ide. Kökez Oğlu ırakdan İbrahim Han'ı gözedüb gelürken ol hali görüb atın sürdü, elinde cıda var idi, Kökez evvelce irişüb şöyle urdu Kadı'ya cıda'yı, ki bir yüzünden bir yüzüne çıkub canını cehennemine ısmarladı.

Başın kesüb, cıdaya diküb, Sultan'ın önüne gotürdüler. Ol gün Ermeni ve Frenk ve Moğol kavmin şöyle kırdılar kikimi kaçdı, kiminin rızkın yağma eylediler. Sultan Hısar önüne konub kırk gün iş-ü işret idüb, Sivas'ı Davud Beye virüb, kendüsü asker çeküb, Lârendeye gelüb, bir yıl dört ay sakin olub, yaraları muhkem incedüb, ahirüleml ahirete intikal itdi. Allahü Tealâ ruhun şaz eyleye, mekânı âlisin Firdevsi âla eyleye.

(***) - Burnuna. Ali Emiri nushası.

KONYADA ANADOLU SELÇUKÎLERİ DEVİRİNDE

İlim ve Felsefe

HİLMİ ZİYA ÜLKEN

Selçuk Devletinin ikinci asrında, inhilal eden İran Selçukîleri ve Harzemşahlardan yeni Türk ilim unsurlarıyla zenginleşen, kabaran Konya şehri Sâdreddin-i Konevî, Mevlâna Celâleddini Rumî, Şihabüddin-i Sühreverdi.. V. S.. gibi meşhur Türk alim ve feylesoflarıyla canlı bir fikir muhiti haline gelmişti. Bununla beraber henüz bu fikir faaliyeti şehre temamilen yayılmıyor; yalnız saraya, ümera konaklarına ve civarına bağlı kalıyordu. Bu yüzden şehir, eski vahdetini kaybederek yeni hayatın ihtiyaçlarına göre bir takım tabakalar teşekkül etmişti.

Şehirde başlıca üç tabaka vardı :

1) Saray ve etrafındaki âlem, ki gün geçtikçe Oğuz türesinden, eski Türkmen an'anesinden ayrılıyor, İran kültürünün nüfuzu altına giriyordu. Bu âlem, Arap ve Acem memurlarından istifade ediyordu. Arap-

ça ve Acemceyi resmî dil olarak kullanıyordu. Sebebi, Moğol istilâsından sonra bir çok İranlı, Harzemli alimlerin Anadoluya sığınması idi. Sultanlar Abbâsî Halifelerle, Eyyubî Prensleri ve Memlûklerle Arapça muhabere ederlerdi. Fakat dahilde resmî muhabere dili Fârisî idi.

Arapça bilmiyen vezir Sahîo Fahreddin Ali'nin Hicri 657 den sonra divan işlerini Arapçadan Fârisîye çevirttiği hakkında tarihî bir kayıt vardır. Her ne kadar Barthold bundan şüphe ediyorsa da böyle bir ihtimal uzak değildir. Öyle görünüyor ki :

a) Haricî muhabere ve şer'î işlerde Arapça kullanılıyordu.

b) Divan işlerinde ve duhulî muhabereelerde Füsçe kullanılıyordu.

c) Bununla beraber devlet halk ile muamelatında Türkçe kullanılıyordu.

Sarayın resmî dili Fârisî idi. Mevlâna, pervâne ve Sultan arasındaki münasebet ve muhabere bunun bir

misalidir.

2) Medrese ve Zühdt teşkilâtı idi. Bu kısım, İranlıların tasavvuf ve san'at şeklindeki tesirine aleyhtardı. Resmî dili Arapça idi. Felsefe ve ilim eserleri bu dille yazılıyordu. Garp Ortazamanında ilim diii Lâtince olduğu gibi, budevirdede Türk âleminin ilimdili Arapçaydı. Felsefe ve Kelâmıla umumî hatlarında uyuşmakta olan Klasik tasavvuf ta bu zümreye giriyordu.

3) Halk : Eski Konyadan geriye kalan kısımdı. Her şeyden evvel eski kabile reisleri (Zadegân) yine halkın içinden tamamen ayrılmamıştı. Fakat asıl halk deyince yeni teşekkül eden bir takım tabakalar ve zümreleri anlıyoruz : Bunlar da Ahiler, Kabadayılar (Rünud), vesairedir. Bunlar gerek Konyada, gerek diğer Anadolu şehirlerinde belediye teşkilâtı vazifesini gören ve halkı birleştiren mafşet tarzlarına göre tabakalara ayrılan muhtelif zümrelerdi. Adeta Ahil-k halkın (Küçük Esnaf tabakasının) yukarı tabakalara karşı ilk kıvılcığı idi. Ekseri büyük şehirler gibi Konyada da şehrin muhtelif san'atları arasındaki zümre mücadelesi, bilhassa (Rünud) ve (Fit-yan) ile ümerayı İraniye arasındaki mücadele idi : Bunlara ait bir çok vak'aları İbni Bibi ve tezkirei Aksarayî gibi Selçuk Tarihlerinde görüyoruz.

Moğol (İlhânî) istilâsı ve Selçuk Devletinin parçalanması bu sınıf rejiminde de mühim değişiklik yaptı : Yeni kurulan Derebeyliklerde yüksek tabakayı eski saray halkı yerine Derebeyler (Yeni Türkmen Feodalitesi) teşkil etti. Bu hadise dil hususnuda tesirini gösterdi. Anadolunun bir çok yerlerinde derebeyler muhabere ve ilim

dili olan Farsça ve Arapçayı kaldırdılar. Doğrudan doğruya Türkçeyi kabul ettiler. 676 da Karaman Oğlu Mehmed Bey Konya'yı zaptettiği zaman divan işlerinde yalnız Türkçe kullanılmasını emretmişti. Bundan pek az sonra diğer beyliklerin aynı hareketi takib ettiklerini görüyoruz. İbni Bibi'ye göre sırf divan işlerinde değil, hususî hayatta bile Türkçeden başka dil kullanılması menedilmişti. Bu devirden itibaren edebiyat ve ilim sahasında bir çok Türkçe eserler meydana çıkmağa başladı. Konyalı (Ahmed Fakih) in «Çerhname» si, Şeyyad Hamza'nın şiirleri, Hoca Dihkanî'nin Türkçe bir çok kaside ve gazelleri, nihayet Mevlâna'nın Oğlu Sultan Velled'in bir kaç eserinde Türkçe şiirleri bu devre aittir.

**

Anadolu Selçuklarının birinci devri (Süleyman Bin Kutulumuş'tan birinci Alâeddin zamanına kadar) fikir tarihi noktasından zengin değildir. Bu devirde, dahili feodalite mücadeleleri (Mengücekler, Çavlılar, Artuklar, Erzurum Selçukîleri, Danişmendler, v. s...), Haçlı seferleri, Anadolu siyasi merkeziyetinin ağır ağır teşekkülü, tam bir inkişafa mani oluyordu. Ancak bunu takib eden asırda (Birinci Alâeddin Keykubaddan Üçüncü Alâeddine kadar) merkeziyet tamam olmuş, İran ve Harzemden gelen âlimlerle Konya ve diğer Anadolu şehirleri kuvvetli ilim merkezleri haline gelmişti.

Kelâm ve Mantık : Bu devirde büyük kelâmcılara rastlamıyoruz. Yalnız Kadı Abdülmecid-i Herevî ve Emîr Kemaleddin Kâmyar gibi âlim ve Fakihler var. Bu Emîr Kemaleddin

aynı zamanda büyük bir kumandan olup Gürcüstan fatihi deye meşhurdu. Bu sırada Fahreddin'i Razî talebeleri Konya ve Kayseri medreselerinde tedrisat yapıyorlardı. Bunlar İbni Sina'dan (Kanun) ve (Şifa) şerhleri vücuda getirdiler. Eski Türk ilmini Anadolu'da yerleştirmeye çalıştılar.

Kadı Siraceddin-i Ürmevî (vefatı : 684) birinci kısmı mantika ikinci kısmı kelâmet ait (Metaliül'envâr) adlı mühim bir eser vücuda getirdi. Bu kitap her iki ilimde kıymetini uzun müddet muhafaza etti. Aynı zatın Konya medreselerinde okuttuğu (Beyanül'hak) ve (Kitabül'menahic) adlı mantık kitapları vardı. Siraceddin'in Konyada şöhreti çok büyüktü. Fakat kelâm ile tasavvuf arasındaki ayrılık yüzünden bu zatla Mevlâna Celâleddin arasında münazaa eksik olmazdı. Daima uzaktan birbirleri aleyhinde bulanmaları eksik olmazdı. Mevlâna onun için

Bu Hanifest mukteda-yi rehet
tü çira ber vey iktida nekünî
O bimürd-ü nekerd kâr-i kaza
Tü bimirî eger kaza nekünî.

Yani « Sen imamı Ağzam'ın yolunu tutmak iddiasındansın, Halbuki ona iktida etmek senin için mümkün değildir. O, kadılığı kabul etmemek için ölmüştü. Sen ise kadıldığı kaybetmemek için ölüyorsun. » kıt'asını söylemiştir.

Siracüddin'in kitapları bir çok defalar şerhedilmiş, haklarında haşiyeler yazılmış ve yakın zamanlara kadar medreselerde okunmuştur.

Kadı İzzeddin-i Ürmevî'nin de felsefe ve bilhassa mantıkla meşgul oldu-

ğu malûmdur. Fakat bu zatın kitaplarına raslanamıyor.

Sadreddin-i Konevî büyük bir mutasavvif olduğu kadar, aynı zamanda kelâm ve felsefe ile de meşguldu. Bir çok felsefe meseleleri etrafında Nasir-i Tusî ile münakaşelerini (مناظراته) Mükâtebe beynessadri vennasir adlı bir eserde toplamıştır.

FELSEFE: Konya Selçukîleri zamanında büyük Türk felsefe cereyanı olan Meşşai'lik kapanmıştı. Eş'arîlik ve kelâm hareketleri bir cihetten, tasavvuf diğer cihetten onun yerini tutmuş bulunuyordu. Bununla beraber eski rasiyenel (rationnel) felsefe ile tasavvuf arasında mutavassıt bir mevki de olan irrasiyonel (irrationnel) yeni bir felsefe hareketi doğdu. Bu hareketin en büyük mütefekkirleri Konya'da ve Selçukîler zamanında yetişti: Bu da, İşrakîlik (İlluminisme) dir.

İşrakî felsefesinin müessisi Şihabüddini Sühreverdi-i Maktul, asıl Azerbaycanlıdır (1158 - 1191). Şihabüddin küçük yaşta Azerbaycandan çıkarak Harput, Diyarbekir, Konya ve Sivasta yaşadı. Konyada ikinci kılıç Arslan'ın Oğulları Berkyaruk, Melikşah ve Süleyman'a hocalık etti. Selçuk hükümdarının himayesini kazanarak onun ve oğullarının namına bir çok eserler te'lif etti. Sonra bir aralık tekrar şarka ve Azerbaycana döndü. Nihayet haleb'de Salâhaddin'i Eyyubî'nin emrile otuz üç yaşında îdam edildi. Feylesofun îdamı, kendisine sihirbazlık ve dinsizlik isnat edilmesindenidir. Bu kanaat onun hakkında daha Konya'da iken doğmağa başlamış olup, bir yerde uzun müddet kalmamasının en mühim sebebi de bu idi.

Sühreverdi'nin başlıca eserleri :

(Hikmetül'ışark) ile (Heyakilün'nur), (Telvihat), Farisî olarak Berkyaruk namına yazmış olduğu (Pertevname), İmadüddin Kara Arslan namına yazdığı (Elvahî İmadiyye) dir. Bunlardan başka (Heyakili Farisiyye) ile bir çok risaleleri vardır. Bu eserlerden mühim bir kısmı Celâleddin-i Devvanî ve Şehrizurî taraflarından şerhedilmiştir.

Şihabüddin felsefesi bir cihetten Meşşailere, diğer cihetten Mutasavviflere dayanır. Usulü, (Mükâsefe) yani bir hads (Intuition) idi. Âlemin derece derece zulmetten nura doğru yükselen bir inkişaf seyri takib ettiğini kabul ederdi, Maddeden hayata, hayattan ruha ve nihayet Allaha doğru. Bu derece yükselişte her kademe zulmetten biraz daha ayrılıyor ve nura giriyordu. Nurların nuru (Nurül'envâr) Allah idi. Bu felsefe bir bakımdan Manichéisme'e diğer bakımdan da Néo-platonisme'e yaklaşıyordu.

Şihabüddin'in gerek mutasavvifler ve bilhassa Muhiddini Arabî üzerinde, gerekse kendinden sonraki bütün işrakî feylesoflar üzerinde te'siri çok büyüktü: Endülüs feylesoflarından İbni Tufeyl ile şarkta Kutbüddin-i Şirazî onun manevî talebeleri sayılabilir.

TASAVVUF: Anadolu Selçukîleri zamanında Konya, bilhassa tasavvuf noktasından kuvvetli bir merkez olmuştu. Bir taraftan Moğol istilâsı önünden çekilerek gelen Ortaasya Türk mutasavvifleri, diğer taraftan Endülüs'ten muhaceret eden mağrip (Arap ve Berberî) tasavvufu Anadolu'da buluşuyordu. Burası adeta İslâm mistisizminin dört yol ağzı vazifesini görüyordu.

Bu devirde Konya'da hayatı, neşriyatı ve telkinleriyle büyük bir te'sir ya-

pan mutasavviflerin en başında Muhiddin-i Arabî'yi zikretmek lâzımdır. Muhiddin Endülüs'te (Mürsiye) şehrinde doğmuş, İşbiliyye'de tahsil etmiş ve otuz beş yaşında hac dönüşü Anadolu'ya gelerek Konya'ya yerleşmişti. Malatya hükümdarı Sultan Yusuf'un torunlarından olup bu mintakanın Moğollar tarafından istilâsı üzerine Konya'da birinci Alâeddin Keykubad'a sığınmış olan Sadreddin-i Konevî'nin dul anasıyla evlendi. Bu suretle Sadreddini himaye ve terbiye ettiği gibi Selçukî hükümdarı tarafından da büyük bir hurmet ve ikram görerek uzun müddet Anadolu'da kaldı, Eserlerinden mühim bir kısmını burada yazdı. Hayatının son zamanlarında Şam'a dönerek orada vefat etti. Mezarı Şam'da (Cebeli Kasyon) dadır. Mehmed Sadeddin ve Ebu Abdullah Mehmed İmadüddün adında iki oğlu vardı.

Eserleri 214 te baliğ olan Muhiddin İslâm mutasavviflerinin en büyüğüdür. Sistemi tam bir panteizm (Vahdeti vücud) dir. Fakat ifadesi itibarile zaman zaman felsefe hududlarını aşarak Veli ve Peygamber gibi bir lisan kullandığı için ona filozoftan ziyade teozof demek doğru olur. Muhiddin'in en büyük te'siri öğey oğlu üzerinde oldu. Sadreddin, bütün eserlerinde onu tamime ve neşre çalıştı. Anadolu'da kuvvetli bir Muhiddin ananesinin doğmasına sebep oldu.

Muhiddin'in eserleri içinde en mühimleri (Fususül'hikem) ile (Fütuhâtül'mekkiyye) dir. Bunların birincisi bütün sistemin hulâsasını ihtiva eden muhtasar bir kitap, ikincisi dört büyük cilt ve bir zeyilden ibaret mufasssal bir eserdir.

Muhiddin'in ögey oğlu Sadreddin-i Konevî Malatya eşrafından (Mecdüddin İshak) ın oğludur. Kendisi zamanının bütün ilimlerle meşgul olduktan sonra ögey babasının fikrî terbiyesi te'sirile tasavvufu karar kıldı. Bilhassa onun sistemini - bazı tadillerle - kabul ve neşretti. Anadolu Selçukîleri zamanında Konya'da klasik tasavvufun tamamiler yerleşmesinde, kuvvetli bir fikir cereyanı halini almasında, en büyük âmil oldu. Bu şehirde pek çok talebe yetiştirdi Bunlar arasında bilhassa Şeyh Sadeddin-i Ferganî, Fahrüddin-i İrakî, Mevlâna Şemseddin-i Mekkî, Müeyyüddin-i Cendî, Kutbüddin-i Şirazî gibi tanınmış mutasavvif ve âlimleri zikredebiliriz.

Sadreddin, Konya'da Birinci Alâeddin Keykubad, Gıyaseddin Keyhüsrev ve İzzeddin Keykâvus zamanlarında müderrislik yapmış, Şeyh Bahaeddin Veleddin, Mevlâna Celâleddin-i Rumî gibi büyük mutasavvifler, Siraceddin-i Ürmevî gibi âlimlerle temas etmiş ve Nasir-i Tusî ile münakaşalara girmiştir. Hicrî 671 de Konya'da vefat etti. [*] Vefatından sonra yapılan büyük merasim kendisine ne kadar ehemmiyet verilmekte olduğunu gösterir.

Sadreddin'in bir çok eserleri Muhiddin'i şerh mahiyetindedir. Bir kısmında onu tenkit ve hülâsa eder. Bazılarında ondan ayrılır. En meşhurları (Nusus), (Fükûk), (Mükâtebe), (Risale'tül'vücut) ve (Nefehatül'ilâhiye) dir.

Diğer taraftan Anadolu'ya Horasan erenleri ve Harzem mutasavvifleri geliyordu. Bunlardan birincileri ekseri göçebeler ve halk arasına, ikincileri

[*] Menakıplere göre vefatı Mevlânadan sonradır. Binaenaleyh bu tarih, 673 olsa geraktır. Konya

saraya yerleşiyordu. Bu arada bilhassa Semerkand'in Cengiz ordusu tarafından zaptından sonra Azerbaycan ve Anadolu'ya muhaceret eden Necmüddin-i Kübra talebelerini zikretmek lâzımdır: Baba Kemal-i Hucendî, Necmüddin-i Razî, Mevlâna Bahaeddin Veleddin bunların başında gelir.

Bahaeddin Veleddin büyük bir âlim ve mutasavvifti. Annesi cihetinden Harzemşah hükümdar ailesine mensup. Babasının tasavvufî nesebi Ebubekir'e ulaşıyordu. Oğlu Celâleddin daha üç yaşında iken Nisabur'a gittiler (1210 M.). Orada meşhur Irak mutasavvifi ihtiyar (Feridüddin-i Attar) ile görüştü. Bu sıralarda Bahaeddin'in Belh'de şöhreti çok büyüktü. Bu şöhret, devrinin aynı derecede meşhur olan kelâmcılarından (Fahrüddin-i Razî) ile aralarının açılmasına sebep oldu. Fahrüddin Harzem hükümdarı Kutbüddin Mehmed'i Bahaeddin Veleddin aleyhine teşvik ederek nihayet onu Belh'den nefyettirdi. Bahaeddin 1211 tarihinde Belh'den çıkarak Bağdad, Mekke, Şam, Malatya, Erzincan ve Lârende'yi ziyaret etti. Nihayet (1225-1227) de Konya'ya yerleşti. On altı sene devam eden bu uzun seyahat devresi Mevlâna Celâleddin'in fikrî terbiyesi üzerinde büyük bir rol oynamıştır.

Mevlâna ve babası Konyaya geldikleri zaman Selçukî hükümdarı Alâeddin Keykubad tarafından himaye ve iltifat gördüler. Tac Melek Hatun'un (İsmetiyye) hankahına yerleştiler. Mevlâna Bahaeddin vefatına kadar Konya'da müderris olarak kaldı. H. 628 de vefatı üzerine kürsüsünü Oğlu Celâleddin işgal etti. Bundan sonra Celâleddin bütün hayatını Konyada geçirerek ancak bazı seyahatler için

ayrılmıştır.

Celâleddin otuz beş yaşlarına kadar henüz müderrisliğini muhafaza ediyor ve san'atkar mizacının sevkile bazı şiirler yazıyordu.

Hayatının en mühim hadisesi M. 1226 da Şemsi Tebrizî'ye tesadüfüdür. Bu zat péréginationları (seferleri) esnasında Konya'ya geldi, Celâleddin'le bir çok def'alar görüştü ve onun üzerinde mühim bir te'sir yaptı. Celâleddin'in yeni şahsiyetini kazanması için geçirdiği bu conversion hadisesi Sokrat'ın Eflâtun üzerinde yaptığı te'sire çok benzer bir rol oynamıştır.

Mevlâna'nın babası bir çok tasavvufî eserlerin müellifi idi. Bunlardan en mühimmi doğrudan doğruya oğlu üzerinde büyük bir te'sir yapmış olması muhtemel olan (Maarifül'avarif) adlı eseridir. Tek nüshası Halis Efendi Kütüphanesinde bulunan bu kitap Mevlâna'nın aşk felsefesine tam bir zemin hazırlıyordu.

Mevlâna en mühim eserlerini kırk yaşından itibaren vermeğe başladı. Yavaş yavaş Selçuk Sarayında ve âlimler muhitinde olduğu gibi bütün Anadolu'da da şöhreti yayılıyordu. Devrinin bütün mütefekkirleri ve âlimleriyle temas ediyor, hepsinin üzerinde çok kuvvetli ve derin bir te'sir bırakıyordu. Alâeddin'den sonra Sultan Rüküddin de Mevlâna'ya karşı himayesini ve dostluğunu esirgemedi. Bilhassa (Muinüddin Pervane) gibi nüfuzlu bir devlet adamının Mevlâna'ya mensubiyeti bu himayeyi kuvvetlendiriyordu.

Mevlâna yalnız tasavvuf bir şiir muhiti yapmakla kalmıyor, yeni bir (semağ) şekli, yeni bir musiki, hasılı yeni bir cemiyet ve hayat tarzı getir-

yordu. Bundan dolayı mutaassip muhitte Mevlânaya büyük bir aleyhtarlık doğmuştu başlamıştır. Fahrüddin-i Razî talebelerinden Kadi Siraceddin-i Ürmevî ve İzzeddin-i Ürmevî vaktile üstadlarıyla Mevlâna'nın babası arasındaki husumeti devam ettirdiler. Anadolu'da halk arasında büyük bir nüfuzu olan Ahiler'de bir çok yerlerde sema'a açıkça aleyhtarlık gösteriyorlar ve Mevlâna'nın açtığı yeni tasavvuf cereyanına muhalif gibi görünüyorlardı. Bütün bunlara rağmen eserlerindeki kuvvet ve şahsiyetinin te'siri etrafında doğmağa başlayan fikrî muhitin yavaş yavaş büyümesine ve hemen bütün Anadolu'yu kaplamasına mani olamadı. Mevlâna, otuz bir yaşında Lârende'de Lala Şerefüddin-i Semerkandî'nin kızı Gevher Hatun ile evlenmiş ve iki oğlu olmuştu.

Konyada 672 senesinde (Millâdî 1273) vefat etti.

Mevlâna; Mesnevi, Divanı Kebir, Divanı Şemsül'hakayık adlı manzum ve Fihima'li, Mektubat adlı mensur eserler bıraktı. Büyük mütefekkir şairin bilhassa Mektubat'ı, zamanındaki ilim ve siyaset adamlarını, onlara münasebetlerini öğrenmek noktasından dikkate değer. Bu eser, muasırlarına yazdığı mektupları ve bazı cevapları ihtiva etmektedir. Burada Mevlâna'nın en çok muhabere etmiş olduğu kimseler, Emir zade Muhsin, Sahibi Ağzam Mecdüddin, Hüsamüddin Çelebi, Uluğ kutlu Bilge İnanç Beğ, Celâleddin, Emir Seyfüddin, Uluğ Kutluğ Ağzam Pervane Beğ (Muinüddin Pervane), Salâhaddin, Şücaüddin, Seyyid Burhanüddin-i Muhakkık, Siracüddin-i Ürmevî, Kadî'kuzat Tacüddin, İmadülmemleke Fahrüddin Ata Beğ, Nasir-

rül'hüda, İftiharül'etibba Şemsüddin, Harimüddin, Kemalüddin vesaire... dir.

Bütün bu isimler etrafındaki malûmat mufassal olarak Eflâkî Dede'nin (Menakibül'arîfin) inde bulunuyor.

Mevlânânın oğlu (Sultan Veled) babasının açtığı tasavvuf cereyanını bir çığır ve bir tarikat haline getirdi. Bu çığır, Selçuk devleti yıkıldıktan sonra Karaman Oğulları ve Osmanlılar zamanında devam etti.

Sultan Veled 1226 da (Hicrî 623) Lârende'de doğarak (Şimdiki Karaman) Konya'da büyüştü. Babası öldükten sonra yerine geçti. Mevlâna mensupları arasında devamlı bir rabita teşkil edecek esaslari kurdu. Divan, İptidaname, İntihaname, Rababname, Veledname adlı eserleri vardır. Mevlâna'nın bedîî tasavvufunu didaktik bir hâle getirdi. Doksan iki yaşında vefat ettiği zaman, Mevlâna'nın mensupları bütün Anadolu'ya yayılmağa başlamıştı. Kitaplarında pek çok Türkçe şiirler veya Türkçe kısımlar vardı. Bunlar Veled Çelebi tarafından yakın zamanda [Divanı Türki-i Sultan Veled] adıyla toplanmıştır.

Tip: Anadolu Selçukîleri zamanında diğer ilimler gibi tıp ve tabiiyatın da inkişaf ettiğine dair bir çok alâmetler var. Bunların en başında hastahaneler gelir. Fakat maalesef bu devre ait eserlerden mühim bir kısmı elimize geçmemiştir. Bunlardan ancak ya tarihler vasıtasile, yahut ta Osmanlılar devrindeki zengin tıp eserleri yardımıyla ve dolayısıyla yapılan tahminlerle haberdar olabiliyoruz. Kayseri'de bir hastahane ve mühim bir tıp medresesi vardı. Bu medrese 1205'te Kılıç Arslan'ın oğlu Birinci Gıya-

seddin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı zamanında kız kardeşi Prenses Gevher Nesibe tarafından yaptırılmıştı. Burada tabiat isimleri ve nazari tıp tedris ediliyordu.

Konya'da bir çok hastaneler yaptırılmıştı. Selçuk vezirlerinden Emir Celâleddin-i Karataî'nin kardeşi Kemeleddin-i Karataî âlim bir hekimdi. Karataî medresesi karşısında vaktile bir darüşşifa ve tıp medresesi varmış. Bu gün Konya'da İnce Minare şimalindeki bir mahalleye (Şifaiye Mahallesi) denmektedir. Halk burasını hâlâ bimarhane yeri sayıyor. Konya'daki (Beğ Hekim) ve (Şifahane) mahalleleri buralarda eskiden hastaneler olduğunu gösteriyor. Mevlâna'yı tedavi eden Ekmelüddin ve Gazanfer isminde iki meşhur doktordan ve Mektubat'ında Fahrül'etibba Şemsüddin'den bahsedilmektedir.

İlhanîler devrinde Anadolu'nun en büyük tabiiyatçısı ve hekimi Sabuncu Oğlu Şerafeddin Bin Ali idi. Asıl Amasyalı olan bu zat Harzemşahlı Lokman'ın (Akrabazin) ini terceme ettiği gibi bütün hayatınca yaptığı esaslı tecrübeler ve vâsi ilme istinat ederek bir de (Kitabül'cerrahiyyei İlhaniyye) yi yazmıştı. Bu eser Türk aleminde cerrahlığa dair klasik bir kitap mahiyetindedir. (Sadrül'mütetabbibin) deye meşhur olan Zekiyüddin Ebubekir, Selçukların son devrinde Konya'da (Ravzatül'küüttab) adlı tıbbî mühim bir eser meydana getirmiştir.

Tarih ve Edebiyat: Anadolu Selçukîleri devrinde hükümdarlar namına yazılmış bazı tarih kitapları ve edebî eserler de var. Fakat bunlar diğer Türk devletlerinde hükümdarlar

namına yapılan te'liflerle kıyas edilemeyecek kadar azdır. Bu te'liflerin de mühim bir kısmı bilhassa ikinci asra toplanmıştır.

Ravendî, Birinci Gıyaseddin namına bir Selçuk tarihi vücuda getirdi. Mahmud Oğlu Hatib Mehmed İkinci Mes'ud namına (Kıstasül'adale) adlı siyasete dair bir eser yazdı. (İbni Bibi) ünvanile meşhur olan Nasirüddin Yahya Farisî mufassal Selçuknamesini te'lif etti. Bu eserin edebî kıymeti vardır. Horasanlı Hoca Dehhanî, üçüncü Alâeddin Keykubad'ın emrile manzum Farisî Selçukname yazdı (1270). Selçuk devletinin münşilerinden (İbni Alâ), Hükümdar Melik İzzüddin Keykâvus bin Gıyâsüddin'in emrile (Danışmendname) yi kaleme aldı.

Azerbaycanlı olup Fursçe yazan meşhur Türk şairi Nizami-i Gencevî tasavvufta ait «Mahzenül'esrar» ını Rüknüddin Süleyman namına te'lif etti. Gazi Oğlu Ahmed «Kelile ve Dimne» sini aynı hükümdara ithaf etti. Kadı Burhaneddin-i Ezdî, Sultan İzzüddin Keykâvus namına Farisî «Enisül'kulub»

ile «Mirsadül'ibad» ı vücuda getirmişti. Mevlâna Celâleddin-i Rumî «Fihmafi» ini Vezir Muinüddin Pervane'ye ithaf etmişti. Bununla beraber bütün bu izahata şunu ilâve etmeli ki Selçukîler devrinde Konya'da vücuda getirilmiş olan ilim ve felsefe eserleri pek az müstesnasıyla, hemen tamamen Farsça ve Arapça olarak yazılmıştır. Garp orta zamanının Lâtincesi gibi bu iki dil de o zamanki Türk fikir muhitinde tamamilen hakimdi. Millî uyanış, ilim ve felsefe eserlerinin ana dilile yazılması - yukarıda söylediğimiz gibi - ancak Selçuk Devleti parçalandıktan sonra başlamıştır. Bu hususta Selçukîlerin son devrine ait olan Mevlâna'nın bazı şiirlerini, Sultan Veled'in eserlerinden bazı parçaları, Hoca Dehhanî'nin Türkçe şiirlerini, Şeyyad Hamza'nın vesairenin bazı dağınık yazılarını zikredebiliriz. Fakat bu devirde Konya sarayı dışında muhtelif yerlerde ve bilhassa Kırşehir'le Sakarya havzasında Yunus Emre, Hacı Bektaş, Ülvan Çelebi, Aşık Paşa, Gülşehri, ve saire... gibi bir çok Türk Mütefekkir ve san'at-kârlarını yetiştiren bir halk hareketi doğmak üzere bulunuyordu.

KARAMAN'DA KAL'A VE SUR BAKİYYESİ

Dr. AZMİ AVCOĞLU

İstasyondan, tarla ve bahçeler arasından giden iki tarafı kavak ağaçlarıyla süslü şoşenin kasabaya girdiği esnada ikiye ayrıldığı şubelerden sağ taraftakine, Karaman - Konya yoluna doğru giden caddeye, sapılırsa mün-tehada kal'anın eski azameti görül-meğe başlar.

Kasabanın garbi cenubîsinde ve Lârende - Konya caddesine nazır bulunan kal'anın ilk olarak ne vakit ve kimler tarafından yapıldığı anlaşılamamıştır. Bu mahalde Selçukîler zamanında bir kal'a bulunduğu şüphesizdir. Belki daha evvelki kavimler zamanında da burada bir kal'anın mevcudiyeti muhtemeldir. Fakat halihazır, Osmanlıların burayı ilk almağa çalıştıkları ve aldıkları vakıtlar müstacelen ve tecdiden yapıldığını göstermektedir. Çünkü kal'a bu gün o kadar harap olmadığı gibi duvarlarındaki taşlar meyanında üzerlerinde bir hece veya bir iki kelimeden ibaret Arapça yazılı taşlar da bulunmaktadır. Ve bu yazılı taşların, duvarların muhtelif mahallerinde oluşuna ve bazılarının ters konuşuna nazaran

kalenin alel'acele yapılmış ve taşlarının bir kısmı dinî müesseseler ve tahrip edilmiş saraylardan sökülüp buraya getirilmiş ve kısmen de mevcut eski kale harabesinden istifade edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Kalenin hiç bir tarafında kitabeye tesadüf olunamıyor. Osmanlılar tarafından yapıldığı, ahali tarafından Atalarından beri gelen rivayetler üzerine, söylenmektedir. Hasıl olan kanaat: Belki eski kavimler zamanında da kale yeri olan bu mahalde Selçukîler ve Karamanlılar devrinde de harap veya gayri kâfi bir kale vardı. Osmanlılar buraları ilk istilâlarında, bu harap kaleyi müstacelen ve tecdiden bu günkü şekle ifrâğ etmişlerdir. Kapısının bulunduğu duvarın iç tarafında ve yukarısında bir taş üzerinde şu ibare mahkûktur:

ولاندعوامع لله حد

مر هذه السراى الى

.....

في سنة ثمان وخمسين وسبع مائة

Şu yazı ve tarihe nazaran Karamanlılar zamanında yapılmış bir sarayın 758 tarihli kitabe taşı tesadüfen buraya konmuştur. Zaten bu taşın mevzu bulunduğu mahal kitabe mevki değildir. Kasabanın yukarı taraflarında (Sirça Saray) denilen bir mahal vardır ki oralar şimdi bahçe ve tarla halindedir. İhtimal bu saray da fetih esnasında tahrip edilerek enkazı buraya nakledilmiştir. Bu mahalde ilk kale binasının 480 H. tarihinde olduğunu ecdatlarının bazı yazma kitaplarda görüb söylediklerini ahali rivayet etmektedir. Bu tarih, Selçukîlerin bu taraflara yeni geldikleri zamana tesadüt ediyor. Kalenin etrafında su dolu bir hendek bulunduğu pek aşîkârdır. Şimdi mevcut değilse de her cephede, zeminden üç metre irtifaa kadar ve yukarı kenarları mustakimen çizilmiş gibi muntazam, tek mil yosunlu bir kısım görülmektedir. Kalenin mebni bulunduğu tepenin Konyadaki Alâeddin Tepesi gibi sun'î olduğu anlaşılmaktadır. Bu hisarın şimale nazır bir burcunun iç tarafındaki yüzünde şu kitabe vardır.

وان المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا

عمر هذا المسجد المبارك العالي بوز طغان اغا

تقبل الله في سنة ثمان وخمسين وسبع مائة

Bu 758 tarihine nazaran da kale Karamanlılar zamanında mevcuttu. Osmanlılar müceddeden tahir etti. Ve kalenin mescidi olduğu baki kalan asarile de an-

laşılan bu mahal yine mescid olarak tamir edildi ve eski kitabesi yerine kondu. Bu tarih tahrip edilen sarayın tarihine de tevafuk etmektedir. Karaman Oğullarından Alâeddin Bey zamanında Ertena oğlu Mehmed Bey ile Lârende Kal'ası önünde edilen bir muharebede Bozdoğan Oğlu isminde bir zatın çok yararlık gösterdiğini Şikâri bildirmektedir. O halde Karamanlılar zamanında bu kale işe yarar bir halde idi. Mütemediyen edilen harpler dolayısıyla harabe yüz tuttu. Osmanlılar tarafından tecdiden tamir edildiğini Şikâri'nin şu sözlerle te'yit etmektedir: (Alâeddin Bey Lârende'de Hisar kur-bünde gazâ malinden yaptırdığı camiin garbindeki türbeye defnolunmuştur; ve bu mescidin diğer bir çok mebanî ile beraber İstanbul'un fethinden sonra Karaman'a gelen Gedik Ahmed Paşa tarafından yıkırılıp taşlarının Hisar binasına harc edildiği...)

Filhakika Hisarın garbindeki mezarlıkta Alâeddin Türbesi namıyla bir Türbe mevcut, ve onun ittisalinde çoktan yıkılmış bir binanın duvarı meşhuttur.

Bu kale sekiz burçludur. İrtifai on beş metre kadardır. Şekli murabbaa yakındır. Derunu zemininde bir zindan, bir sarnıç ve bedenlerinde tahtanî, fevkanî, hücreler ve her birinde harice hakim mazgal delikleri mevcuttur. Bir asır evveline gelinceyedek de-

rununda birer metre tulünde bir çok ok bulunduğu söylenmektedir. Bir kaç ta Tunç Havan Topu varmış. Bugün yalnız bir tanesi kalmıştır ki resmî günlerde kullanılmaktadır.

1926 Temmuzunda şimale müteveccih cephenin sağ köşesindeki burcun ortasında kuşların açtığı bir delikten kısmı küllisi bozulmamış bir halde epeyce darı akmıştır. Bu darı ekilmiş ve büyümüştür. Bunun Osmanlılar zamanında ihtiyat erzakı olarak saklanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu kalenin ufak bir tepe üzerine yapıldığı bildirilmiştir. Kalenin etrafında ve tepeliğin eteklerine kadar mümtet (Hısar Mahallesi) denilen bir mahalle vardır ki bunun etrafının dairenmadar bir sur ile çevrilmiş olduğu bazı duvar, burç ve kapı bakiyyelerinden anlaşılmaktadır. Bu sur dahiline şarktaki kapıdan girilecek mahalde, ve sağda bulunan bir burç duvarında bir kitabe görülmektedir. Bu kitabenin okunabilen kısımları şunlardır:

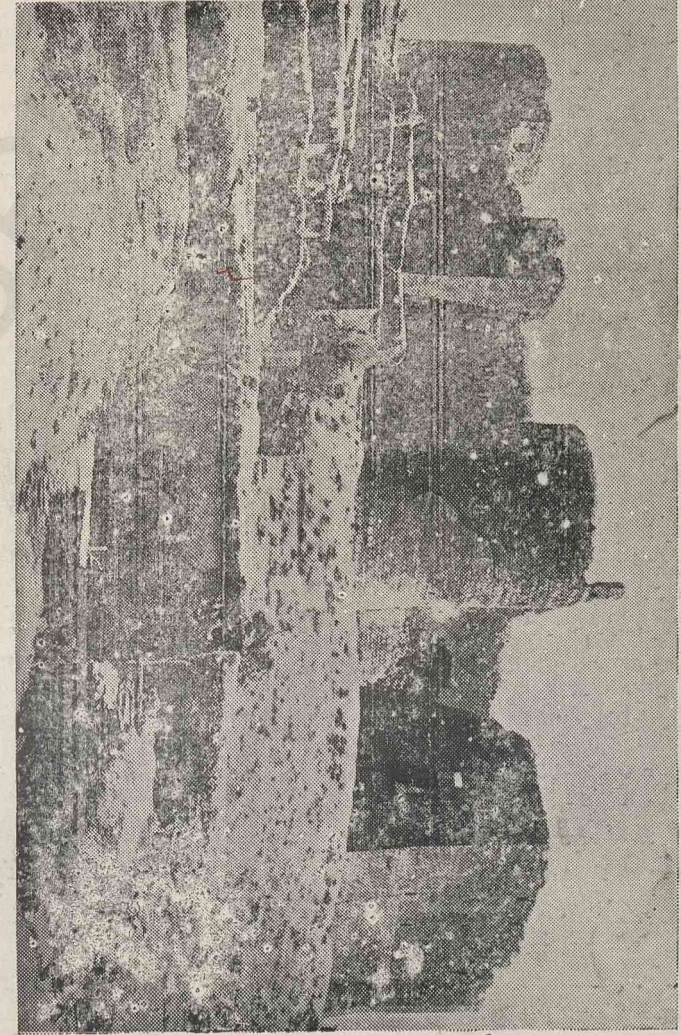
السلطان الغالب عز الدين ابراهيم بن مسعود

Buna nazaran bu sur 551 H. den 588 H. ye kadar hükümdarlık eden Selçuk sultanlarından İkinci İzzüddin Kılıç Arslan bin Mes'ud zamanında yapılmıştır. O halde bu sur ve kale Selçukîler zamanından kalmadır, Osmanlılar

tecdiden tamir etmişlerdir. Kale ve Hısar mahallesini ihata eden bu sur derununa dört taraftan dört kapı ile girilmiştir. Evvelce kale muhafızlarına ait olan bu mahalle el'an meskündür. Derununda bir cami iki mescid mevcuttur. Camiin pek yakınında bir de hamam harabesi kalmıştır. Kal'a Camii namı verilen bu camiin banisinin Boyalı Kadı zade Pir Ahmed Efendi olduğu öğrenilmiştir. Bunlardan başka 588 den 607 ye kadar iki defa icrayı hükümet eden Gıyasüddin Keyhüsrevi Evvel tarafından da Karaman Kasabası'nın etrafına bir duvar çekilmiştir. Bununazaran her iki duvar yahud surun baba oğul tarafından yapıldığı; Hısar, yahut iç kal'anın ise 480 de Davud bin Süleyman tarafından kurulduğu anlaşılmaktadır.

Gıyasüddin Keyhüsrevi Evvel tarafından yaptırılan Şehir Suruna on iki kapı ile girilmiştir. Vakıa bu surun gösterildiği muhit epeyce geniş ise de kapı miktarı biraz mubalâğalı görülmektedir. Kapıların adedi bu gün ahali tarafından yediye çıkarılabiliyor. Bunlar da : Garpte kale civarında (Tipi Kapısı), şimali garbîde (Parmak Kapı), şimalde (Porsuk Kapı), şarkta (Elmedin) yahut (Buzhane kapısı) ve (Şam Kapı), cenupta (Tekke Kapısı) dır. Bu gün ne bu surdan ve ne de kapılardan eser kalmamıştır. Yalnız kapıların isimleri bulundukları semtlere âlem

Karaman Kalesi

olmuştur.

Anlaşıyor ki bir vakitler Karamanlilere payitahtlık eden Karaman (Lârende) Kasabası; bir kal'a (Hisar), bunun etrafında bir sur, ve yine bu sura muttasıl olarak büyük bir sahayı ihata eden diğer bir şehir suru ile tahkim edil-

miş ehemmiyetli büyük bir şehir
 imiş. Lârende'nin evvelce seksen
 bin haneli cesim bir başkend oldu-
 ğu ağızdan ağıza intikal eden
 rivayetlerdendir. Filhakika bir çok
 mahalle isimleri vardır ki şimdi
 oralar tek tük haneli birer bah-
 çeden ibarettir.

KANUNÎ SÜLEYMAN'IN VAKFIYESİ VE KAZASKER HÂMİD EFENDİ

ABDÜLKADİR ERDOĞAN

İstanbul'un murassa bir tacı olan Süleymaniye Camii ile onun dört yanını kuşatan on irfan müessesesinin mahir san'atkârı Mimar Sinan'dır. Banisinin onuncu Padişah olduğunu gösteren ve her birisi bu tacın çevresine birer inci gibi oturtulmuş olan bu on müessesenin kanuna ve Kanunî'nin arzusuna uygun olarak vakfiyesinin sıhhatini dinî kayıtlara bağlayan da o zaman Rumeli Kazaskeri bulunan Konya'lı Hâmid Efendidir.

Konya'lı Hâmid Efendi hakkındaki söyleyeceklerimi sonraya bırakarak ilk önce bu müesseselere dair bildiklerimi kısaca arz etmeyi faydalı buluyorum :

Süleymaniye Camii'ne dair burada söz söyleyecek değilim. Onu mimarlar ölçmüş, şairler dilleri döndüğü kadar öğmüş, ve bütün dünya bu san'at harikasını görmüş ve duymuştur. Loş ve geniş kubbe-şiyle onun göklere uzanmış olan

dört minaresi ve sahibinin Osmanlı Silsilesi arasında onuncu padişah olduğunun remzi olan on şerefesi bütün medeniyet âleminin salmıştır. Muhteşem kubbesi altında her gün yüzlerini yere süren müminlerin ve doya doya seyredebilmek için arkalarını yere veren gezginlerin gözlerinden kaçmış hiç bir şey kalmamıştır. Bu gurur tacının vaktıyla çevresini süsleyen ve fakat bu gün başka işlere tahsis edilmesi dolayısıyla ilk revnakını az çok kaybeden ve üzerleri paslanmış gibi görünen bu on pırlantıyı biraz parlatmak ve yeni nesle şöyle bir tanıtmak istedim :

Bu on müessese sağdan sırasıyla şöyledir : Tabhane, Zıyafethane, Bimarhane, Medresei Tıp, Çiftei Rabia, Çiftei salise, Muallimhane, Darülhadis, Çiftei Saniye, Çiftei Ulâ.

Bunlardan birincisi ve en değerlisi Tabhane'dir. (Tabhane), fars-

ça bir kelimedir. (Tab), güç ve kudret manasınadır. Hastahanedен çıkıp ta nekahet devresini, yahut taşradan gelip te yorgunluk günlerini geçirmek isteyenlere tahsis edilmiş bir hayır müessesesidir. Burası (48) kubbeyi ihtiva etmektedir. Revakların kemerleri, türlü türlü renkte mermer direkleri ve istelâktitli başlıkları her görenin göz ve gönüllerini çekmektedir.. Saltanat devrinde Saraçhane olarak kullanılan bu eşsiz binanın kubbeleri harabe yüz tutmuşsa da Mahkûkât müzesi olmak üzere Türk ve İslâm eserleri Müzesi'ne bağlandıktan sonra Kültür Bakanlığı fazlaca ilgilenmiş ve geçen yıl ayırdığı sekiz bin küsur lira ile burasını harabîden kurtarmıştır. Karşılık beklemeden muhtaçlara yemek yedirmenin mebruriyetine dair divarlardaki âyetler Karahisarlı Kulu Hasan Efendi tarafından yazılmışsa da bunun bir kısmı bakımsızlıktan evvelce dökülmüştür.

İkincisi Zıyafethane'dir. Tabhane'ye bitişiktir. Tabhane gibi burası da (45) kurşunlu kubbe ve revaklardan müteşekkildir. Sistemce ona benzerse de düğüm başı olmak şerefi Tabhane'de kalmaktadır. Süleymaniye çevresindeki bütün müessese mensuplarının yemekleri burada pişirilmekte ve burada yenmekte idi. Fırınlara, ocaklara, müteaddid musluklarla bu gün bile hususiyetini muhafaza etmektedir. Tabhane ile Zıyafethane'nin ikisine birden İmarethane ünvanı verilmiştir. O günün ihtiyacına uygun olarak yapılmış olan bu müessese de imaretlerin lâğvından sonra (Evkafı İslâmiye Müzesi) ittihaz olunmuş, (1926)

yılında Maarif Vekâleti'ne bağlanarak adı (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi) ne çevrilmiştir.

Üçüncüsü Bimarhane'dir. Yapılışıca bu da diğerlerine benzer. Odaların üzerleri kubbeli ve kurşunludur. Umumi bir Hastahane iken sonraları delilere ayrılmış ve (70) yıl önce deliler Üsküdar'daki Bimarhane'ye nakledilince burası başka işlerde kullanılmış ve en sonra Askerî Basımevi olmuştur. Zıyafethane gibi burasına da çok iyi bakılmaktadır.

Dördüncüsü Medresei Tıp'dır. Bu medrese fevkanîdir, odaları kubbelidir. alt katları dükkândır. Bunun bu günkü bahçesi eskiden cami in deposu olduğu söylenmektedir. Bu ambarlar Esasen Bizanslılardan kalma bir lâhidir. Birer yüzünde Lâtince yazılar vardır.

Beşincisi Çiftei Rabia'dır. Medresei Tıbbâ bitişiktir. Dört yamı kubbeli höcrelerle çevrilmiş olan bu medrese bu gün Kütüphanedir. İstanbul'da muattal kalan (35) kütüphanenin kitapları buraya toplanmış, (Süleymaniye Umumi Kütüphanesi) adı verilerek okuyucuların mutaleasına arz olunmuş, dershanesi de salon haline sokulmuştur.

Altıncısı Çiftei Salise'dir. Beşinci Medrese olan Çiftei Rabia'nın karşısındadır. Sistemce birbirinin aynıdır. Zaten Çifte adı da bu yüzden verilmiştir. Bunlara rabia ve Salise denmesi Ulâ ve Saniye denilen öteki bir çifte mukabil yapılarından dolayıdır.

Yedincisi Muallimhanedir. Teyraki Çarşısı'nın en sonunda ve Üniversite Kütüphanesi'ne giden caddenin sağ köşesindedir. Fevkanî ve geniş bir salonu ihtiva eden bu kısım da temiz ve mâmurdur. C. H. P. nin Süleyma-

niye Durağı olarak kullanılmaktadır.

Sekizincisi Darülhadis'tir. Süleymaniye Camii'nin kible cihetinde tulânî ve fevkanî bir medresedir. Alt katındakı dükkânlar Dökmeciler Çarşısı adını almaktadır. Bunun batı cihetindeki daire Darül'hadis'in dershanesidir. Bu gün Yedinci İlk Okul olarak kullanılmaktadır.

Dokuzuncusu Çifte Saniye'dir. Müftülük Dairesi'ne çıkarken birinci Medresedir.

Onuncusu onun bitişiğindeki Çifte Ülâdır. Bu son ikisinin yapılış tarzları birbirine çok benzemektedir.

Şu sayış sağ taraf takib ediliğine göredir. Eğer soldan ve doğudan gidilirse Çifte Ülâ'nın Birinci olarak sayılması gereğir. Bu on müessesenin inşaatı da cami ile beraber aynı sene de başlıyarak (H: 964 - M: 1556) da ikmal edilmiştir. Kanunî bunları yaptırırken Fatih Medreselerini örnek tutmuştur. Fatih onları Birinci Sinan'a (*) a, Kanunî de bunları İkinci Sinan'a yaptırmıştır.

İlk önce İstanbul'da Nekahethane'ye Tabhane adını veren Fatih'tir. Süleymaniye Camii gibi Kanunî bu on müesseseyi de Mimar Sinan'a yaptırmış, Rustem Paşa'yı tesciline memur etmiş, ümeradan İslâm Bey'e tevliyettini, Konyalı Kazasker Hâmid Efendi'ye vakfiyesinin tanzim işini tefviz eylemiştir. Aceba bu Hâmid Efendi kimdir?

Hâmid Efendi (H: 900 - M: 1494) yılında Konya'nın (Sungur Mahallesi) doğmuş ve büyümüştür. Hâ-

(*) Eski Sinan Fatih civarında kendi eseri olan Kumrulu Mescid hariminde gömülmüştür. Mescidin köşesindeki çeşmenin üstünde iki kumru resmi vardır.

mid Efendi'nin Konya ve İstanbul'daki evkafına âid Kendi vakfiyesi muhteviatına göre bu mahalleye o zaman Dudu Mahallesi de denirmiş. Bu mahalle Küherçile Fabrikası semtinde, Karakurt Mahallesi'nin bitişiğindedir. Babası Beyşehir kadılığında bulunan Mehmed Efendi, Dedesi Şeyh Turut Baba'dır. Bunun babası da Osman atlı bir adamdır. Tahsilini ilerletmek için (22) yaşında İstanbul'a gitmiş, o zaman Şeyhülislâm olan Çivi Zade Mehmed Efendi'den okumuş, ona damat ta olmuştur. Refikasının adı Emetullah, Kayınanasının ki Kamer Hatun'dur. Erkek evlâdı olmamıştır. Sicilli Osmanî'de Abdullah adı da bir oğlu bulunduğu doğru değildir. Bu Abdullah Kendinin değil kardeşi Mehmed Çelebi'nin oğludur, vakfiyesine göre oğlu bulunmadığı için tevliyet işini kızı Safiye Hatun'a meşrut kılmıştır. Gerek babasının, gerek kardeşinin Mehmed atlı olması böyle bir yanlışlığa sebep olmuş olabilir. Babası Kadı Mehmed Çelebi'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde el yazısıyla bir (جمع البحري) şerhi vardır. Molla Çelebi kısmında (75) No: da mukayyeddir. Molla Çelebi Kütüphanesi Fındıklı'dan nakledilmiştir. Bu Kütüphane Hâmid Efendi'nindir. Vakfiyesinde oraya (600) cilt kitab vakfettiği yazılıdır. Bu altı yüz kitabdan çoğunun nereye gittiği belli değildir. Dedesi Şeyh Turut'tur.

İstanbul'da yazılan tezkirelerden hiç birisi bu ismi doğru kaydetmemişlerdir. Kimisi bu kelimeyi (دوروز) zannetmişler, istikakını, manasını hiç düşünmemişlerdir. Kimisi de (روز)

Dervez) olmasını uygun bulmuşlar, bunun da (روزه) Dervaze) muhaffefi olduğunu ortaya sürmüşlerdir. (د. وازه) Farsça büyük kapı demek olduğuna göre (Şeyhi Dervez), (Büyük Kapı Şeyhi) anlamındadır. Bir kısmı da bu adın (دورود) Dürûd) olduğunu ortaya atmışlardır. (دورود) Dürûd) Farsça iki

irmek demektir. Meram'ın Turut Yöresi'ndeki Dede Bağı'na yazın hava almak için dervişler oradaki çayırığa yangeldikleri zaman şehir ırmağının ve Meram Çayı'nın çağlayışından bu manayı çıkarmışlar, (Turut) denilen o mevkiin adını (دورود) Dürûd) sanmışlardır. İstanbul'da Yenikapı'da gömülü olan Konyalı Yusuf Nesib Dede şu:

Merami Vasla vasil olmağışün keştii himmet
Dürûd ettim akar çeşmim yaşı şamü sehar şimdi
Acebmidir? Yerim saffünniali bezmi fakrolsa
(Sadirler) den geçüb (Aslım) dan aldım ben haber şimdi.

Kıt'asındaki (Dürud) kelimesini bu manaya işaret ederek kullanmıştır. (*) Konyalı Safaî'de (H: 1245 — M: 1829) da Dede Bağı Kasrı hakkında söylediği şu:

(Dürûd) olsa dü çeşmi seyli âşık vadii bağda
Muradı hasıl olmaz kasrı ıška gelmeden zinhar
Mücevherle seza yazsam Safaî kasma bir tarih
(بو قصر نوصفا حقنده جاری تحتها الانهار)

Tarihinde bu kelimeyi yine iki ırnak anlamında istimal etmiştir. Biz bu okuyuşun üçünü de doğru buluyoruz. Bu kelimenin eskiden beri halk dilinde söyleniş Turut'tur. Eski imlâdaki düzensizlik bu gibi yanlış anlamlara sebep olmuştur. (Turut) un (Turgut) bozuntusu olması bile hatıra gelmektedir. Konya ve havalisinde eski Türkmenlerden bir Turgut Oğulları vardır. Bu âileden bir çok büyük adamlar gelmiştir. Bu buluşun da doğru olmadığını iddia edenler bulunursa (Turut) kelimesinin doğruluğuna kimsenin itirazı kalmaz. Bir örneğini burada koyduğumuz Hâmid Efendi'ni mührü başka ihtimalleri düzeltmiş oluyor.

Hâmid Efendi tahsilini bitirdikten sonra İstanbul'da, Bursa'da, Kütahya'da müderrislik Manisa'da müftülük Şam, Mısır ve İstanbul'da kadılık etmiştir. Rumeli Kazaskeri iken açılan Avusturya Seferinde de hazır bulunmuştur. Meşhur Ebüssüud Efendi'nin ölümü ve padişahın ısrarı üzerine (H: 982 - M: 1574) de Şeyhülislâmlık makamını da ihraz eylemiştir.

Üsküdar'da camii ve adına izafetle mahallesi bulunan vüzeradan meşhur Şemsi Paşa tarafından söylenilen şu tarih de Meşihatı kabulde istigna gösterdiği tasrih edilmektedir.

(*) : Meram, Dürûd, Sadirler, Aslım kelimeleriyle Konyanın meşhur Semtlerine ve yörelerine itham edilmek istenmiştir.

İbrahim Olıcak kendisine Hidmeti fetva
İlkinde kabul etmediğin haylı beğendim,
Naçar olıcak çünkü tamam oldu bu tarih

مفتی زمان اولدی بو کون حامد افندم

982

Meşihat makamında üç yıl kaldıktan sonra (H: 985 - M: 1577) de İstanbul'da ölmüş, Fatih'te namazı kıldıkdan sonra Eyüb'de Mihrşah Türbesi karşısındaki mezarlığa gömülmüş-

Müftii din Ahmed Hâmid Efendi çün kim
Etti güzer cihandan ukbaya ola Mes'ud
Seyrimde gece gördüm bir gülsitanda anı
Anda Habibi Ekrem eshabı cümle mevcud
Dedim ki bu ne yerdir, oldu makamı Hâmid
Hatiften erdi tarih (هذامقام محمود)

985

Mihrşah Türbesi karşısındaki mezarlıkta gömülü olduğu yazılıyorsa da bu mezarlık baştan başa aranıp, taranmış fakat Hâmid Efendi'nin mezar taşı bulunmamıştır. Müstakim Zade Süleyman Efendi (دوحه مشايخ) atlı eserinde (..... civarı Hazreti Halid'de Sadrı Rum Ârif Efendi Merhum merkadi mukabilinde medfun) olduğunu yazıyorsa da orada da görülememiştir.

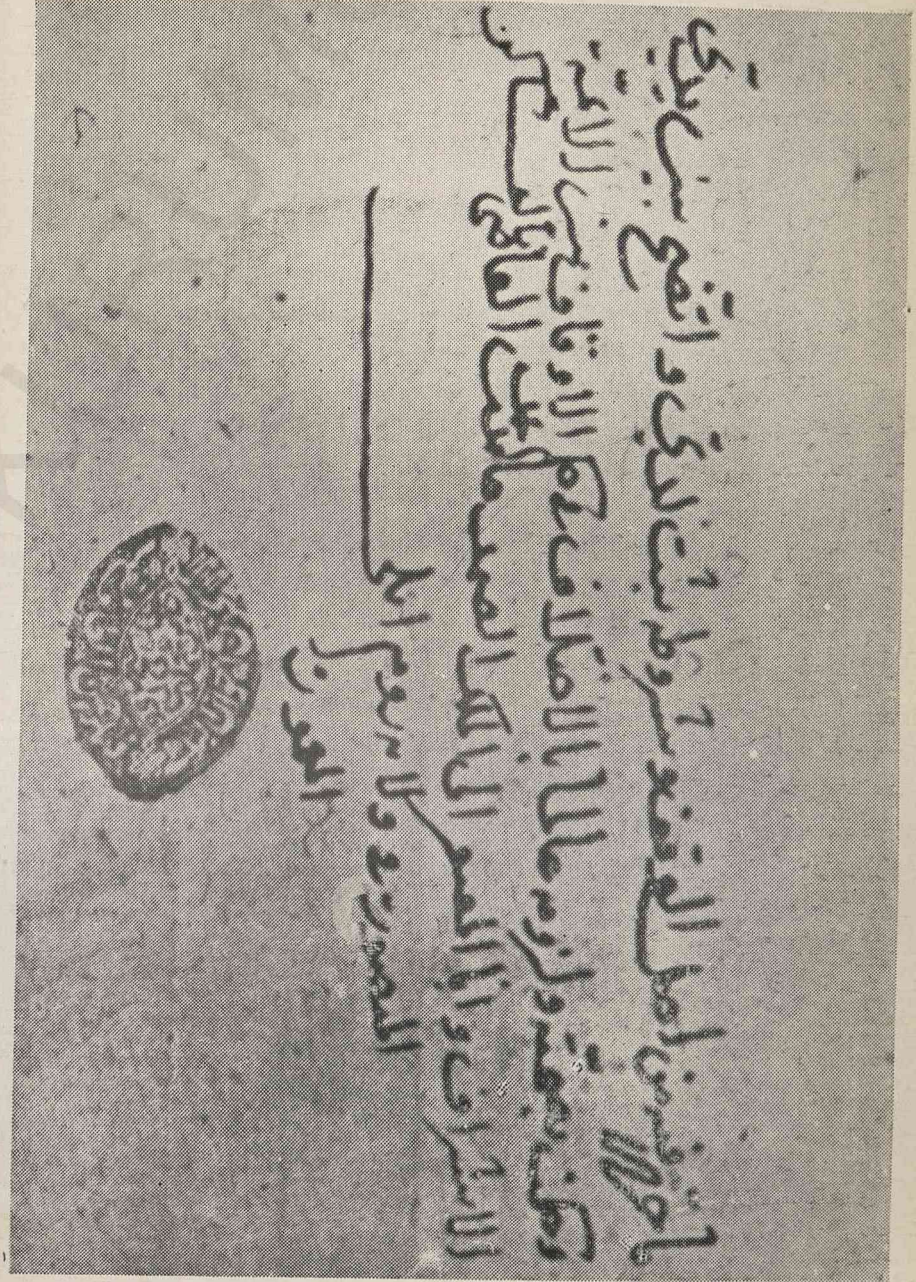
Eyüb Camii müezzinlerinden Abdürrezzak Efendi (Eyüb'de medfun Meşahir) atlı risalesinde de Ebüssüut Efendi'nin merkadi yanında gömülü olduğunu kaydetmektedir. Orada kısmen toprağa gömülmüş ve çukurlara yuvarlanmış üstüvanî taşlar vardır. Bir gün bunlardan birisinin Hâmid Efendi'ye âid olarak meydana çıkarılacağı umulur. Sağlığında bilgisiyle, parasıyla, vatan ve milletine büyük hizmetler yapmış olan bu zatın ölümünden sonraki tâli'sizliğine ne kadar acınırsa ye-

tür. Ölümüne söylenen tarihler arasında mütercimi meşhur (صحاح - حوهری) Vankulu Mehmed Efendi tarafından da şu tarih söylenmiştir.

ri vardır. Konya'da bıraktığı eserleri tamamen münderis olduğu gibi İstanbul'daki medresesi, mescidi de arsa haline gelmiştir. Fındıklı'daki kütüphanesi'nden Süleymaniye Umumî Kütüphanesi'ne getirilen kitablari (200) den eksiktir. Vakfiyesinde (600) olduğunu tesbit etmiştir. Zeyrek'te Filyokuşu'ndaki medresesi de bu gün arsa haline gelmiştir. Arsadaki enkazı, Bodrum katlarının taşlarının taş ve tuğladan örülmüş kemerleri, bahçesindeki Servi ağaçları vaktiyle muazzam bir müessese olduğunu acı acı hissettirmektedir. Oradaki mescidi de böyle bir âkibete uğramıştır. Evliya Çelebi Ahfeş atlı bir âlimden bu medresede dersaldığını ve burasının İstanbul ilim müesseseleri arasında ulu bir âsitane olduğunu kaydetmektedir.

Hâmid Efendi'nin Konya'daki hayatı da elim âkibete uğramıştır. Konya'da olduğunu Sungur Mahallesi'nde-

Konyalı Kazasker Hâmid efendinin imzası ve mührü

ki bir Muallimhanesi ile buna meşrut bir evi de altmış yıl önce yıkılmış, arsası elden ele geçerek en sonra (Burhanzade) ler elinde kalmıştır. Bu muallimhane ile Mevkuf evin hududu ve müştemilâtı birer birer çizilmekte ve şimali garbisinde Ebuishakı Kâzırını'ye mensub bir de zaviye bulunduğu zikredilmektedir. Taşkapı Medresesi'ne enen sokağın sol köşesinde bulunan bu zaviyede eskiden kalma beyaz mermer üzerine kitabeli bir mezartaşı olduğunu hatırlarım. Bir gün gelip te bir hakikatin meydana çıkmasına medar olması ihtimali vardır. Yerinde durursa korunması, yahut getirilip müzeyeye konması hayırlı bir iş olur.

Hâmid Efendi İstanbul'da dört büyük eserin vakfiyesini tesbit ve imzasıyla tescil etmiştir. Birisi Kanunî'nin, diğeri Kanunî'nin kızı Mihrşah'ın, ötekiler de Rustem ve Hâdim İbrahim Paşa'larındır. Bunun her dördünde de elyazısı, imzası ve mührü (*) vardır.

(*) : Mührün ortasında : حامد بن محمد بن

(الا لا تخزن اخوان البليه ve kenarında شيخ درود

فللرحمن الطاف خفيه) beyti yazılıdır. Bunun

tercemesi şöyledir : (Ey belâya mübtelâ olan Üzülmeye, Tanrının gizli lûtufları vardır.)

(فتواى حامديه) atlı Dört cilt eseri meşhurdur. Bu kitabı Çorumlu Ahmed Efendi şerhetmiştir. Ali Çelebi'nin (عقد المظوم) adlı Arabça zeylişekayrında Hamid Efendi hakkında çok kıymetli yazılar vardır. Hafızasının genişliği ve bilgisinin derinliği beyandan müstağni ve çok mehabetli bir şahsiyet olduğu kaydedilmektedir. Kızından gelen soyunun bir aralık memuriyetlerle şuraya buraya dağılmaları ve esaretlerle alâkalanmamaları eserlerinin zeval ve indirasına sebeb olmuştur. İstanbul'da Sultan Selim Sema'inde oturan ve büyük dedesinden kalan vesikaları çok kıskançlıkla korumakta olan torunu Bay Said'in alınındaki ihtiyarlık yazıları nereli olduğunu açıkça okudub dururken bir zaman memuriyetle Girit ve Hanya havalisinde dolaşması kendisine Konya'lılığını unutturmuştur. Kanunî'nin vakfiyesi dolayısıyla Hâmid Efendi'yi muhitimize tanıdırken bunun yüksek ruhlu torunu Bay Said'in adını anmakla da bir haz duyuyorum.

KARAMAN VİLÂYETİNDE ATÇEKENLER KANUNU

M. FERİT UĞUR

Vilâyeti Karamanda Konya livası- na tâbi Kazayı Turgud ve Kazayı Es- kiil (Eskil) ve Kazayı Bayburd (*) ta- vaifi ki Atçeken kabileleri namile ma- ruftur. Kadim adetleri üzere her sene on ikişer haneden bir at resmi olan beş yüz akçayı Padişahı Âlempenah hazinesi için eminlerine eda ederler. Ve rüsumu mukarrereden iki koyuna bir akça ve üç yüz koyuna ağıl resmi deyu beş akça virirlermiş. Kanun üzere cerimeye müstehak olanlardan ehli şerf marifetile cürümlerine göre hak- lanurlar imiş. Ve beytûlmal ve mâli mefkud ve yeve (yavı) ve kaçgun da- hi sair memleketlerde mutâd olduğu gibi bunlarda dahi icra edilirmiş. Def- teri Padişahîde bunlara yurd kaydo- lunan araziden öşür, salâriyye ve bağ olan yerlerden öşür ve harac ve ko- van resmi ve reayanın virdiği mukar- rer rüsumdan bir akça ve bir habbe virmezler imiş. Umum vilâyet reayası- na avarız ve kürkcü ve nezil ve sair tekâlifi divaniyye vaki oldukca bu ka- bileler halkı o tekliflerden mafûv olub bu hususlar için bunlardan bir şey ta- leb olunmaz ve alınmaz imiş. On

iki haneden eda ettikleri at resmi ki beş yüz akçadır, her kabilenin on iki hanesinden âla, evsat ve edna itiba- rince kendu kabilelerinden ehli insaf ve sahibi vukuf kimesneler taksim ve tevzii ile maldar ve kuvvetli kimesne- lerden eğerçi tıfıl ve sağır ve dul av- ret ola, davarlarına ve istitaatlerine gö- re anları dahi hane itibar olunur ve fazla alınur imiş. Mütevassitulhal fa- kirlerden dahi vüs'atine haline muva- fık resim cem idüb eda eylemek mu- karrer kanun imiş. Bunların cümle rü- sumu Hası Humayuna müteallık imiş. Haliyen Karaman vilâyeti Emri Sultani ile tahrir olundukda zikrolunan tavai- fin ekseri ziraat ve hirasette meşgul olub yurdlarının öşür ve salâriyyesin- den, rüsumu çift ve bennâk ve cebe- lerinden haylı mal hasıl olacağı anla- şılmakla beraber mezkûrların tahti ta- sarruflarında olan yurdların gallâtı zabtına mutemed adamlar tayin olu- nub tâşir edildikde ekser çiftliklerinin gallâtı ve sair mahsulâtı elli yedişer bin akça olmak üzere meydana çıktı. Ve Kürkcü ve avarız ve nezil teklif olunsa bir nice yüz bin akça-

nin daha tahsili mümkün fehmolundu. Fakat bu hususun bir nice defa zama- nı sabıkda ızharı kasdolunduysa da ihmal sebebile mestur kaldı deyu haliyen Asitanei Saadete arzolundukda Atçe- ken adeti, rüsumu reayaye tebdil olun- mağa Emri Şerif varid olıcak, tavaifi mezkûrenin âyanı, vilâyet kadıları hu- zurunda cem olub «reaya rüsumu vir- mek mutadımız değildir. Kadimüley- yamdan viregeldiğimiz Atçeken resmi ki at başına beş yüz akçadır, buna ikişer yüz akça daha zammına rayıyız» deyu söyleyüb ve ekseriyya kadılardan huccetler getirüb ve Sadrazam ve Ve- ziri Muazzam Rüstem Paşa damet me- âlihi, Vilayeti Karaman'a geldikde bun- ların istid'aların kabul etmeğin kema- kân atçeken âdeti mukarrer buyuru- lub on iki haneden her at için ye- dişer yüz akça virmeği ve kadim âdet üzere resmi ganem ve Badüha- vaların dahi ita etmeği müteahhit ve mütekabbil oldular. Vaz-ı kadim üze- re Atçeken olmaları kararlaştı ve res- mi reaya ve avarız ve kürkcü ve sair tekâlifi divaniyyeden mafûv olmak üzere Defteri Cedidi Sultanîye kay- dolundular. Atçeken rüsumunun cem'i zamanı güz mevsiminin ahiri olmak halka muvafıkdır.

Atçeken Taifesinin mahdud ve mu- ayyen yurdlarında kenduları binefsi- hi ziraat itseler, asla öşür ve salâ- riyye virmezler. Feemma hariçden gelüb ol yerde zirraat itseler ol mez- realarda hasıl olan gallâtın öşür ve salâ- riyyesini miri için Eminler zabt ider- lermiş. Haliyyen at akçası beş yüz- den iki yüz dahi ziyade olmak bu- yurulmağın hariçden gelüb de oralar- da ziraat idenlerin öşürleri dahi Atçe- ken yurdlarının eshabı tasarrufunda

olmak mukarrer kılındı, ki fukaraya zi- yade olunan, at resmine ilhak olunarak eda oluna, ve fukara tazyik edilmeye ve Eminler dahi taarruz eylemeye. Ken- di yurdlarında ekdikleri mezreaların öşrü gallâtı, virecekleri at akçası için vefa itmezse bakisi âla ve evsat ve edna itibarınca tevzi olunub at akçası tekml oluna.

Sipahî ve Sipahîzadeler dahi At- çeken yurdunda ziraat itseler, bağ ve bağçeleri olsa tamam öşrün vireler, muhalefet itmiyeler.

Atçeken Taifesinin tasarrufunda olan yurdlar mahsulâtı mütefavitülhal olub bazısından ziyade hasıl olmağın anlarinkinden at resmi on iki hane iti- barından gayri ziyade mahsulüne gö- re bağlanmıştı.

Hariçden gelüb de Atçeken yurdunda ziraat idenlerin öşür ve salâriyyesi sa- bikan miri için zabt olunub haliyyen At- çeken mutasarrıflarına, tayin olunan mahsulâta göre, yazılmıştır ; bir atdan ve iki atdan ziyadeye mütehammil ol- duğu üzere takdir olunmuştur ; anlar gibilerden resim ziyadece alına. Biz dahi on iki hane üzerinden eda ideriz dimeyeler, dirlerse makbul tutulmaya.

Atçeken halkının bazısı Karamandan hariç yerlerde mütemekkin olub onlar kat'iyyen yurddan hissadar olamazlar. On iki haneden bir at resmi eda iderler.

Atçekenlerden bazısının yurdları ziyade hasıl virir olmayub cüz'î hasıl alınur. Anlar dahi on iki haneden bir At akçası virirler.

Yurdları ve çiftlikleri ziyade hasıl viren kimesnelerden At ak- çası ziyade alınmak câiz görülmüş- tür ki ziraati olmyanların resmini tah- fîf iderler. Bu cihetden Bayburd Kabaili Atçekenlerinden Necmüddinlü kabilesi

ve Akçaşehirde mütemekkin Eskiil kabilesi; bu makule kabilelerin at resmi hanelerine göre olmayub gallâtları mahsulile itibar olunmuştur. Akçaşehirde mütemekkin Atçekenler ile Necmüddinlü Taifesinin kendü kadılığı olan Bayburd Kazasına tâbi yurdlarında ziraat olunan gallâtın öşür ve salâriyyesi ki, kenduların tasarruflarında ola gelmiştir, ve ol arazide bazı hariç Atçeken ziraat idüb tahriri vilâyet zamanına gelince öşür ve salâriyyesi mirî için zabt olunurken haliyyen Atçeken kazasının rüsumuna kat'iyet olmak için ol dahi Atçekenler tasarrufunda olmak mukarrer kılındı. Mahsulât mukabelesinde at resmi zivade olur, on iki hane resmi itibar olunmaz. Ol gallâta mutasarrıf olanlardan tayin olunan ziyade, taleb olunub, fukarasına tahmil olunmaya. Bu ziyade mahsul viren arazi ve yurd hissesine mutasarrıf olanların mahsulleri kabile ve cemaatleri zeylinde beyan olunmuştur. Anların mukabelesinde anlara resim ziyadece vaz olunmuştur.

Sipahîzadeler ve zaviyedarlar ve şerafet davasın idenler Atçeken rüsumu virmezler.

Atçeken yurdunda ziraat idenler, her kim olursa olsun, tasarruf eylediği araziden ve bağlardan öşür ve salâriyyelerini Atçeken Taifesi-ne, edası tayin olunan at akçesini takviyet için vireler; teallül etmiyeler. Necmüddinlü taifesinin tasarrufunda Bayezid tahririnde asla yurd kaydı yok iken sonradan ecnebi hattıla «Mezraai Gebe Kenise nezdi Kaymazbeli» deyu yazdırılmış, bu sebeb ile Konya sahrasının bñihaye yerlerini tasarruf etmişler. Sonra üzerine kadı gönderilüb bivecih tasarruf itdikleri bazı mezrealar

timara virilmişse de kendilerine dahi haylı yerler kalmıştır.

Konya sahrasının kadimî toprağı olan araziye Atçekenlerin taallûku yoktur. Anların yurdları Turgud ve Bayburd Kadılığı toprağındadır. Her yere bir isim takub yurdumuzdur deyu tasarruf itdikleri yerlerin bazısı Sahrayı Konyanın Zincirlü ve Sadeddin ve gayri nam Suğlalar yerinin arazisindendir ki Hası Padişahîdir. Taifei mezkûrenin telbisle Mali Padişahîye zarar itdiklerini Konya Kadısı îlâm itmeğîn; vaki-i hal deftere kaydolundu.

KANUNU DİĞER - Atçeken taifesinden bazı kimseler Şehzadelere hizmet etmek vesilesile veya uçlarda ümera yanında olub, dilâverlik cihe-tile anda gönüllü ülûfesine yazılıb, ve badehu Dergâhı Muallâ bölüklerine ilhak olunub ve bazı timara çıkub askeri humayundan madud olmuş, anlar gibilerden hini tahrirde hazır bulunub beratın izhar idüb istihkakla dirliğe çıktığı zahir olanlarla babasının sipahî olduğu defteri atikte bulunanlar merfuurresimdirler. Onlar Sipahî taifesinden madud olmuşlardır..

Amma şunlar ki birer tarik ve birer sebeble dirliğe geçmiş olalar veya mücerred ekâbire hizmet etmekle Anadolu canibinde mestürülhal olub Beylerbeyinden beratla timar almış ola. Ve gelüb defteri cedide mukabil olmayub sonra beratım vardır deyu berat göstere, makbul tutulmayub Atçekenden madud kılın. Ve timara mutasarrıf olması memnu olmayub kemakân timara mutasarrıf ola. Ve rüsumı Atçeken ve resmi ağnam vire. Lâkin eğer defteri atikte sipahî ve sipahîzade mukayyed iken ve bir ta-

rihde rüsum virmez iken defteri cedide kaydolunmayub kalmış ise, ve kadimüleyyamdı Atçeken resmi virme-yüb ve halâ deftere sipahîliği ve bölük halkından olduğu da işaret olunmayub sehvolduysa, veya kendü hazır olmayub kaldıysa, ki muhakkak ola, asla şaibe şübhe olmaya, anlardan Atçeken rüsumu talep olunmaya.

KANUNU DİĞER - Atçeken kabilinin kethüdalarından bazıları hini tahrirde Vilâyeti Anadolu'da mutasarrifen sakın olan eşhasın bazı rüsumunu kendileri ekletmeğîn isimlerini yazdırmak hususunda temerrüd idüb gelüb hazır olmadılar. Ve reaya dahi mutasarrıf taife olmağın, her kabilenin tamam esamisinin tafsiline kadir kimesne bulunmamağın, etrafı vilâyetde yazılmayub kalmış esami ve içlerinde mestur ve mektûm eşhas bulunması mümkündür. Bu takdirce Atçeken taifesinin aher raiyyete mülhak olmaması kanundur. Anlar gibilerden her ne mahalde bulunursa kemakân Atçeken rüsumu talep oluna. Vilâyet hakimleri ana mani olmayalar. Ve tasarruf itdireler, inad idenlerin hakkında geleler. Atçeken Taifesi eşhas defterinden hariç kalmağla Atçekenlikten çıkmaz, kemakân Atçeken resmin virir.

Bu zikrolunan tafsilden malûm oldu ki, Atçeken Taifesinden rüsum ahzinin mukarrerülhal zabıtası yokdur. Fakr-ü gına, yurdlarının mahsulâtının kesret-ü killeti itibarile tevzi ve taksim olunmak lâzım gelir. Bu takdirce hini tahrirde her kabilenin haline göre tahmin olunan mal cem olunub Turgud ve Eskiil ve Bayburd defterinin ahirinde kaydolunmuştur. Her yıl rüsum cem'ine Emin ve kâtib olanlar ol vilâyetlerin Kadısı huzuruna her ka-

bilenin mutemed ve mütediyyinlerini cem idüb, ağniya ve fukara ve ziraat-leri çok ve az olan kimesneleri malûm iderler; ve hariçden ziraat olunub, sabıkan mirî için alınan ve haliyyen fukarayı takviyet için Atçeken rüsumuna ilhak olunan ağşarı bileler; ve takdir olunan ziyade ve noksan itibarınca ahzideler. Ağniyadan alınacağı fukaraya tahmil etmiyeler. Ve yurdda kat'an ziraati olmiyanın resmini ziraat idenlerden akal alalar, ki adalet mer'i ola. Ve sabıkan Atçeken rüsumu cümle Hası Padişahî olub ol Has ummale (*) satılmağla ve halk Türkeş ve Sahranişin olmağla, kendü havalarına tâbi ola gelmişlerden nice türlü mefasid zuhur itmeğîn Badühavaların ve Resmi Arusâne ve cürmü cinayetleri Şehzadei Civanbaht taleb bekahü Hazretleri (**) canibinden zabtetmiye huddamı âlilerinin rızaları olmamağın Beylerbeylere memleket zabtı için münasibdir deyu onların tasarrufunda olmak buyuruldu (***). Ve at akçası veçhi meşruhu sabık üzere haliyen Şehzade Tale bakahü Hazretlerinin hâsıdır ve resmi ağnam ve beytülmal ve yeve ve kaçgun Hâsı Padişahî âlempenahındır.

KANUNU DİĞER - Atçeken kabailinden defteri atika babaları birer tarikile sipahî ve sipahîzade kaydolunub feemma kenduları timara talib olmayan ve Atçeken rüsumun virmiyen kimseler defteri cedide sipahîzade kaydolundular. Cemî Vilâyeti Karamanda sipahîzadelerin dördüne be-

(*) - Mültezimler

(**) - Şehzadei civanbahtın Karaman Valisi Sarı Selim olduğu anlatılıyor.

(***) - Badühava namı altındaki vergiler: Gelin olacak kız ve kadından ve her hangi bir suç işliyenden ve saireden alınan paralar-dır.

şine benevbet birer cebelü eşdirmek mukabelesinde kendileri öşürden maada rüsumu çift ve bennâk ve cebe ve resmi ağnam vermeden mâfûv kaydolunmuşlardır. Zikrolunan sipahîzadeler gelüb defteri cedidden sureti tezkere alub benevbetçiler hizmetin eda itmeğe iltizam göstermişlerdir. Atçeken taifesi sipahîzalerinden bazıları gelüb tezkere almadılar. Defteri cedid Defterhanei Humayuna teslim olunduğu zamana değin tezkere almazlarsa kemakân Atçeken kabilinden madud olurlar ve Atçeken resmin virirler.

**

Atçekenler Eski'den başlayarak Obruk, Zuvarık nahiyelerile bu günkü Koçhisar ve Cihanbeyli kazalarının

bazı köylerinde otururlardı. Koçhisar kazasına eski İnevi nahiyesi de dahil olduğu halde yıllarca Esibkeşen Kazası namı virildiğini Konya Salnamelelerinde görüyoruz. Atçekenler yukarıda da geçtiği veçhile Turgudlu, Bayburdlu ve Eskiil kabilelerine ve her kabile de başka başka adlar taşıyan taifelere ayrılmışlardır. Deve, koyun ve bilhassa iyi at yetiştirdikleri ve Karaman oğulları zamanındanberi Mirîye vergi olarak aynen at veya at resmi verdikleri için bu sıfatla tavsif olunmuşlardır. Evvelce içlerinde maruf ve zengin Ağalar ve Beyler vardı; bu gün eski ünlerini kaybetmişlerdir.

TARİHİ NOT:

TARİHTE KELLE HAZNELERİ

Bir okuyucumuz İstanbul gazetelelerinden birisinde Kelle Hazneleri deye bir şey görmüş, bunun gerçek olup olmadığını Revümüzden sordu, araştırdık. Gerçekten böyle kelle haznelerinin varlığını gösteren kayıtlara rastgeldik. Meseleyi aydınlatmak için bulduğumuz kaydı olduğu gibi göçürüyoruz. [Zeyli Kitabı Ravzateyn. Yazma. Köprülü Kütüphanesinde. 590 senesi vak'aları arasında]:

«Bu yıl içerisinde Büyük Selçukların sonu olan Tuğrul öldürüldü. Bu zat Hemedan'da halife ordusunu ölmünden az önce bozmuştu. Halifeye muracaat etmiş, Sultanlığın kendisine hasrını istiyordu. Halife; veziri İbni Yunus kumandasında bir ordu göndermekle mukabele etti. Tuğrul bu orduyu mahvü perişan eyledi. İbni Yunus'ta yakalandı. İbni Yunus'un başı tıraşlı idi. Kelle sultan Tuğrul'un yanına getirildiği vakit istihza için başına çingraklı kırmızı bir külâh geydirmişlerdi. Gülüşüyorlardı. Bu vak'a 584 yılında olmuştu.

Bütün Melikler üzerinde bu hadise bir dehşet ika eyledi. Daha sonra Harzemşah askerile Tuğrul'un üzerine geldi. Rey'de buluştular. Tuğrul bu savaşta öldürüldü. Başı kesilerek Cemaziyelevvelde Bağdad'a götürüldü. Kelle bir göndere geçirilmişti. Tuğrul'un davulları parçalanmış, sancakları, bayrakları baş aşağı tutuluyordu. Tuğrul dünyanın en güzel ve yakışıklı bir şahsiyeti idi. Baş, Kelleler Haznesi'ne kondu. 601 senesinde baş duruyordu. Yalnız fareler burnunu ve kulaklarını yemişti. Zuhur eden bir yangın esnasında hepsi de yandı. Selçukların ilki de, sonu da Tuğrul'du.»

KONYA - Tarihçi Büyük Selçukların sonu olan Tuğrul'un zevalini ve dolayısıyla İran Selçukları'nın zevalini halife ordusu kumandanına yapılan harekete atfetmek istemektedir. Koca bir devletin zevalini bu kadar basit bir sebebe atfetmek, ancak akıl ve mantığın hurafelerle büyüldüğü günlerde kullanılan haptardandır.

Tarihi Not :

SELÇUKLARDAKİ BEŞ NÖBET MES'ELESİ

Her iki Selçuk Devletinde âdet ve ıstılâh şudur :

Irak'ta, Bağdat'ta namına hutbe okunan halife tarafından kendisine Sultanlık tefviz edilen, ve saltanat hil'ati geyen ve bu hususta kendisine menşur yazılan, âlimler ve ümera hazır olduğu halde lâkap verilen hükümdarlara Sultan denilir. Ve onun için beş vakitte nevbet urulur. Ancak bir iklimde, bir nahiyeye sahip olan ve Sultandan sonra hutbede adı geçenlere Melik denilir. Ona üç nevbet urulur.

CAMIÜTDÜVEL

Aynı mes'le hakkında : Burhanı Katıg tercümesinde şu izahata rasgeldik :

Nevbet - Şevket vezhinde, Selâtin ve Vüzera dergâhında çalışan mehterhanedir ki zamanı İskender'de günde üç nevbet ve zamanı Sultan Sencer'de beş nevbet çalınır idi. Ol iki nevbetin sebebi zam ve ziyadesinde şöyle naklederler ki Sultan Sencer bir vakitte sihir belâsına uğrayub gittikçe hali müteğayyir olmağla ukalâyı

devleti bir gün vakti gayri mahudda nevbet çaldırub muvazaa suretile Pa-dışah Sencer'in vefatını işaa ve tahta bir başka kimesne iclâs eylediler. Sahirler dahi bu cihetle meşgul olduk-ları sihirden ferağat idüb oltahta ge-çen kimesnenin müteşekkiran: sana-yiül'hiyeli mevadiine firifte ve giriftar ve Sultan Sencer'in kılıcıyla âzimi da-rülbevar oldular. Sultan Sencer ol nevbeti teyemmün ven tefe'ül itmekle bir dahi zam ve ziyade ile dergâhın-da günde beş Levbet çalınmak müte-karrir oldu.

KONYA - Hükümdar aleyhinde çalışanları elde etmek için bir tebed-dülü saltanat şayiaşı yaptığı anlaşılır yorsa da vak'anın ne dereceye kadar doğru olduğunu tesbit imkânsız gi-bidir.

Bu ıstılâhın izahından Revü'nün başkaca bir maksadı vardır. Tarihi kaynaklardan yaptığımız göçürmeler-de Sultan ve Melik kelimelerini bu suretle kullanmak bir zaruret oldu-ğunu, ibarelerin teşevvüşüne mani teş-kil edeceğini okurlarımıza söylemektir.

Dergideki bazı yanlışlar

Sayfa	Sütun	Satır	Yanlış	Doğru
451	Sol	12	İştin	İşte
454	Sağ	Hamış	Bd	Bu
455	«	6	Bunda	Bundan
455	«	42	Sıyrıntıları	Yarıntıları
456	Sol	18	Sarfı nazar	Atfı nazar
458	«	30	3m, 60	3m, 60 dir
461	Sağ	4	Orra	Orta
462	«	13	Mabu	Mabut
463	Sol	5	Ediyordu	Ediliyordu
465	«	12	elçilikte	elçilikle
467	«	25	birini	birinin
«	Sağ	20	zengisinin	üzengisinin
«	«	23	hakını	kalkanını
468	«	7	çevirirse	çevirdise
469	«	25	şefkatigi	şefkatsiz
«	«	34 - 35	Bu bir ... olmasın	cümlesi çizilecektir
470	«	1	yönledi	yöneldi
471	Sol	29	bakılacaktı	bakılacaktır
471	«	41	hulâmını	selâmını
490	Sağ	18	duhili	dahili
«	«	19	Füsçe	Fürsçe
491	«	26	Mengücekler	Mengüçikler
492	Sol	11	kelâmet	kelâma
495	Sağ	32	yazdlğı	yazdığı
498	Sağ	22	حد	احدا
499	Sol	5 - 6	mevki	mevkii
«	Sağ	17	sözlerle	sözlerle
500	Sağ	26	gösterildiği	gösterdiği
503	«	19	bir	birer
504	Sol	4 - 5	katındakl	katındaki
506	Sağ	27	olduğunu	doğduđu
507	Sol	17	hayırlı	hayırlı
514	Sağ	8	mevadiine	mevaidine
«	«	11	ven	ve

Tutarı (20) kuruştur

Yeni Ses - Basımevi Konya